

Finn Rasmussen:

**Nyt syn på
trelleborgene**

ISBN 87-986268-2-5

Finn Rasmussen: Nyt syn på trelleborgene.

Copyright 2006: Forfatteren.

Alle rettigheder forbeholdes. Enhver form for mangfoldiggørelse af denne bog - helt eller delvis - forbydes. Der kan frit citeres fra værket, når kilden nævnes.

Forsidebilledet viser Trelleborg ved Slagelse. Nationalmuseets foto

Bogen er udgivet med støtte fra VELUX FONDEN

Forfatterens adresse er:

Finn Rasmussen

Klithøjvej 1

3390 Hundested

Tlf. 47987804

E-mail: f.r@get2net.dk

Tak til Dora Nathan for kritisk gennemlæsning af manuskriptet.

Forlaget Tænk Kritisk.

Trykning: Centraltrykkeriet i Skive

Indhold

Indledning	4
Trelleborg er bygget i flere faser	6
e første tre faser af Trelleborg	12
Trelleborg i 900-tallet	21
De to skånske ringborge	26
Den historiske sammenhæng	29
Harald Hildetands samfundsreform	33
Harald Hildetands religionsreform	39
Trelleborgene er cirkelkors48	
Harald Hildetands efterfølgere	59
Sigurd Orm i Øje's tid	63
Trelleborghuset	67
Stormænd har magten i Danmark	69
De vstdanske trelleborge	72
Gorm den Gamles tid	79
Asetroen	87
Harald Blåtands tid	95
Kristendommens indførelse	102
Litteratur	105
Index	106

Indledning

Trelleborgene er de største oldtidsminder, der findes i Danmark. De har givet anledning til forskellige tolkninger, og der er skrevet meget om dem, men byggetidspunktet og formålet med borgene er stadig uafklarede. De toneangivende arkæologer mener, at Trelleborg ved Slagelse blev bygget ca. 980 af Harald Blåtand. Den fremragende arkæolog Leif Christian Nielsen, der desværre døde alt for tidligt, var ikke bange for at fremsætte nye teorier. Hans arkæologiske testamente er en artikel om Trelleborg der udkom posthumt. (Nielsen 1990). Her analyserede han fundene fra Trelleborg og argumenterede overbevisende for flere byggefaser. De tidligste anlæg er brændt og senere erstattet af andre. De arkæologiske udgravninger viser at der er seks bygningsfaser af Trelleborg.

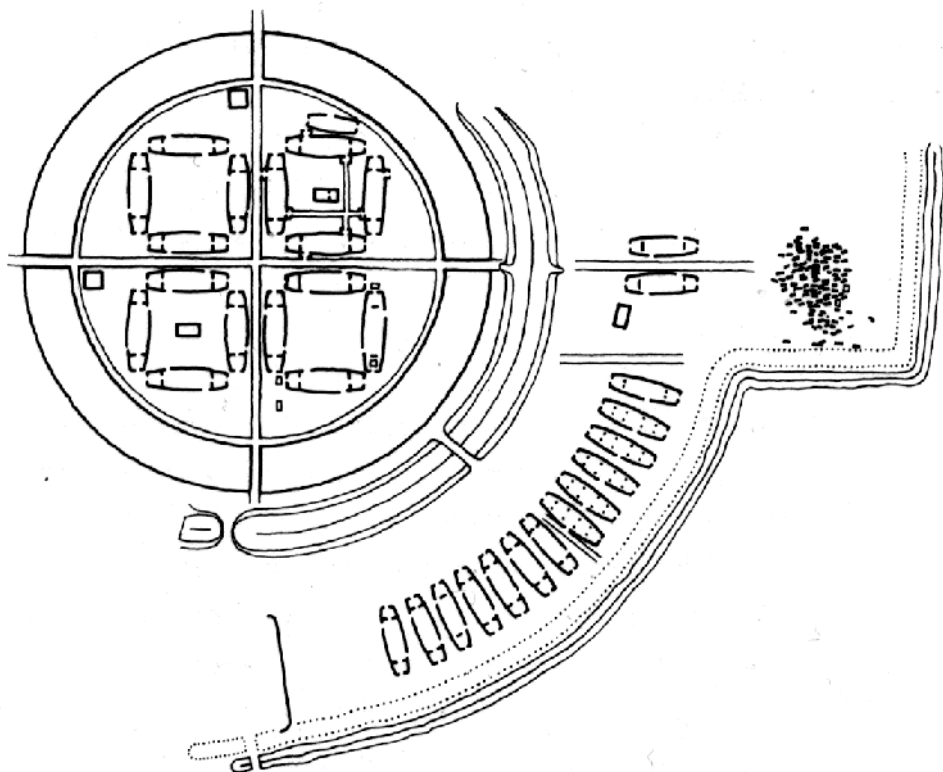
De første kapitler i denne bog handler om arkæologi og udgangspunktet er udgravningerne på trelleborgene, i Lejre m.m. Jeg har studeret de publikationer, der er kommet om udgravningerne og fundet frem til sandsynlige tidspunkter for bygningen af trelleborgene. Den første fase af nogle af trelleborgene går sandsynligvis helt tilbage til vikingetidens begyndelse i 700-tallet.

De følgende kapitler i bogen handler om vikingetidens historie. Trelleborgene er uden tvivl bygget af en eller flere magtfulde konger i vikingetiden, og byggeriet kan kun forstås sammen med vikingetidens historie. Den nye datering for trelleborgene åbner op for en nyt syn på vikingetiden. Vikingerne har desværre ikke efterladt sig skriftlige kilder. De få skriftlige kilder, der findes, er fra udlandet. De store danske vikingekonger er dog omtalt i sagnhistorien, og den vil jeg tillade mig at bruge, når den passer med de arkæologiske fund. Historikerne har været meget uvillige til at bruge sagnhistorien, f.eks. Saxo, som kilde, bl.a. fordi den mangler årstal. Men mærkeligt nok har historikerne heller ikke benyttet de udenlandske kilder, som med årstal kan bekræfte eksistensen af de store sagnkonger. Harald Hildetands eksistens bekræftes af de frisiske annaler. Sigurd Rings eksistens af de frankiske annaler. Sigurd Orm i Øje's eksistens i Anskars Levnedbeskrivelse. Gorm den

Gamles eksistens bekræftes af hans underskrift i engelske kongebreve og af hans navn på fire runesten. Jeg vil vise, at de fire nævnte konger sandsynligvis har medvirket ved bygningen af trelleborgene. Formålet med de store borge bliver klart, når de ses i forbindelse med bygning af vikingeskibe, havne, veje forsvarsvolde og kongernes administration af landet.

Bogen har også et par kapitler om vikingetidens religion og verdensbillede. Ligesom i andre samfund var religionen afgørende for magthaverne og samfundsforholdene. Vikingetidens officielle religion var asetroen, som vi kender fra den nordiske mytologi i Eddadigtningen. Den er imidlertid nedsrevet af kristne forfattere længe efter vikingetiden. Derfor er der stadig usikkerhed om hvilken rolle gudsdyrkelsen spillede i samfundet og hvilke guder, der blev dyrket, og af hvem. En vigtig kilde til viden om forhistoriske religioner er billedsymbolerne på de arkæologiske fund.. Vikingetidens såkaldte ”dyrestil” indeholder fabeldyr, der repræsenterer åndelige kræfter. Germanernes gamle religion var vanetroen, der f.eks. viser sig ved de store krigsbytteofre i moser især i Vestdanmark. I 700-tallet skete der en afgørende ændring, da Asetroen blev udbredt i Danmark. Det var et led i etableringen af den nye centrale kongemagt i vikingetiden. Samtidig blev nye billedsymboler taget i brug. Trelleborgenes form som cirkelkors må anses for at være et religiøst symbol. Med indførelse af den nye religion ændres også stilen i billedfremstillingen. Runealfabetet blev også ændret i 700-tallet i forbindelse med centraliseringen af magten og indførelsen af det nye verdensbillede.

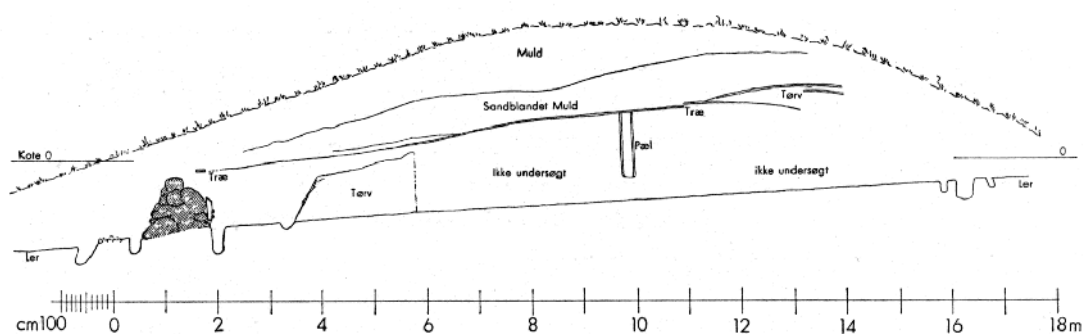
Trelleborg er bygget i flere faser

Figur 1. Trelleborg.

Der er fundet i alt seks trelleborge nemlig Trelleborg ved Slagelse, Trelleborg og Borgeby i Skåne, Nonnebakken i Odense, Aggersborg i Thy og Fyrkat ved Hobro. I dag antager de fleste arkæologer, at de er bygget år 980 af Harald Blåtand. Den vigtigste begrundelse for dette er dendrodatering af træ fundet i broen over den ydre voldgrav og en palissade i bunden af den indre voldgrav på Trelleborg ved Slagelse. Det daterede træ må høre til en udbygning af befæstningen foretaget i 980. Trelleborg blev udgravet i 1930'erne, hvor man ikke kendte til aldersbestemmelse med Kulstof

14 eller dendrokronologi. Desuden har man først senere lært at udgrave store flader med stolpehuller og gruber, ved at registrere alle huller før man tømmer dem. Derved får man et overblik over hvilke huller, der hører til samme tid. Poul Nørlund mente, at hele ringvolden og alle de krumvæggede huse (figur 1) er bygget af een bygherre, da han fremlagde resultaterne (Nørlund 1948). Denne opfattelse har siden været almindeligt anerkendt. Kun Leif Christian Nielsen, der var arkæolog med speciale i Vikingetiden har foretaget en kritisk gennemgang af Nørlunds redegørelse. Desværre blev Leif Christian Nielsen kun 44 år. Hans artikel om Trelleborg udkom først efter hans død, og kan betragtes som hans testamente om Vikingetidens arkæologi (Nielsen 1990). Artikkens fortolkninger af udgravningerne har ikke givet anledning til nogen offentlig diskussion, og den gamle teori om een bygherre af Trelleborg er stadig enerådende. Første gang jeg blev opmærksom på, at dele af borgen kan være bygget længe før Harald Blåtands tid var af Niels Ishøj Christensen i amatørarkæologiforeningen Tværpilen.

Figur 2. Snit gennem ringvolden i afsnittet mod nordvest (Nørlund 1948).

Ved henvisning til Nørlunds omhyggelige redegørelse for udgravningen viser Nielsen, at ringvolden er bygget i tre faser med flere års mellemrum.

Fase 1 af ringvolden er bygget af græstørv og var ca. 2 m høj og ca. 8 m bred. Foran og opad denne var der en skrå palisadevæg. Palisaden sås ved Nørlunds udgravning som en rende i lerlaget foran tørrevolden (figur 2). Renden sås alle de steder, hvor man søgte, men afstanden til borgens centrum varierede med 5 m. Denne første ringvold har altså ikke været fuldkommen cirkelformet. Renden fortsatte også under vestporten. Det viser, at den første ringvold ikke havde en vestport og sandsynligvis kun een indgangsåbning. Sammenlign med fase 1 på figur 6. Trelleborg ligger på et næs, der i vikingetiden strakte sig ud i en sø, hvor skibe kunne stages frem. Skibene havde fra søen adgang til Storebælt. Næsset er nu begrænset mod nord af Tude Å og mod vest af Vårby Å. Adgangen til borgen fra land skete bedst fra øst, så den ene port har sandsynligvis været der. Man anlagde antagelig dengang en gade i korsform på pæle. På den nordre korsgade ses der faktisk på Nørlunds tegning en række stolpehuller, som ikke hører til den senere korsgade. Da en del af tørven var brændt, må denne ældste vold være brændt ned.

Fase 2 af volden viste sig ved tre parallelle rækker af lodrette stolpehuller. En række var ca. 1,5 m foran den før omtalte rende, en anden række ca. 6 m bagved renden delvist nedgravet i tørrevolden og en tredje række yderligere 6 m bagved denne, nedgravet i leret. Stolperne i hver række stod overfor tilsvarende stolper i de andre rækker, og de var forbundet med de tilsvarende stolper med vandrette bjælker i ca. 2 m højde. Mellem stolperne i de to yderrækker var der rester af vidjefletning. Ovenpå de vandrette bjælker var der et tyndt lag forkullet træ. Foran volden var der rejst en ca. 1,5 m tyk kampestensmur med skrå forside (figur 2). På sydøstsiden var der dog i stedet rejst en lermur med kampesten indlagt i forsiden. Formålet med stenmuren var uden tvivl både at styrke borgen og at undgå ildspåsættelse. Denne fase af borgen er dog også brændt ned, hvilket fremgik af, at de vandrette bjælker og en del af vidjefletningen var brændt.

Fase 3 viste sig ved to rækker stolpehuller foran stenmuren. Den yderste række var skrå og har indeholdt skræstivere. Tilsvarende var der ved den indvendige voldkant to rækker stolpehuller, hvor den ene har indeholdt skræstivere. Den indvendige række palisader

fortsatte ind i de fire porte og videre ud til den ydre palisade. Portene er derfor bygget samtidig med den indre og den ydre palisade i fase 3. Ringvolden i fase 3 blev bygget betydeligt højere end i fase 2. Den store ringvold har været 16 m bred og mindst 6 m høj. På dens sydøstlige afsnit var der flere meter ler ovenpå den gamle vold. Lerfyldet må være kommet fra den voldgrav, der nu blev gravet sydøst for ringvolden. På ydersiden af volden lå der store mængder af forkullet palisade dækket af et ca. 2 m lerblandet muld, der i århundreder er faldet og pløjet ned fra volden.. Den tredje fase af volden er altså også brændt, og der blev aldrig siden bygget nogen befæstning på ringvolden. Ved samme brand er alle fire porte brændt, og portåbningerne blev aldrig mere taget i brug.

Den store karrébebyggelse indenfor ringvolden er uden tvivl opført i forbindelse med de fire porte i fase 3. Udgravningen af området indenfor ringvolden viste ud over karréerne rester af en bebyggelse fra 900-tallet, som Nørlund mente var ældre end karréerne. Nielsen har imidlertid på overbevisende måde vist, at denne bebyggelse er yngre end karréerne. Den nye bebyggelse omfatter en stor centralhal i centrum af ringvolden, et langhus i nordøstkarréen samt fem sikre grubehuse og en mængde andre gruber. Fase 4 (figur 11) viser nogle af disse bygningselementer. Da de ligger oven på karréhusene, kan de ikke være samtidige med dem. Der hvor der er gruber, er stolpehullerne fra karréerne forsvundet. Bl.a. er der anlagt et grubehus (Nørlunds nummer 3) lige øst for centralhallen oven på det vestlige gavlrum af en karrébygning, hvorved stolpehullerne omkring gavlrummet er forsvundet. Grubehuset er altså yngre end karréerne.

Figur 3. Hesteskoformet grube fra Trelleborg (Nørlund 1948).

Figur 3 viser en hesteskoformet grube (Nørlunds nummer 121) anbragt ovenpå stolpehuller fra en af karrehusene. Det frengår af figuren, at der ikke ses noget stolpehul i bunden af gruben. Gruben må derfor må være gravet senere end karréhusets stolpehuller. I gruben har været et plankeværk formentlig til beskyttelse af et offersted. Der var tre andre hesteskoformede gruber på Trelleborg: (Nørlunds 117, 123 og 31) (figur 11). Uden for hver af disse hesteskoformede gruber fandtes der en brønd med rester af ofrede dyr og mennesker.

Særlig interessant er Nørlunds grube 47. Denne brønd falder sammen med en tværvæg i et af karréhusene, og det er meget tydeligt, at de ellers så kraftige stolpehuller netop mangler her. Derfor er brønden senere end karréerne. Dybt i brønden lå skeletter af to børn på 4 og 7 år. Desuden var der ildsvættede knogler fra forskellige husdyr; herunder hoved og lemmer af en gedebuk, der var slået for panden. Der er formentlig tale om ofring til guden Thor. I grube 47 er der en hel del fund fra 900-tallet, bl. a. et ovalt dragtspænde (figur 4). Ovalspænder er de mest almindelige smykker fra vikingeti-

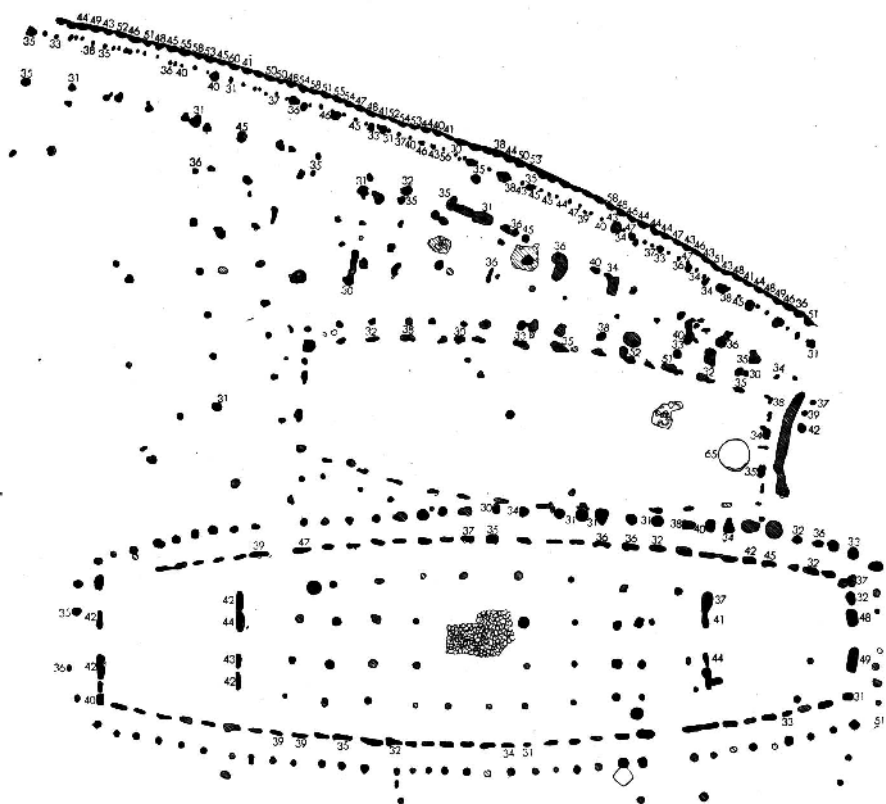
den. To af den slags spænder blev brugt til at holde kjolen sammen over skuldrene. Denne dragt forsvandt helt i Skandinavien i løbet af første halvdel af 900-tallet. Spændet må være havnet i gruben før 950.

Figur 4. Ovalspænde fra Trelleborg (Nørlund 1948).

De tre her nævnte gruber og flere andre viser, at en stormandsgård med centralhal, grubehuse og hedenske offergruber har været anlagt indenfor ringvolden i første halvdel af 900-tallet. Øst for ringborgen fandtes en gravplads (figur 1). Gravpladsen er anlagt midt i 900-tallet og hører til stormandsgården. Hovedparten af oldsagerne er fundet i gruberne eller i gravene, og de kan henføres til 900-tallet.. Stormandsgården har formentlig været beboet i perioden ca 920-1000. Denne bebyggelse er anlagt efter at karrébebyggelsen er forsvundet. Derfor må karréerne og ringvolden være bygget tidligere, måske meget tidligere end 920.

De første tre faser af Trelleborg

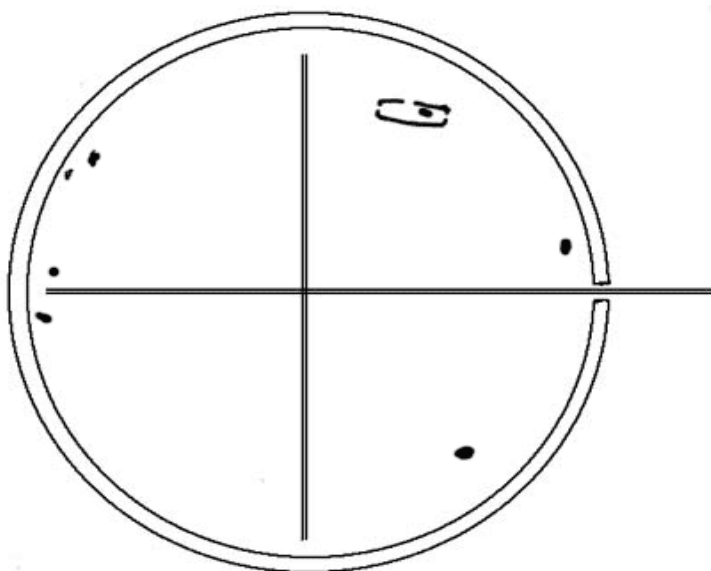
Figur 5. Nederst ses nordhuset i den nordøstlige karre. Øverst ses den indre palissade af volden. I midten ses det mellemliggende mindre hus, 1Nn. (Nørlund 1948).

Da Nørlund foretog sin udgravning i 1930'erne var datering med kulstof 14 som før nævnt ikke opfundet. Derfor er der ingen datering på de tre første faser af Trelleborg. Ifølge Nørlund indeholder volden store mængder af forkullede træbjælker. Der blev kun gravet ganske få snit gennem volden, og disse snit er ikke engang er ført helt ned til grunden. Det må derfor være muligt at foretage en datering af volden med kulstof 14 ved en mindre udgravning. Jeg

håber dette forslag vil have interesse for nogle arkæologer. Samtidig kunne man få en bedre billede af voldens konstruktion. Da der ikke i dag er nogen arkæologisk tidsbestemmelse, vil jeg i stedet prøve at sammenligne volden og husene med andre byggerier i samme stil. Derved kan vi måske få en nogenlunde tidsbestemmelse for de tre faser.

Den store ringvold og karréhusene må være bygget efter en storstilet plan i fase 3. Jeg har imidlertid fundet tegn på byggeri fra fase 1. Nørlunds tegning fra nordøstsiden af borgen (figur 5) viser et mindre hus, af Nørlund betegnet 1Nn, der ligger mellem et karréhus og den store ringvolds indre palissade. Dette hus kan ikke være samtidigt med karréhuset, da de delvis dækker hinanden (figur 5). Karrehusets stolpehuller har tilsyneladende ødelagt stolpehuller fra hus 1Nn. Derfor er hus 1Nn fra en tidligere fase end karréhuset. Det mindre hus ligger også meget tæt på ringvoldens indre palissade. Den store ringvold havde på indersiden en ringgade af træ, der ses som stolpehuller (figur 5). Da ringgaden var en del af forsvaret, kan den ikke ligge klods op ad hus 1Nn, der derfor næppe eksisterede da ringgaden blev bygget. Det er utænkeligt, at 1Nn har indgået i denne plan. Derimod kan 1Nn meget vel have ligget der sammen med tørrevolden i fase 1.

Nørlunds tegninger af området indenfor ringvolden viser andre stolpehuller og ildsteder som meget vel kan hidrøre fra huse fra fase 1 eller 2. Se min tegning af de rester, der muligvis stammer fra de tidligste faser (figur 6). Desuden er næsten halvdelen af området mellem karréerne og ringvolden slet ikke udgravet. Ved en udgravning i 1979 er der undersøgt et ildsted i nordvestsiden af borgen op ad ringvolden (Adamsen 1979). Et hus her må også have tilhørt en tidlig fase 1 eller 2. Adamsen mente dog ikke at kunne påvise et hus her.

Figur 6. Trelleborg fase 1 og 2. Indenfor ringvolden ses korsgaden. Endvidere ses det mindre hus 1Nn og ildsteder fra mulige små huse.

L.C.Nielsen mente, at de forskellige faser i byggeriet kom ret hurtigt efter hinanden i 900-tallet, men hans redegørelse åbner også mulighed for, at der er forløbet længere perioder mellem nogle af faserne. Jeg vil gå tilbage til 700-tallet for at finde fase 1. Danevirkevolden ved Slesvig har haft mange byggefaser lige fra slutningen af 600-tallet. Den anden fase af Danevirke er præcist endrodateret til 737. Det er en ca. 2m høj tørrevold med træpalisade og uden voldgrav, d.v.s. nøjagtig samme type som fase 1 i Trelleborg. Både byggerierne af Danevirke og Trelleborg må være iværksat af stærke danske konger. Når de to konstruktioner er ens, tyder det på, at fase 1 af Trelleborg også er fra 700-tallet.

Figur 7. Model af Stellerburg i Ditmarsken.

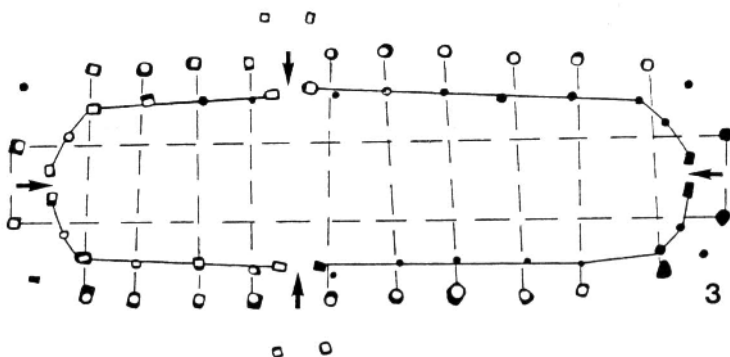
I 700-tallet blev der bygget ringborge andre steder end i Danmark. De slaviske obodritter havde bosat sig i Østholsten. Her byggede de ringborge bl.a. i Oldenburg og Mecklemburg begge daterede til ca 680 (Müller-Wille 1991). I Ditmarsken i Vestholsten ligger Stellerburg, der dateres til 700-tallet (figur 7). Stellerburg ligger i det frisiske område. I det frisiske område ligger mange ringborge, men kun få af dem er udgravet, og det er vanskeligt at aldersbestemme jordvoldene ved hjælp af fund, for borgene er ofte brugt i flere hundrede år. Lembecksborg på Øen Föhr har en diameter på 140 m og en 10 m høj ringvold. Men alle disse borge mangler Trelleborgs strenge cirkelform og korsgaden. Husene indenfor volden i de tidlige frisiske og slaviske borge er i reglen placeret i randen ligesom det mindre hus 1Nn fra Trelleborg. Det er muligt, at byggeriet af Trelleborg fase 1 er inspireret af de frisiske og slaviske ringborge. Borgene var bygget af jord og tømmer, enkle materialer, der er lettilgængelige. Konstruktionen er simpel og forholdsvis hurtig. Borgen var et effektivt værn mod angribende fodfolk og ryttere bevæbnet med pile og spyd.

Vi skal senere se, at den danske konge i 700-tallet havde familiemæssige forbindelser til de frisiske konger. De to kongeriger

optrappede vikingetogterne, og de havde en fælles religion, asetroen. Det er derfor naturligt, at der begge steder blev bygget samme typer militære forsvarsværker, ringborgene. Hvem der var først med den strenge cirkelform med korsgader, er endnu uafklaret, men det kan have været danskerne. På øen Walcheren i det sydlige Holland kan man i dag se to cirkulære ringvolde. Den ene, Oost Souburg, er udgravet og restaureret. Ringvolden er strengt cirkelformet med en indre diameter af nogenlunde samme størrelse som Trelleborgs. Der har været en træbrolagt korsgade og formentlig fire porte, hvoraf kun to er udgravet. Borgen har været omgivet af vandfyldte grøfter. Der er fundet rester af en bebyggelse, men ikke af karréer. Borgen er anlagt ca 850.

I 800-tallet var situationen anderledes. Harald Hildetands efterslægt var fordrevet fra Danmark, men de slog sig ned i de frisiske områder ved Nordsøkysten, hvorfra de foretog vikingetogter. Disse områder hørte nu formelt til Frankerriget. I perioder var kystområderne besat af disse danske vikingekonger i eksil. I 831 blev den store by Dorestad erobret af en af Harald Hildetands efterkommere, Rørik. Kejseren så sig derefter nødsaget til at give ham Dorestad som len, for at få ham til at forsvare Frisland mod andre vikingers angreb. På tilsvarende måde fik Røriks broder Harald i 841 øen Walcheren som len. Det er sandsynligvis ham, der har anlagt Oost Souburg på øen. Ringborgene i det frisiske område var forsvar mod vikingerne, men også fæstninger for vikingehøvdinge, og undertiden baser for danske vikingekonger. Kystområderne var et udmærket udgangspunkt for vikingernes plyndringstogter i det frankiske bagland og for togter mod England.

Allerede i romertiden bygges der lave ringvolde af græstørv i Frisland, Danmark og Gotland. Disse volde havde ikke forsvarsformål, men må have et rituelt formål. Tinnumsborg på Sild er en sådan ringvold 110m x 125m. Den er senere blevet udbygget og genanvendt i vikingetiden.

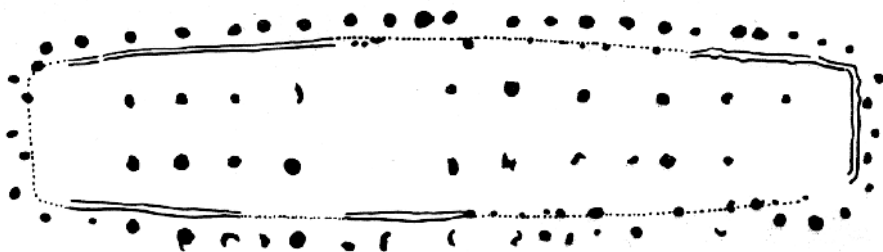

Figur 8. Hus fra Dorestad (Waterbolk 1994).

Jeg vil nu undersøge, hvornår hustypen i Trelleborg er opstået. Huse med ydre skråstivere og uden tagbærende stolper er en hustype, der kommer til Danmark i 700-tallet med en frisisk indvandring. Huse af denne type ses første gang i slutningen af romertiden i det saksiske område mellem Emsen og Rhinen (Waterbolk 1994). Senere bredte hustypen sig til det frisiske område, og husene blev nu også krumvæggede. Saksere og anglere indvandrede i øvrigt til Frisland i 400-tallet. Figur 8 viser en bygning med ydre skråstivere fra Dorestad fra 700-800-tallet. De stiplede linier skyldes, at Waterbolk mener, at der var vandrette bindbjælker mellem væggene. Det tror jeg nu ikke var nødvendigt. Andre eksempler fra 700-tallet på bygninger med ydre skråstivere og uden tagbærende stolper er fundet i Niens ved Wesermundingen og i Elisenhof ved Eidermundingen (Kossack 1984).

Den første forekomst af et krumvægget hus med ydre skråstivere i Danmark er en kongehal i Lejre fra ca. 700 (figur 9). Den er med en længde på 50 meter formentlig den længste træbygning fra Danmarks oldtid. Denne kæmpehal har dog også nogle tagbærende stolper i husets indre. Kun et afsnit i midten er helt uden stolper. Nogle af de tagbærende stolpepar var samtidig en del af skillevægge med døre, således at bygningen var delt op i fem rum. Heraf kan man se, at det krumvæggede hus med ydre skråstivere blev benyttet af kongemagten i 700-tallet. Det mindre hus 1Nn fra fase 1 i Trelleborg er af denne art. Jeg antager derfor, at ringvolden

og det mindre hus begge fra fase 1 er bygget af en konge i 700-tallet. Harald Hildetand var konge i Østdanmark ca. 705-770. Trelleborg skal ses som et led i hans samfundsreform, som jeg senere vil forklare

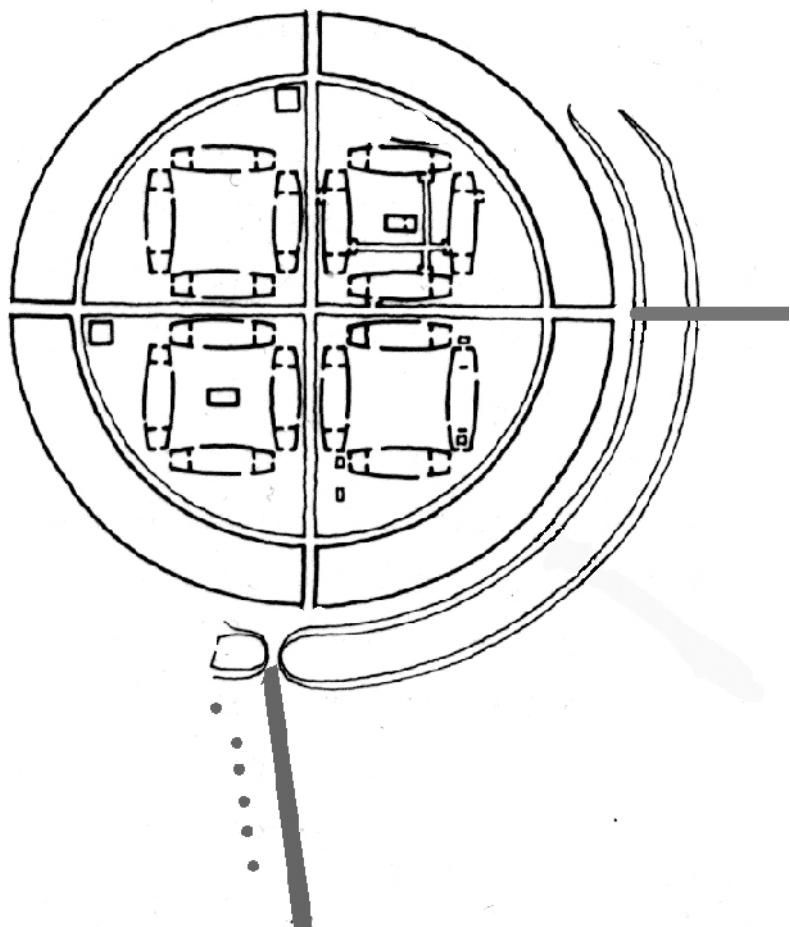
Figur 9. Kongehallen fra Lejre ca. 700 (Waterbolk 1994).

I fase 2 bygges en vold med trægade ovenpå og en kampestensmur foran. Denne konstruktion har en parallel i Danevirke. Danevirkevolden blev ca. 780 forstærket med kampesten. Det er sket under Sigurd Ring, der var overkonge i Danmark ca. 770-798. Man kan gætte på, at fase 2 af Trelleborg blev opført i hans tid. Indtil der foretages en arkæologisk aldersbestemmelse, kan man kun gætte på anlægstidpunktet ud fra sparsomme historiske oplysninger. Fase 2 bygningerne må antages at være af samme karakter som i fase 1 (figur 6).

I fase 3 bygges karréerne, et tårn i centrum, fire korsgader og en ringgade langs volden. Der bygges en 6 m høj ringvold ovenpå tørrevolden. Den er helt beklædt med træ, men er fyldt med ler. Træstilladset og kampestensmuren fra fase 2 inde i volden afstiver den. Foran lervolden er der en høj træpalisade med skråstivere. På bagsiden af lervolden bygges også en palisadevæg, for at jordmasserne ikke skal genere ringgaden og karréerne. Der bygges fire porte ud for de fire korsgader. Lidt udenfor voldens sydøstlige del anlægges en voldgrav. Den opgravede lerjord fra voldgraven bruges

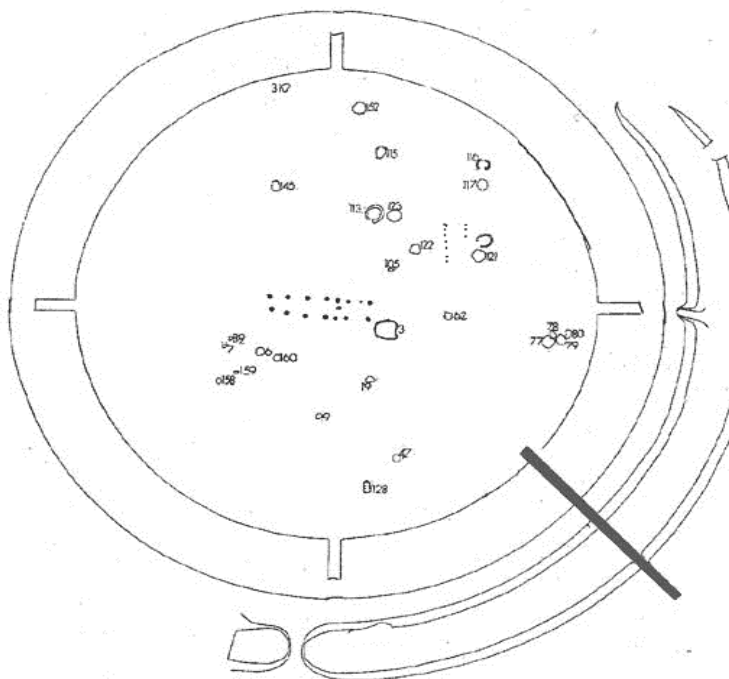
til bygning af volden. Antagelig anlægges en bro over voldgraven mod øst (figur 10). Muligvis anlægges der også en bro over voldgraven mod syd. Her er der i dag en dæmning over voldgraven. Der er også fundet rækker af pælehuller mod syd parallelt med en mulig sydvej. Det kan være en anlægsplads ved Vårby Å. Gravpladsen øst for borgen har sandsynligvis været i brug, men alle grave fra denne tid er forstyrrede af senere grave. Denne borg brændte totalt ned og lå øde i en årrække, hvor længe vides ikke.

Den træbeklædte borg og den brede voldgrav er karakteristisk for de mange slaviske ringborge som f.eks. Mecklemborg, der var obodritternes hovedborg (Donat 1984). De germanske borge havde oprindeligt ikke så stort træforbrug. Trelleborg tilhørte en dansk konge, men var bygget af en bygmester med slavisk tradition. Fase 3 byggeriet må være sket i 800-tallet, hvor de store slaviske borge blev bygget. De historiske kilder kan kun bruges til at fastsætte sandsynlige tidspunkter for borgens byggefaser. Sigurd Orm i Øje var konge i Østdanmark ca. 843-891, og det er sandsynligt, at han lod fase 3 borgen bygge. Han så slaviske borge ved et vikingetogt i 852 og kendte den slaviske voldtype. Jeg vil senere vende tilbage hertil i de historiske afsnit i bogen. Nedbrændingen af fase 3 borgen er også vanskelig at tidsfæste men den er muligvis sket i den kaotiske periode, der opstod i Danmark, efter at Sigurd Orm i Øje faldt.

Figur 10. Trelleborg fase3.

Trelleborg i 900-tallet

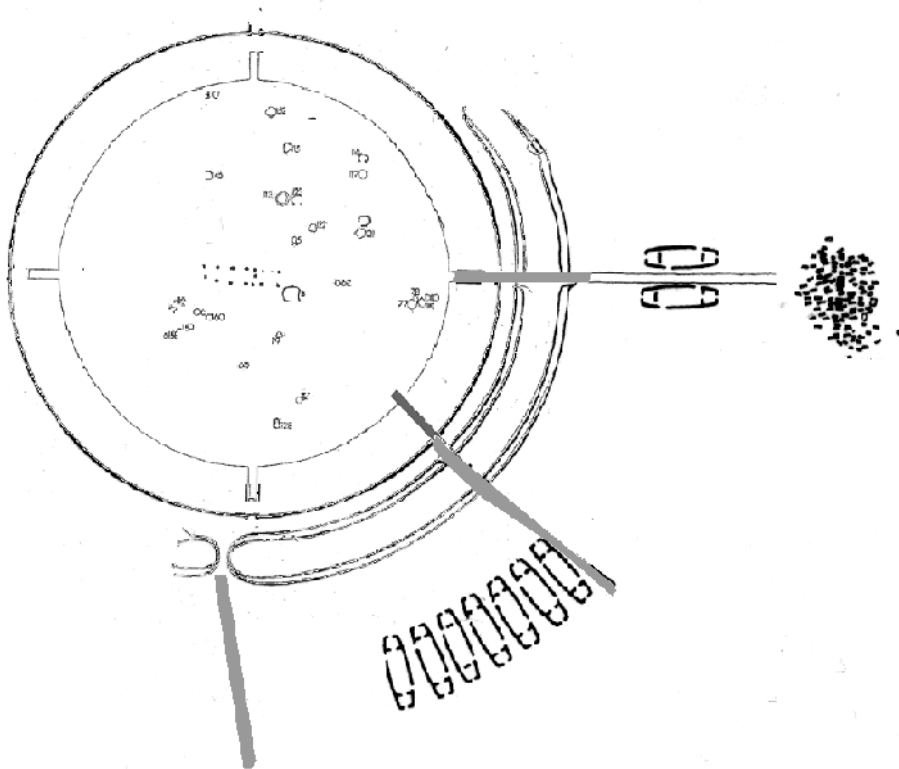

Figur 11. Trelleborg fase 4. To rækker stolpehuller midt i ringen er rester af en stormandsgård. Desuden ses gruber, der hidrører fra grubehuse, brønde og offersteder.

Leif Christian Nielsen har også analyseret de byggefaser som blev foretaget efter at den store trævold og karréerne var brændt ned (Nielsen 1990). I denne periode finder han tre andre faser, som jeg her vil kalde fase 4, 5 og 6. Da fase 4 indledtes, var borgen var formentlig helt øde. Tilkørsel skete nu af en ny sydøstvej. Den nye bygherre har formentlig bygget en bro over voldgraven mod sydøst

og lagt vejen op over ringvolden. Udgravningerne viser, at de fire porte var lukkede, og at portåbningerne blev indrettet til værksteder. Der blev bygget en storgård indenfor ringvolden. Der blev bygget mange grubehuse og enkelte langhuse. Hovedbygningen var et ca. 30 m langt hus med tagbærende stolper i centrum af ringvolden (figur 11). Langt de fleste fund fra Trelleborg kommer fra denne fase. Der er fundet et stort antal skibsnagler, som tyder på at der blev bygget skibe. Desuden er der fundet mange tenvægte, vævævægte og sakse i de aflukkede porte. Her sad kvinder sandsynligvis og vævede og syede sejl. Der foregik hedenske ofringer, hvilket fremgår af de hesteskoformede gruber og fund i de tilhørende brønde (figur 3).

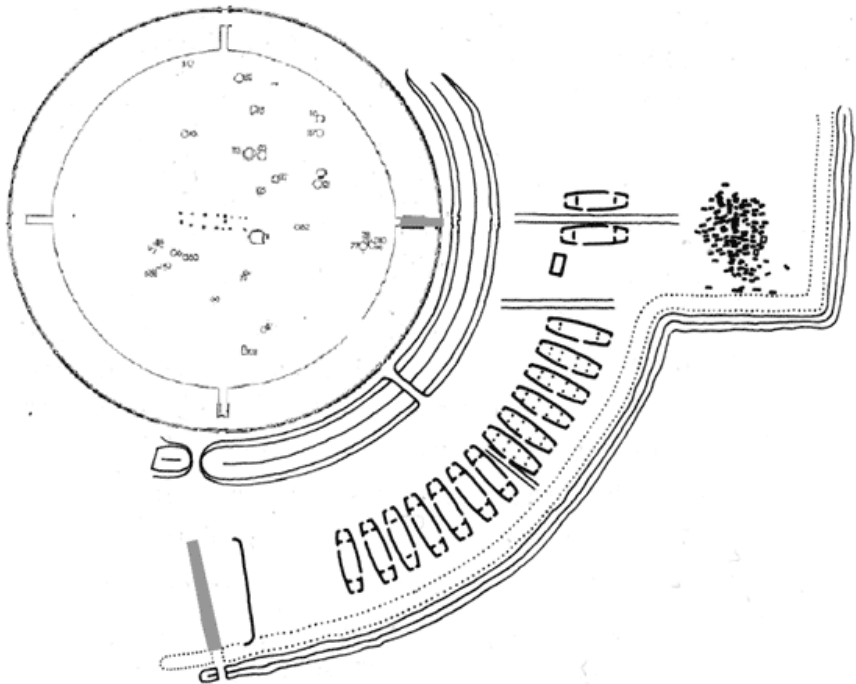
Gravpladsen øst for ringborgen tages i brug, men gravene indeholder knogler fra ødelagte ældre grave. Fase 3 afsluttes med et angreb på borgen. Der er fundet 66 pilespidser fordelt på ydersiden af ringvolden og indenfor ringen, bl.a. i grubehusene. Men der er ingen pilespidser i den ydre voldgrav eller den ydre vold, som først blev bygget i fase 6. Der er heller ingen pilespidser i karréhusenes vægggrøfter eller stolpehuller, som jo allerede var opfyldt i fase 3. Kongsgården er nok blevet angrebet udefra, sandsynligvis omkring 955. Jeg vil vende tilbage hertil i det historiske afsnit. Kampen viser sig ved tre massegrave på gravpladsen, hver med op til 10 skeletter, måske af trælle, der boede i grubehusene. De to rigeste grave på gravpladsen er placeret centralt på gravpladsen tæt ved hinanden. Den ene er en kvindegrav, den anden en mandsgrav. Kvindegraven indeholdt bl.a. glasperler og guldblik. En sølvindlagt tømmerøkse i den rige mandsgrav tyder på, at den afdøde var leder af skibsbyggeriet. Begge grave havde en kniv med sølvtrådsbeviklet skaft. De to rige grave er nogle af de ældste på gravpladsen og formentlig fra midten af 900-tallet. De to rige personer må være det ægtepar, der har bestyret kongsgården.

Figur 12. Trelleborg fase 5.

Stormandsgården er ikke brændt. Den har også været i brug i fase 5 og 6. Der må have været overlevende eller nye beboere på gården, som kunne begrave de døde. Gravpladsen har også fortsat været i brug. Den har været benyttet til omkring år 1000 og har i hele sin levetid kun hedenske grave. I fase 5 begynder bebyggelsen på forborgen med de to huse mod nord ved den gamle østvej. I den forbindelse må østporten være åbnet for trafik og der er muligvis anlagt en bro over voldgraven her. Derefter er de syv huse syd for sy-

døstvejen bygget. Sydøstvejen er stadig borgens tilkørselsvej fra landsiden. Disse ni huse i forborgen er krumvæggede med skråstivere ligesom karréhusene. Men de adskiller sig ved at være ca. 3 m kortere, og det er midterhallen der er forkortet. Desuden er de bærende skillevægge erstattet af tagbærende stolper. Husene har altså kun et rum og har derfor også færre døre. Kun i to af husene er der fundet rester af ildsted. Hustypen med to sæt tagbærende stolper kendes især i Jylland.

Figur 13. Trelleborg fase 6.

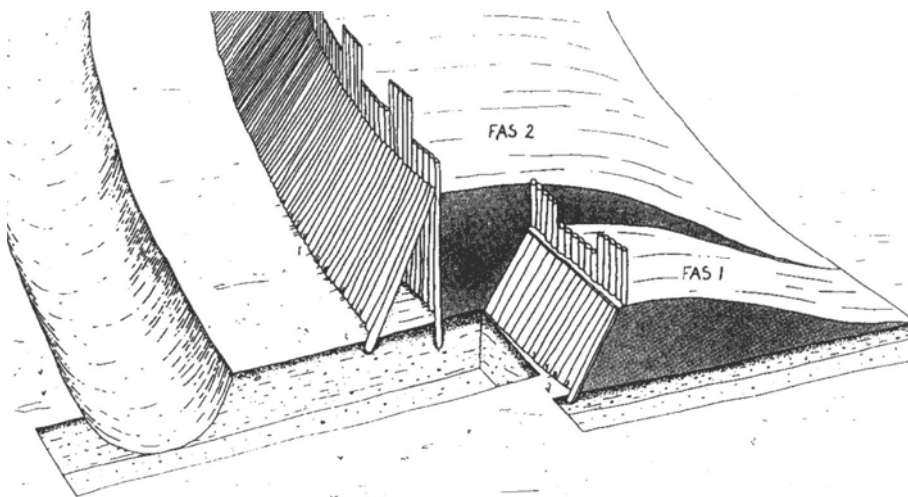
I fase 6 bygges de sidste seks huse i forborgen (figur 13). Disse huse er også krumvæggede med skråstivere, men de adskiller sig fra de ældre huse i forborgen ved at have tagbærende stolper i hele

husets længde. Denne type kendes i Østdanmark. Det sydligste af dem ligger ovenpå den gamle tilkørselsvej mod sydøst, og den er altså sløjfet. Broen over den gamle voldgrav mod sydøst beholdes. Men jeg tror, at overkørslen over ringvolden er opgivet, så indgangen til ringborgen er sket gennem østporten. I fase 4 og 5 havde gården ingen befæstning, men i fase 6 bygges nye forsvarsværker. En ydre voldgrav øst for forborgen strækker sig fra Tude Å til Vårby Å. Denne voldgrav er dog kun ca. 1,5 m dyb, medens voldgraven ved ringvolden er 3,5 m dyb. Den opkastede jord danner en lille vold på indersiden af voldgraven. Over den nye voldgrav bygges en bro i forbindelse med en ny tilkørselsvej sydfra. Nord for broen og dermed øst for indkørselsvejen bygges en palisade. Der bygges en palisade i bunden af voldgraven omkring ringvolden. Forborgens huse har kun få fund, og de sidste seks har næsten ingen. Man kan derfor antage, at de blev bygget med et formål, men kun i ringe grad har været brugt. Nord for de nye huse i forborgen er der rester af en vej, der går øst-vest. Det er foreslået, at det har været en midlertidig tilkørselsvej under byggeriet i fase 6. Fase 6 er den eneste, der er dateret. Træ fra palisaden i bunden af den indre voldgrav og fra brostolper i den ydre voldgrav er dendrodateret til 980.

De to skånske ringborge

Den ene ringborg ligger midt i byen Trelleborg, som har fået navn efter borgen. Den indre diameter for Trelleborg, Skåne er ca 112 m. Den indre diameter for Trelleborg, Sjælland er 136 m. Trelleborg, Skåne havde fire portåbninger, hvis retning afviger ca. 20 grader fra verdenshjørnerne. For Trelleborg, Sjælland er afvigelsen ca. 11 grader. Ringvolden er mod vest en smule fladtrykt, d.v.s. ikke perfekt cirkulær, og mod vest var der i vikingetiden en lagune, hvor skibe kunne ligge på grund. Der er påvist to byggefaser for ringvolden (figur 14). Den første var en tørrevold med en skrå træpalisade udvendigt. Den anden en højere jordvold med en lodret palisade og foran den en skrånstillet palisade.

I borgens indre er der fundet mange gruber, stolpehuller, grubehuse m.m. fra 700-tallet og senere. Området udenfor borgen ned mod stranden har også været beboet i hele vikingetiden. Det har ikke været muligt at påvise korsgader ligesom på Trelleborg, Sjælland. Undergrunden er blevet forstyrret fordi borgområdet har været bebygget siden middelalderen og stadig er det. Karréhuse og ringgade ville dog nok være påvist, hvis de havde været der. Dateringen af borgen hviler på kulstof 14 analyser af forkullet træ (Olesen 2000). Rester fra den første palisade er dateret til 775 $\pm$ 60. Fra samme byggefase er der tre prøver fra huse og en prøve fra en grube dateret til henholdsvis 700, 720, 750 og 750 alle $\pm$ 60. Anlægstiden for denne bebyggelse kan efter min vurdering sættes til 740 $\pm$ 30. Desuden er der analyseret fem prøver fra ildsteder, sandsynligvis fra grubehuse. Disse prøver dateres til perioden 740-800. Usikkerheden taget i betragtning vil jeg datere ildstederne til 730-810. En anden gruppe af ildsteder er dateret til sidste halvdel af 800-tallet, og hører formentlig til den anden byggefase. Der er også fund fra 900-tallet fra borgens voldgrav.

Figur 14. To byggefaser for volden i Trelleborg, Skåne. (Olesen 2000).

På denne baggrund vil jeg antage at Trelleborg, Skåne ligesom Trelleborg, Sjælland blev anlagt i 700-tallet efter næsten samme plan. Derimod er anlægfaserne i 800-tallet noget forskellige. De vandrette bjælker gennem jordvolden, som sås i Trelleborg, Sjælland fase 2 fandtes ikke i Trelleborg, Skåne. Der var heller ingen tegn på en ringgade eller karréhuse. Trelleborg, Sjælland fase 3 er påvirket af de slaviske borge, og formentlig fra 800-tallet ligesom Trelleborg, Skåne fase 2. Da den skånske borg ikke har karréhuse vil jeg gætte på, at den skånske borgs fase 2 er bygget før den sjællandske borgs fase 3. Omkring år 1000 ophørte brugen af Trelleborg, Skåne som borg. Trelleborg på Sjælland blev også opgivet omkring dette tidspunkt, formentlig fordi den kristne konge opgav brugen på grund af borgenes hedenske karakter.

Ringborgen Borgeby ligger ved Lödde Å, der er det største vandløb på Skånes vestkyst, og åmundingen er den bedste naturhavn på denne kyst. Borgeby har i modsætning til de andre trelleborge været i brug senere. Der findes mønter fra 1000-tallet præget i Borgeby. Det betyder at Borgeby var en kongsgård. Borgeby

omtales i skriftlige kilder i 1100- og 1200-tallet hvor borgen tilhørte ærkebiskoppen i Lund. Ringvolden havde ligesom Trelleborg, Sjælland en indre diameter på 136 m. Borgebys vold havde fire anlægsfaser med palisader. En ældre voldgrav blev på et tidspunkt fyldt op med grus fra en ny voldgrav længere ude. Foran dette fyld blev der bygget en tørvevold. Der er kun foretaget mindre udgravninger af Borgeby. Borgeby Slot fra middelalderen ligger nu på ringborgens område. Vi ved endnu ikke hvilken art bebyggelse, der var på Borgeby, men der er ingen tegn på, at det har været karréer som på Sjælland. Et brandlag under den ældste vold tyder på, at der har været bebyggelse fra den tidlige vikingetid. Udgravninger på Borgeby viser guldsmedevirksomhed i anden halvdel af 900-tallet. Der blev fremstillet eksklusive filigransmykker i den såkaldte Hiddensee-stil, men Kulsof-14 prøver viste også, at bebyggelsen er brændt i 900-tallet (Svanberg 2000).

Ved Lödde Å nær Borgeby lå Löddeköpinge, der fra 700-tallet og gennem vikingetiden var Skånes største handelsplads og håndværksplads. Herfra er de skånske vikingeskibe sejlet ud. Borgeby lå ideelt for kontrol med produktionen i Löddeköpinge. De tre trelleborge i Østdanmark har flere anlægsfaser, i modsætning til de tre vestdanske trelleborge, som kun har én anlægsfase. Det er muligt at første fase af de østdanske trelleborge er bygget i 700-tallet af en konge i Østdanmark. Senere i Vikingetiden er befæstningerne fornyet og udbygget af andre konger, men borgenæs konstruktion afviger her fra hinanden.

Den historiske sammenhæng

Trelleborgenes bygning og anvendelse kan kun forstås i lyset af vikingetidens historie. Da vikingerne var skriftløse folk, bortset fra nogle få runeindskrifter er vi henvist til få udenlandske skrifter. De er græske, romerske, arabiske, frankiske, tyske eller engelske. Også sagnhistorien vil jeg benytte, herunder Saxos danmarkshistorie og Snorres norske kongesagaer. Selv om meget i sagnene er digt, er der dog elementer, som passer med de arkæologiske fund. Stednavne og personnavne kan også bruges som kilder til historien.

Vikingetidens samfund blev skabt ved påvirkning fra frisisk kultur. Friserne er sandsynligvis opkaldt efter guden Frey. I folkevandringstiden i 400-tallet skete der en indvandring til de tyndtbefolkede frisiske områder ved Nordsøens sydkyst. Indvandrerne var anglere og sakserne. Ofte var det høvdinge, der flygtede med deres krigere, fordi andre havde fået høvdingemagten i kraft af en alliance med hunnerne. Hunnerne var et østfra kommende rytterfolk, og deres herskere var på dette tidspunkt overkonger i hovedparten af Europa. Mange af anglerne og sakserne i Frisland drog videre til England. I anglernes kongerække, der omtales i den angelsaksiske krønike, nævnes kong Angeltheow, som var søn af kong Offa (på dansk Uffe). Han var anglernes fører ved udvandringen fra landområdet Angel i 400-tallet. Navnet findes i forskellige kilder også i formerne Angengeat, Angengeot, Ongen, Ongendus og Angantyr. Første del af navnene er afledt af gudenavnet Ing. Anglerne er opkaldt efter guden Ing, der er et andet navn for guden Frey. Anden del, ”-theow” betyder ”dyrker” eller ”tjener”. Anden del ”-geot” eller ”-geat” betyder ”gode”, d.v.s. offerpræst. Guden blev sandsynligvis repræsenteret af en træstolpe, der også kan opfattes som avlegudens fallos. Vi ved fra kristne præsters egne beretninger, at præsterne ødelagde de hedenske gudebilleder. Derfor er der kun fundet ganske få. Figur 15 viser en mandlig gudefigur med højden 275 cm fundet i en offermose i Braak i Østholsten.

Figur 15. Gudefigur fra offermose ved Braak i Østholsten, ca. 300 f.Kr.

500-tallet var overalt præget af katastrofer og befolkningstilbagegang. Især var byerne i Sydeuropa ramt af pestepidemier. I 600-tallet skete der en opblomstring i økonomien. Frankerne anlagde fæstningen Utrecht ved Rhinens munding og begyndte at slå mønter i den nærliggende Dorestad år 630. Dorestad udviklede sig efterhånd-

den, og blev i en periode den største by i Nordeuropa. Rejse til de frisiske områder skete med båd, og friserne blev et søfarende folk. Friserne var de første til at bygge sødygtige sejlskibe. De forbedrede væveteknikken, så der kunne væves solide og store stykker klæde til sejl. Friserne havde vidtstrakte handelsforbindelser og gik ikke af vejen for plyndring. De handlede med slaver, frisisk klæde, salt, frankiske sværd og smykker. Friserne tog magten i Dorestad 650. Radbard var frisisk konge 679-719. I 679 erobrede han med dansk og norsk hjælp Utrecht og udryddede de sidste rester af kristendommen her. Omkring 680 blev de første mønter fremstillet i England og i Frisland. I de frankiske kilder (Engholm 1994) nævnes, at Radbard var opvokset hos danernes konge. På dette tidspunkt var Danmark opdelt i mindre kongedømmer, så det er uklart hvem der menes. I 689 blev Utrecht erobret tilbage af frankerne.

På denne tid indvandrede friserne til Slesvig. I virkeligheden var det måske folk af angelsk oprindelse, som nu vendte tilbage med deres nye teknik i form af skibe, huse, keramik, mønter m.m. Frankernes forsøg på at undertvinge friserne og gøre dem kristne fik mange til at udvandre. De søgte til et land hvor de kunne dyrke deres gamle religion. 705 grundlagde friserne Danmarks første by, Ribe. Her begyndte også møntprägning. Historien viser at når en by opstår, er der altid en militær beskyttelse. Udenfor vikingetidens Ribe er der en rektangulær fæstningsvold, formentlig anlagt af kongen i Slesvig. Til gengæld for beskyttelsen kræver magthaveren, som udsteder mønter, at alle betalinger af afgifter i hans magtområde sker med hans mønt. Mønterne kommer i omløb ved at magthaveren betaler med sin egen mønt. De indkøb der foretages til krigsudstyr og til underhold af krigere, embedsmænd og kongefamilie, udgør en væsentlig del af handelen.

Den kristne munk Willibrord foretog omkring 710 en rejse til kongen i Slesvig. Willibrord stammede fra Northumberland og fik af paven autorisation til at missionere hos friserne. Hans rejse beskrives: *Guds mand (Willibrord) anstrengte sig på at lade den himmelske lære flyde ud over Frankerrigets grænser. Thi han frygtede ikke at træde frem for den datidige friserkonge Radbod, der med hele sit folk levede i hedenskab. Hvor hans vej end gik forkyndte han Guds ord med al frimodighed. Men selvom den*

nævnte friserkonge ud af respekt modtog Guds mand venligt, lod han ikke sit forhærdede hjerte formilde af livets varmende ord. Da Guds mand altså mærkede, at han hos ham ingen frugter kunne frembringe, ændrede han sin missionsrejses retning mod danernes vilde folk. Der skal Ongendus have hersket, en mand mere grusom end et vilddyr og hårdere end en sten, men efter Guds vilje behandlede han dog sandhedens forkynner med hæder. Men da han fandt ham forhærdet i sæder, hengivet til afgudsdyrkelse og uden håb om et bedre liv, tog han 30 drenge med fra landet og ilede med at vende tilbage til de af Gud udvalgte folkeslag i Frankerriget. Willibrord må have besøgt Ribe. Ongendus eller Angantyr betyder. ”Ingdyrker”. Han var hverken kristen eller asedyrker.

I slutningen af 600-tallet blev den første Danevirke-vold anlagt, formentlig af en stærk konge i Slesvig. Volden har været rettet mod sakserne, der boede i Holsten og muligvis de slaviske obodritter, der var saksernes påtrængende naboer øst for Holsten. Dannevirkes hovedvold med palisader blev bygget 737, og samtidig blev der anlagt pælespærringer i Slien. Dette var forsvarsværker for landet Slesvig. Ved Nybro enge nord for Vejle er der fundet stolper fra en 57 m lang nord-sydgående vej anlagt 761. Vejen blev repareret 785, 805 og 834. En tilsvarende stolpevej er fundet ved Sjellebro syd for Randers anlagt 752. Fra Ribe til Vejle går der også en meget gammel vej. Disse veje har haft militære formål. Hirden og ledingshæren skulle hurtigt frem både når den skulle angribe eller forsvare. Produktion af vikingeskibene var en enorm økonomisk belastning for samfundet. Vejene skulle også bruges til transport af materialer til skibsbygning. Hærens og skibenes udstyr skulle frem med vogne. Ved vadesteder skulle der være vejbelægning. Anlæggene viser, at Slesvig og en del af Jylland i løbet af 700-tallet blev underlagt en central organiseret militærmagt. De lokale høvdinge havde afgivet deres militære handlefrihed mod at stå under overkongens beskyttelse.

Den militære organisation må have været noget i retning af herredsinddelingen. Herredsinddelingen i Danmark med Skåne, Halland, Blekinge og Slesvig kendes fra Kong Valdemars Jordebog. Nogle af herrederne og herredsnavnene her går uden tvivl tilbage til den første herredsinddeling i 700-tallet. Ordet

”herred” betyder ”hærtogt”. Når kongen forlangte det, skulle et herred stille med en vis mængde krigere og udrustning til ledingshæren. Friserne kendte herredsindelingen fra deres fjender, frankerne, som brugte denne organisationsform allerede i 600-tallet. Frisisk kultur i Slesvig kan muligvis forklare at der her blev indført en herredslignende organisation. I Slesvig er kun to herreder er opkaldt efter guder: Frøs Herred ved Ribe og Fræzlet Herred ved Hedeby. Det tager jeg som tegn på guden Frey var officiel gud i Slesvig. Frey er en af vaneguderne, der blev dyrket før aseguderne blev indført. Et andet tegn på, at aseguderne ikke blev indført i Slesvig, er, at stednavne med Thor mangler totalt i dette område, medens disse navne er meget almindelige overalt i det øvrige Danmark. Jeg vil komme nærmere ind på de hedenske guder i senere afsnit af bogen.

Harald Hildetands samfundsreform

I 700-tallet blev der udført store byggerier i Danmark. Der blev bygget krigsskibe med sejl og anlagt havne, og landet blev inddelt administrativt i herreder. Der skete en reformation af samfundet, og kongemagten blev styrket. Det foregik i Harald Hildetands lange regeringstid ca. 705-770. Navnet Harald kommer af hari-waldar, der betyder ”hærstyrer”. Navnet Hildetand betyder ”kampvilje”, og han var en stor krigerkonge. De fleste oplysninger om Harald Hildetand har vi fra Saxos Danmarkshistorie (Saxo 1975) og fra Skjoldungesagaen (Lund 1984). Da Harald Hildetand blev født ca. 690, var Danmark og det meste af Nordeuropa opdelt i små ættesamfund ledet af småkonger. I et ættesamfund tilhører alle medlemmer den samme æt. Hvert ættesamfund hjalp sine egne, økonomisk og i kamp. I krig kæmpede de side om side. Der var ingen sikkerhed mod overgreb fra andre ættesamfund. At rejse eller udvandre alene var livsfarligt. Ættesamfundet havde sin egen beskyttende gud og sin egen småkonge. Den rigeste og mest magtfulde konge var Skånes konge Ivar Vidfadme, der var overkonge i Skandinavien. Hans

datter Audr den Dybsindige var gift med Rørik, kongen af Sjælland. Deres søn var Harald Hildetand. Ivar Vidfadme foranstaltede et vikingetogt mod Sjælland hvor Rørik blev dræbt, og Audr måtte flygte med sin mindreårige søn Harald Hildetand. Audr flygtede til friserkongen Radbard, som hun blev gift med.

Da Ivar Vidfadme døde ca. 705, var Harald Hildetand ca. 15 år. Han blev udrustet med skib og mandskab af sin mor, Audr og sin stedfar, Radbard og drog mod Skåne, hvor han erobrede kongemagten. Han havde jo arveret til tronen på moderens side. Senere erobrede han Sjælland og blev overkonge i resten af Skandinavien. Harald Hildetand var opvokset hos friserne. Da han kom til Danmark ca. 705 og blev konge, medbragte han et følge af mennesker med frisisk kultur frisisk ekspertise. Den frisiske indflydelse kan forklare byggestilen for kongehallen i Lejre, der blev bygget omkring 700 (figur 9).

Harald opstillede sin hær i den såkaldte svinefylking. Det var nyt i Norden, men var i virkeligheden det samme som den romerske falanks, som var kendt hos frankerne og dermed også hos deres fjender friserne. Bygning af sejlskibe var en del af den frisiske ekspertise. Først på denne tid begyndte man i Danmark at bygge sødygtige, klinkbyggede vikingeskibe med sejl..

Den store krigsflåde var helt afgørende for, at Harald Hildetand kunne kontrollere søvejene omkring de erobrede lande. Han forbød høvdingene at foretage de traditionelle plyndringstogter mod naboerne, og de var derfor meget utilfredse med at miste denne ”indkomst”. Til gengæld gav kongens beskyttelse en tryghed mod overfald udefra. Bopladser anlagt ved kysten havde tidligere været for risikabelt, men i 700-tallet anlægges de, fordi kongen havde sømagten i danske farvande. De steder, hvor krigsskibene blev bygget og udrustet, opstod de første landingspladser og handelspladser i Danmark f.eks. Dragør, Lynæs, Lødekøpinge og Åhus i Skåne (Ulriksen 1990). Nogle af landingspladserne udviklede sig senere til byer som f.eks. Århus og Horsens .

Herredsindelingen kendte Harald Hildetands frisiske rådgivere fra frankerne. Angantyr, der var konge i Slesvig, havde sandsynligvis allerede før Harald Hildetand indført en herredslignende organisa-

tion. Men det var nyt at benytte herredsinddelingen til at organisere en masseproduktion af krigsskibe. Når kongen forlangte det, skulle et herred stille med et krigsskib med 32 årer, mandskab og udrustning. Lejre ligger i Semæ Herred. Herredsnavnet Semæ kan betyde ”sømme” eller ”samle”. Lejre var Harald Hildetands hovedsæde, og her samledes kongens styresmænd fra alle herrederne.

Kongens flåde havde hovedbase på Samsø. Selve navnet Samsø betyder ”samlingsø” og kommer af, at flåden samledes her. Stavnsfjord på Samsø er en naturlig havn, og her er der fundet 200 stolper i parvise rækker ud fra kysten. De må være rester af bådebroer, hvor skibe har lagt til. De ældste stolper er dateret til 200-tallet. Kanhavekanalen, der går fra Stavnsfjord tværs over Samsø, er bygget 726. Ordet ”kan” betyder ”skib” og ”have” betyder ”indhegnet område”. Kanhavekanalen har antagelig været en parkeringsplads for krigsskibe. Syd for kanalen ligger et stendige, og nord for kanalen lå ”Kaneborg”. Der er ingen naturlig havn på vestsiden af Samsø. Fra Samsø kunne søfarten langs Jyllands kyst observeres, og fra Kanhavekanalen kunne krigsskibe lynhurtigt sættes ind mod fjendtlige skibe. Fra Samsø kunne kongen også kontrollere sejlruterne langs Sveriges kyst og sejladsen gennem bælterne. Uden denne kontrol kunne sømagten ikke opretholdes.

Saxo nævner at Harald Hildetand sejrede over en svensk konge, Ingjald, som dog blev skånet og gift med Haralds halvsøster Randver. Harald vandt også en sejr i Trøndelagen i Norge, men lod kongen her beholde magten. *”Derpå angreb han en frisisk kæmpe ved navn Ubbe, som tit hærgede på Jyllands kyster og anrettede stort mandefald blandt almuen, og da han ikke kunne få bugt med ham med våben, bød han sine krigsfolk gribe ham med hænderne, strakte ham til jorden og lod ham binde og lægge i lænker. Således overvandt han på en forsmædelig måde den, som han kort i forvejen havde troet skulle tilføje ham et forsmædeligt nederlag. Harald gav ham imidlertid sin søster til ægte og fik ham derved til at tage krigstjeneste hos sig, og derpå gjorde han de folk, der boede ved Rhinen, skatskyldige og udskrev krigsfolk af de tapreste iblandt dem. Lidende på dem overvandt han Slavenland i krig og bød, at dets hovedsmænd Dal og Duk formedelst deres tapperhed blot skulle tages til fange og ikke dræbes. Efter at have taget dem i sin tjeneste, un-*

derlagde han sig med våbenmagt Aquitanien og drog så straks efter til England, fældede humbrernes konge og tog alle de ypperste af det overvundne lands ungdom med sig” Denne beretning af Saxo viser, at de store danske vikingetogter nu var begyndt. Den angelsaksiske krønike nævner ikke navnene på hedenske vikingekonger, men nævner dog at York blev nedbrændt i 741.

Beretningen viser også, hvordan Harald Hildetand ved hjælp af familierelationer klogt skabte underkonger i Sverige, Norge og Slesvig, i stedet for at dræbe og plyndre. Den frisiske kæmpe Ubbe kan meget vel være søn og arvtager efter Angantyr, kongen i Slesvig. De samme to kongenavne Offa og sønnen Angeltheow optræder som tidligere nævnt også i den angelske kongeslægt i 400-tallet. Ubbe Friser har antagelig haft magten i Slesvig og en del af Jylland. Men dette område var udsat for plyndringer fra Harald Hildetand, som jo havde sømagten. Derfor måtte de to konger indgå en alliance, således at Harald Hildetand var overkonge i Danmark. Danmarks konge var forpligtet til at forsvare Jylland mod angreb, og Jyllands konge var forpligtet til at komme til undsætning med krigere og skibe, når Danmarks konge krævede det. Ubbe Friser kæmpede og faldt sammen med Harald Hildetand i deres sidste slag. Denne magtdeling mellem Danmarks konge og Jyllands konge er baseret på reelle magtforhold, og den videreføres af de fleste senere konger i vikingetiden.

I de fjernere lande ved Østersøens og Nordsøens kyster brugtes den gammelkendte plyndring; men at Harald Hildetand tog fjendens krigere til fange for at bruge dem som krigere i sin egen hær, hirden, var en stor nyskabelse. Det var i virkeligheden samme strategi romerne og frankerne brugte for at skabe en stor hær. Krigsfangerne blev trænet til kamp i træningslejre, der blev kaldt trelleborge, fordi de var bygget af og beboet af trælle, d.v.s. krigsfanger. Hirden tiltrak også mange frivillige krigere, der her fik uddannelse, løn og hæder. Men en person, der var i tjeneste hos en anden person, kunne også kaldes træl. Selv hvis han gjorde tjeneste i kongens hird, var han ikke en fri mand med egen jord. I kraft af denne store hird, kunne Harald Hildetand tvinge herredsinddelingen igennem overfor de lokale høvdinge.

Harald Hildetand byggede tre trelleborge i Østdanmark, der var hans kerneområde. Østdanmark var dengang for størstedelen dækket af skove og moser. Der var kun fem tæt befolkede områder med landbrug, og derfra er der mange rige fund fra Vikingetiden. På Sjælland var det området mod øst omkring Lejre, og mod vest omkring Slagelse. I Skåne var det området mod vest ved Lommabugten, med Löddeköpinge og Uppåkra, området mod sydvest omkring Trelleborg og endelig området mod nordøst ved Helge Å. Trelleborgene er strategisk placeret i tre af disse områder. Borgene kunne kontrollere områdets militærmagt. De lokale krigere og krigsskibe blev indkaldt hertil, når krigssæsonen begyndte om foråret. Alle trelleborgene er anlagt, så krigsskibe kan ligge i læ her. De værdier som kongen havde røvet eller taget i afgift kunne opbevares her f.eks. krigsudrustning, levnedsmidler og andre råvarer. Borgene muliggjorde kontrol med oplagring og fordeling af varer. Om foråret blev der holdt marked ved borgen, og handelen var under kontrol af borgens krigere. Volden var måske mere beregnet til at holde tyve og røvere ude end til at modstå et angreb fra en fremmed hær. Nedbrændingerne viser, at det ikke var svært for en hær, at erobre borgene. Trelleborgene var kongsgårde, og Harald Hildetand havde også andre kongsgårde bl.a. i hans hovedsæde Lejre og på Samsø, flådens hovedbase. Det eneste af de fem strategiske områder, hvor jeg ikke ved, om der var en kongsgård, er det ved Helge Å. Måske finder man den en dag. Smykket fra Rinkaby (figur 33) kommer fra dette område.

Uppåkra i Skåne var en stormandsgård på denne tid, måske endda en kongsgård. Det samme gælder for Kalmargården ved Halleby Å vest for Tissø med en 36 m lang hovedbygning fra omkring 700. Kongen flyttede med sit følge fra den ene kongsgård til den anden. På den måde kunne følget konsumere afkastet fra landbrugsproduktionen. Dette system var også brugt af frankerne. Kongen havde en administrator på hver kongsgård, og det var ofte en af hans koner. Det fremgår af sagnhistorien, at kommandanterne på nogle af Harald Hildetands kongsgårde var skjoldmøer, d.v.s. kvindelige krigere. Visna på Trelleborg ved Slagelse, Hed og Vebjerg på to andre. De ledede også deres egne tropper i kamp. De var Haralds koner, men de var ikke frie høvdinge, og kunne ikke være

ægte hustruer. De var og blev trælle uden jordejendom. Deres børn kunne ikke få høvdingestatus.

I Vestdanmark byggede Harald Hildetand ingen trelleborge. Her havde han ingen jordejendom. Fyn, Slesvig og Jylland, bortset fra Limfjordsområdet, blev styret af småkonger, med deres egen jord og egne kongsgårde. På Aggersborg ved Limfjorden er der fundet flere bygninger fra 700-tallet og nogle af dem ligger under ringvol- den, der først blev bygget i 900-tallet. Fra 700-tallet er der bl.a. en 40 m lang halbygning med tagbærende stolper. Fund af væbevægte og klinknagler tyder på skibsproduktion. Sandsynligvis var der fra 700-tallet en civil kongsgård her. Også i Middelalderen omtales en kongsgård ved Aggersborg. Det fremgår ikke af udgravningen om de mange fundne genstande hører til den civile bebyggelse eller til den senere ringborg. Aggersborg blev anlagt på Harald Hildetands tid, men det var ikke en ringborg på dette tidspunkt.

Søvejen gennem Limfjorden havde strategisk betydning for togter mod Norge, Sverige Frisland, Frankrig og England, og stormands- gården Aggersborg gav mulighed for en flådebase her og kontrol med trafikken. Derfor har gården i vikingetiden formentlig tilhørt den konge, som havde sømagten. Allerede Ivar Vidfadmes far, skå- nekongen Halfdan den Snilde, gennemførte togter til Northumber- land midt i 600-tallet. Stednavne afledt af gudindenavnet Hør fin- des både i Skåne og i Thy, og det viser, at skåninge havde støtte- punkter i Thy. I Harald Hildetands lange regeringstid var det ham, der havde sømagten, så jeg vil antage, at Aggersborg var hans kongsgård. I Harald Hildetands sidste store kamp Bravallaslaget kom en del af hans hær sydfra fra Gotland (d.v.s. Jylland) ledet af skjoldmøen Vebjörg. I denne delhær var bl.a. Ubbe Friser, Brat Jyde og Orm den Engelske. Da de kom fra Jylland, antager jeg, at Vebjörg var kommandant på kongsgården Aggersborg. Hendes navn lyder norsk. Ifølge Saxo kæmpede hun bravt, men blev dræbt i slaget. En endnu større bebyggelse ved Limfjorden allerede fra 600-tallet var Bejsebakken i Ålborg, Hasseris. Figur 22 viser et dragtspænde derfra. Der var tilsyneladende en markeds- og hånd- værkerplads antageligt under kontrol af overkongen med sømagten i Danmark.

Harald Hildetands religionsreform

Harald Hildetands militærdiktatur kunne kun gennemføres med en radikal religiøs reform. For at få ærgerrige bondesønner til at bygge kostbare skibe, forlade ættesamfundet og drage på et farefuldt vikingetog kræves en tro og tillid til, at de højere magter støtter hærføreren og hans projekt. Aserne med Odin i spidsen støttede Harald Hildetand. Asetroen var en religion for høvdinge og kriger.. For at få underkonger til at opgive deres militære handlefrihed, kræves at de opgiver deres selvstændige gudsdyrkelse og dyrker den gud, der har udvalgt overkongen. Reformen bestod i at asetroen fra at være visse kongers forfædre dyrkelse blev gjort til ”statsreligion”.

De vigtigste traditionelle guder i bondesamfundet var fødselsgudinden, der kunne hedde Freya (”den frodige”) samt de to styrende guder Frey (”den frejdige”) og Njord (”den nådige”). Disse tre kaldtes vaner (”de smukke”). De var beskyttere af stammen og lokalområdet. De fandtes overalt i naturen og i mennesker. F.eks. kunne Frey tage bolig i en konge som så kaldtes Frode. Når menneskelivet var slut, kom den afdøde sjæl ned i underverdenen hvor Moder Jord, Freya sørgede for en genfødsel med et nyt liv, på samme måde som guden Frey blev genfødt. Denne religion kaldes cyklisk. De afdøde kaldtes alfer. De levede i Alfheim i underverdenen. De to styrende guder kaldes ofte de guddommelige tvillinger. Denne religion kendes ikke blot hos germanerne, men er ældgammel og verdensomspændende. De tre guder kunne have mange forskellige navne afhængig af tid og sted. Jeg kan her henvise til en bog, jeg har skrevet om germansk religion. (Rasmussen 2004).

De nye guder Odin og Thor kaldtes aser (”ophøjede”), men var omkring 700 ikke særlig kendt i Norden. Navnet Odin kommer af høvdingebetegnelsen Wu Din hos wudinerne. Det var et rytterfolk med iransk sprog der omkring år 200 e.Kr. levede i Ukraine. Høvdingetiteln Wu Din betyder sejrrig høvding og er udbredt hos steppernes nomadefolk. Flere kinesiske kejsere havde dette navn. På sanskrit

betyder Yodhin sejrrig kriger. Der var mange stammer af iransk-sprogede rytterfolk, men de kan under et kaldes sarmatere. Høvdinge fra wudinerne blev konger hos nogle germanske stammer bl.a. hos sakserne, og i disse kongeslægter opfattede man Wodin, d.v.s. Odin som stamfader, og han blev derfor dyrket i kongeslægterne. Forfædre dyrkelse er almindelig i alle hedenske samfund. Forfædre dyrkerne tror, at den afdødes ånd er usynligt tilstede og kan påvirke de levendes sjæle og andre afdødes sjæle. Den afdøde kunne få et nyt liv i ånde verden hos sine forfædre, i dette tilfælde hos Odin.

Harald Hildetand blev som barn viet til Odin. Hans mor Audr den Dybsindige lærte ham, at han var udvalgt af Odin. Det fremgår af eddadigtet Hyndlasangen (Heimskringla.no), hvor der nævnes et stort antal slægter og helte, men kun i vers 28 omtales asetroen:

Harald Hildetand
søn af Rørek
ødselt gavmild,
Aud var hans mor,
Aud klogsindet,
Ivars datter,
og Radbard var
Randvers fader,
de var til aser indviede.
Alt er dit ætfolk,
Ottar tåbe

Ivar Vidfadme var Odindyrker. Datterens navn "Audr" er afledt af Odin. Friserkongen Adgil I sendte sin søn Radbard til opfostring hos danerkongen, d.v.s. Ivar Vidfadme. Radbard var også Odindyrker, og hans ældste søn Adgil II blev sendt til opfostring hos Harald Hildetand..

Den religiøse nyskabelse bestod i at ændre Odintroen fra forfædre dyrkelse til frelsesreligion. Enhver kunne nu vie sig selv med liv og sjæl til Odin. Derved fik sjælen efter døden ophold i

ådeverdenen hos Odin til et evigt, lykkeligt liv. På den måde undgik den døde at blive genfødt. Odin var den stærkeste gud i åndeverdenen bl.a. fordi alle de sjæle, der blev ofret til ham, blev hans hjælpere. De fik bolig i Odins bolig, Valhal. Når en Odindyrker dræbte et menneske, var det et offer til Odin. I åndeverdenen beholdt sjælene deres status og magt fra jordelivet. Odin eksisterede kun i åndeverdenen og var normalt usynlig. Han kunne påvirke menneskers sjæleliv og forestillinger. Talen, som jo er usynlig, kunne han styre og han er derfor også skjaldenes gud. Odins hest Sleipner repræsenterer luften i atmosfæren, idet luften bærer ånderne.

Når der ofres til Odin, modtager han den døde sjæl i åndeverdenen. Offeret kan være et menneske eller en hest. Der stikkes hul så der kommer blod, for sjælen sidder i blodet. Derefter hænges offeret op i et træ, for at luften, Slejpner let kan hente sjælen. Krigere der deltog i ofringen til Odin sikrede sig et evigt liv i Valhal, i hvert fald indtil Ragnarok.

En ting, der var vanskelig at forstå, var, hvordan Odin og hans tilhængere kunne undgå at komme i underverdenen når de blev begravet. Det kunne kun ske ved at den afdøde fik en slurk af den guddommelige udødelighedsdrik, visdommens mjød. Snorre refererer flere myter, om, hvordan Odin fik fat i denne drik (Schjødt 2003). En myte fortæller, at den vise gud Kvasir blev kvast, hvoraf navnet, og af hans blod og af honning blev drikken fremstillet. Drikken blev bevogtet af jættekvinde i underverdenen, så Odin måtte tage skikkelse af en slange for at stjæle den. I en anden myte fortælles, at Odin får gode råd af hovedet af jætten Mimer (af memo=hukommelse). Hovedet repræsenterer Mimers ånd og intellektuelle evner. Hovedet drikker hver morgen af Odins mjød. Denne mjød kaldes også skjaldemjød fordi den giver skjaldene viden og inspiration. Vaneguderne fik engang udleveret Mimers hoved, men de returnerede det til Odin. Vanereligionen var en cyklisk religion med genfødsel, så de kunne ikke bruge frelsen og det evige liv i Valhal til noget.

Figur 16. Gravsten fra Broa på Gotland, anden halvdel af 700-tallet

Gravstenen fra Gotland (figur 16) viser den afdødes sjæl, der ankommer på Odins hest til Valhal. Her modtager han udødelighedsdrikken af Freya eller en af hendes valkyrier. Denne drik giver sjælen et nyt liv i den guddommelige verden. Dette motiv er normalt på gotlandske gravsten i perioden 750-1000 og vidner om valhaltroen. Denne tro på et evigt liv i himlen er sandsynligvis kommet til Norden med høvdingeslægter, der tilhørte en sarmatisk kultur. Sarmatere fandtes ifølge flere kilder endnu i 500-tallet ved Østersøens sydkyst.

Figur 17. Del af skytisk drikkehorn fra Merdjany, Kuban, 200-tallet f.Kr.

Skyterne er sarmatere. Dekorationen på det skytiske drikkehorn (figur 17) viser i princippet samme motiv. Her er der ved siden af gudinden et livstræ og et hestekranium, der tilsammen symboliserer hendes magt over liv og død. I den sarmatiske tradition er gudinden magthaver i himlen, og forfaderen Odin er indbygger. I asetroen har forfaderen Odin derimod overtaget magten i himlen.

Asetroens politiske betydning lå i, at Harald Hildetand ifølge asetroen var under Odins beskyttelse. Det kunne man jo også se af hans militære erobringer. Harald Hildetand hævdede at være usårlig. Stednavne viser at Harald Hildetand lod oprette offerpladser for Odin. Ved Lejre ligger landsbyerne Osted og Osager. Jeg mener, at de to stednavne er afledt af os der betyder ase. Dette er ikke den autoritative forklaring. Her ligger også Odins Kilde, den eneste hellegilde i Danmark, der er opkaldt efter Odin. På Samsø ligger byen Onsbjerg ved en stor bakke, hvor der blev ofret til Odin. I Salling

ligger Oddense. I Hornsherred ligger Onsved, der senere omtales som kongelig ejendom.

I Skåne er mange af herredsnavnene opkaldt efter aserne. Her gennemtvang Harald Hildetand formentlig dyrkelsen af sin personlige gud, Odin. Ved Trelleborg i Skåne ligger Oshøg Herred. Borgeby og Uppåkra i Skåne ligger i Thornæ Herred, opkaldt efter Thor. Nord herfor ligger Harthakærs Herred, opkaldt efter gudinden Hertha. Midt i Skåne ligger Othæns Herred, og nord herfor Asbo Herred. Ved Helsingborg ligger Lyuthgud Herred, opkaldt efter "Folkets Gud" (Leute), der kan være Freya. De Sjællandske herredsnavne er ikke opkaldt efter guder. Trelleborg ved Slagelse ligger i Slauløsæ Herred. I Trelleborg havde Harald Hildetand samlet slaviske krigsfanger. Også senere i vikingetiden er slaverne flyttet til Slauløsæ Herred. En ætling af slaverne ved navn Slau har på et tidspunkt bygget "Slaus gård" og dermed grundlagt den senere by Slauløse. Byen har givet navn til herredet.

Ikke alle offerpladser for Odin er anlagt af Harald Hildetand, for de efterfølgende konger i vikingetiden var også Odindyrkere. Haderslev Fjord med Haderslev Dam fører ind til Vojens, og navnet Vojens tyder på, at her lå en offerplads for Odin. Lidt syd for Horsens ligger Oens. I Västergötland ved udmundingen af Storaåen ligger Onsala. Østfold er østsiden af Oslofjorden, der også hed Folden. Her ligger ved udmundingen af Glommen halvøen Onsøy med gården Odinssalr.

De tre trelleborge i Vestdanmark er ikke bygget i Harald Hildetands tid. Aggersborg var på hans tid formentlig en kongsgård. Den ligger i Hanæ Herred, men jeg har ikke set nogen overbevisende forklaring på herredsnavnet. Navnet kommer måske af gudenavnet Høner, Huner eller Hane. Gudens oprindelse er sandsynligvis hunnernes stamfader Hun. Høner var Odins broder og han blev sat til at styre en kreds af vaneguder.

Odindyrkelsens indførelse med magt er beskrevet i det oldnordiske digt Vølvens Spådom. Heraf fremgår det, at Freya blev dyrket på hellige steder som en træstøtte, der var smykket med guld. Den blev hentet til Odindyrkernes hal, stukket med spyd, d.v.s. ofret til Odin, og derefter brændt. Vanedyrkerne opstillede dog en ny

træstøtte. Den blev også ødelagt, og det gentog sig tre gange. Så gik der en spåkvinde rundt og såede utilfredshed blandt kvinderne, som var tilhængere af vaneguderne. Kongen bestemte nu, at kun aserne måtte dyrkes, og at alle aser skulle dyrkes samlet, så at Odin altid var med. Derefter begyndte folk at dyrke Freya, idet de kaldte hende Odins kone. Stillet over for dette angreb bag egne linier gik asedyrkerne med til et kompromis. Vanerne: Freya, Frey og Njord blev optaget i åndeverdenen d.v.s. himlen.

Odindyrkelsen er nok blevet gennemført i høvdingekredsen i de dele af Danmark, hvor Harald Hildetand havde sine kongsgårde eller offersteder. Mange høvdinge dyrkede dog stadig vanerne. Den Ottar, som nævnes i Hyndlasangen ovenfor, dyrker f.eks. Freya. Det siges også i mytologien at halvdelen af de afdøde krigere kommer til Odins Valhal og den anden halvdel til Freyas underjordiske rige Folkvang, d.v.s. ”krigernes mark”. Herfra kunne de genfødes.

Fugle-dragtspænderne er et sikkert tegn på troen på den himmelske verden. Allerede i slutningen af 600-tallet findes disse i Uppåkra i Skåne, altså på Ivar Vidfådmes tid. Fuglespændet (figur 18, til venstre) viser en rovfugl set fra ryggen på vej op mod himlen. Mellem vingerne ses et menneskeansigt med skæg. Fuglens ben og halefjer er samtidig menneskets arme og ben. Billedet viser menneskesjælen der bliver frelst af de himmelske magter og løftet op i åndeverdenen, himlen. Det kan både være et levende menneskes sjæl eller den afdødes sjæl. Den troende oplever at være i himlen og i gudens varetægt. Det andet lidt senere dragtspænde (figur 18, til højre) er formet som en maske med to øjne. Halefjerene er her skægget. Princippet er dog det samme. Fuglen med masken symboliserer at menneskesjælen kan flyve til himlen.

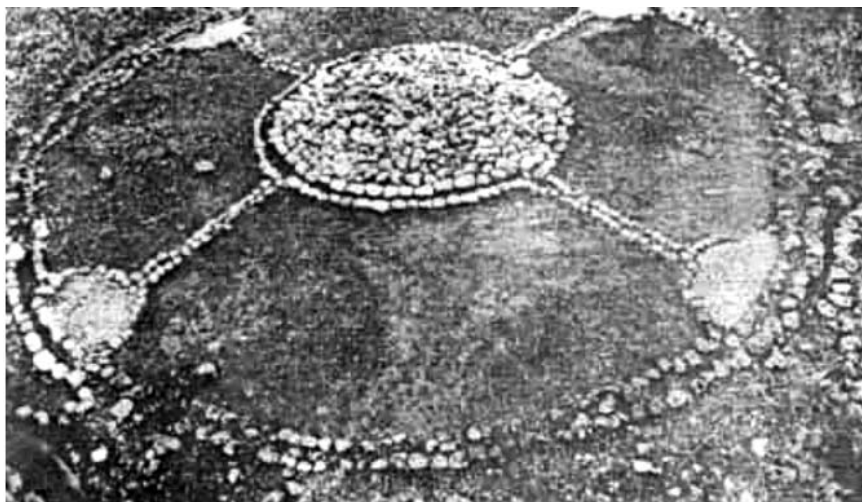
Figur 18. Fugle-dragtspænder fra Uppåkra, slutningen af 600-tallet og 700-tallet.

Dragtspænder blev i den ældre Vikingetid båret parvis. De to fugle kan være Odins ravne. Ravnen er en stor, klog fugl, der ofte æder de afdøde. Ved ofringer til Odin var det et tegn på, at Odin modtog offeret, hvis der viste sig ravne. Odins to ravne kaldtes Hugin og Munin. Ordet "Hugin" er afledt af det germanske "hugjan", der betyder tankevirksomhed, beslutning eller sindsstemning jævnfør ud-

trykket ”det kom mig i hu”. Ordet ”Munin” er knyttet til det oldengelske ”myne” (erindring) og det oldnordiske ”minna” (mindelse). De to ravne repræsenterer altså to sider af menneskesjælen: en givende og en modtagende. Ravnene bringer sjælen til himlen og fra himlen. Ifølge Ynglingesaga 7 fløj Odins to ravne hver dag verden rundt og bragte ham nyheder tilbage. Alt dette gav ham stor visdom. Odin kunne på denne måde få adgang til alt, hvad der rørte sig i menneskers sjæl. I Uppåkra er der fundet 32 fugle-dragtspænder. Fund af disse dragtspænder ved Lödde Å i Skåne og på Bornholm, i Vendsyssel og flere andre steder viser, at Odin blev dyrket der. Ravnepænderne er tidsbestemt til sidste halvdel af 600-tallet.

Ravnen blev senere et kendingsmærke for en række danske vikingekonger, som gik i krig under ravnefanen. Ravnen symboliserede forbindelsen mellem kongen og Odin. Tre døtre af Regner Lodbrog vævede på én dag et ravnebanner. Hvis ravnen i banneret baskede med vingerne, var det et tegn på at slaget ville blive vundet. Banneret blev brugt af Ivar Benløs i England. Regner Lodbrogs søn, Halfdan, var konge i Northumberland. Den Angelsaksiske Krønike skriver i 878, at han var på krigstogt i Devon hvor han faldt med sin Hird på 40 mand: *Standarden blev taget, som de kalder ravnen*. Selv Knud den Store førte traditionen videre. Det fremgår af hans levnedsskildring Gesta Cnutonis, at han havde en ravnefane ved et slag i England i 1016.

Trelleborgene er cirkelkors

Figur 19. Grav fra Sälle, Gotland. Diameter ca 17 m. Romertid.

Cirkelkorset går helt tilbage til jægerstenalderen. Der er fundet et ca. 50.000 år gammelt indridset cirkelkors i en hule i Tata i Ungarn. Det findes på runde lerskiver i danske bronzealdergrave og på bronzealderhelleristninger. Cirklen symboliserer himlen, og korset symboliserer de fire verdensretninger d.v.s. hele verden. Cirkelkorset symboliserer den åndelige verden d.v.s. himlens verden. Sjamaner brugte symbolet for at få adgang til åndeverdenen. Buddhister bruger symbolet i mandalaer. Det ses på bagsiden af runde kinesiske bronzespejle; og i øvrigt også på sarmatiske spejle. På sarmatiske bautasten i Kazakstan ses symboler, der ligner cirkelkors. I Cornwall er der førkristne sten med cirkelkors. Irske kristne gravsten har cirkelkors, der viser at, den afdøde lever i åndeverdenen. Figur 19 viser en grav fra Gotland belagt med sten, der danner et cirkelkors. På Gotland findes flere hundrede grave af denne type.

Ifølge biblen blev Jesus fæstet til en pæl og ikke korsfæstet. En kirkefader i 200-tallet fordømte korset, fordi det var hedensk. Først

midt i 400-tallet ses kors i kristen sammenhæng, og der er det ligearmede kors, som betyder den åndelige verden, himmerige. De kristne overtog det hedenske kors, men med den samme symbolske betydning som før.

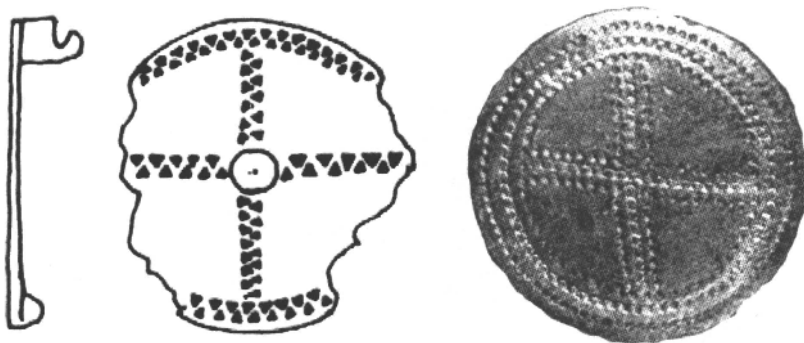
Figur 20. Gravsten fra Havor på Gotland ca 500 med Sankt Hanskors i midten.

Trelleborgs arkitektur var nøje forbundet med asetroen. For at se denne forbindelse må vi se på billedsymboler på andre arkæologiske fund. Sankt Hanskorset er et symbol, der minder om Trelleborgs grundplan. Samme symbol bruges i dag som tegn for en kulturel seværdighed i de skandinaviske lande. Figur 20 viser symbolet på en gravsten fra Gotland fra folkevandringstiden. Her er det omgivet af en cirkel, der symboliserer himlen eller den åndelige verden. Selve korset er underforstået mellem sløjferne, men symboliserer ligesom i cirkelkorset de fire verdensretninger. Slang og bånd symboliserer i reglen skjulte kræfter. De åndelige kræfter kan være tanker og følelser i menneskets indre. Musik og tale er også usynligt. Det er også de afdødes ånder, der kun ses i drømme og visioner. I den hedenske tankegang er alle levende væsener og ting i besiddelse af en karakter eller vilje. De er på en måde besjælede ligesom i H.C.Andersens eventyr. På gravstenen (figur 20) må Sankt Hanskorset symbolisere den afdødes ånd. Ånden rejser med solen rundt og tager en runde i hvert af de fire kvadranter.

Figur 21. Cirkelkorsspænde fra Kingston i Kent fra 500-tallet

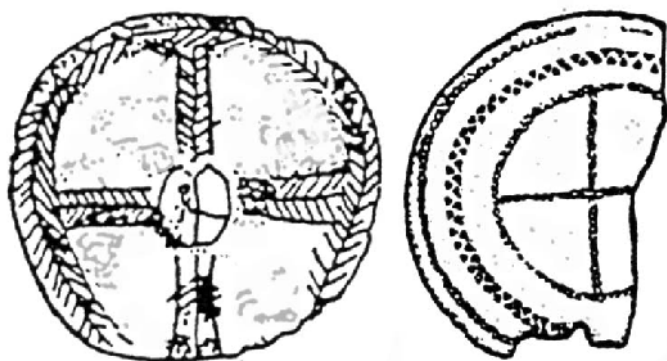
Cirkelkorset som symbol på himlen kendes hos hedenske angelsaksere. Figur 21 viser et dragtspænde fra 500-tallet fra en kvindegrav i Kingston i Kent. Det er af guld med indlagte juveler og farvet glas. Denne teknik er en sarmatisk tradition. I Woodnesborough (tidligere Wodnesbeorh d.v.s. Odinsbakke) i Kent er et fund fra 500-tallet, det ældste fund, der viser asedyrkelse. Her har man fundet hesteofre, guldrakteater, en Thorshammeramulet og en enøjet våbendanser. Den saksiske høvdingeslægt, som er indvandret til Kent, har formodentlig rødder tilbage til wudinerne med deres sarmatiske tradition og asetro (Rasmussen 2004).

Figur 22. Dragtspænde fra 600-tallet fra Bejsebakken ved Ålborg og et fortinnet dragtspænde fra Uppåkra i Skåne 700-tallet.

I 600-tallet er der stempelornamenterede cirkelkors på dragtspænder fra Kent og fra Danmark (figur 21) (Ørsnæs 1966). I 700-tallet er der cirkelkors på dragtspænder og amuletter, som er fundet i det saksiske og frisiske område. I Østdanmark ses lignende eksempler (figur 22). Der er også fundet to cirkelkorsspænder på Kalmargården vest for Tissø. Ved Neble seks kilometer syd for Trelleborg er der fundet fem cirkelkorsspænder. Cirkelkors i disse hedenske områder viser udbredelsen af troen på de himmelske magter. Disse fo-

restillinger om de højere magter må have været asetroen, eller i hvert fald noget lignende asetroen.

Figur 23. Dragtspænder fra 700-tallet. Osnabrück i Nedersaksen og Sorte Muld på Bornholm.

Cirkelkors optræder også som stempler på keramik. Denne mode kendes først i det frisiske og saksiske område i 700-tallet. I 800- og 900-tallet bliver korsstempler udbredt i Østersøområdet. Ingen af disse områder er kristne, så det kan ikke være kristne kors. Det er sandsynligvis symboler for himlen og for de himmelske magters beskyttelse. Figur 29 viser et kuglekar med udadsvunget mundingsrand, en frisisk type, som også fremstilles i Jylland efter den frisiske indvandring. Her ser vi tydeligt korsstempler.

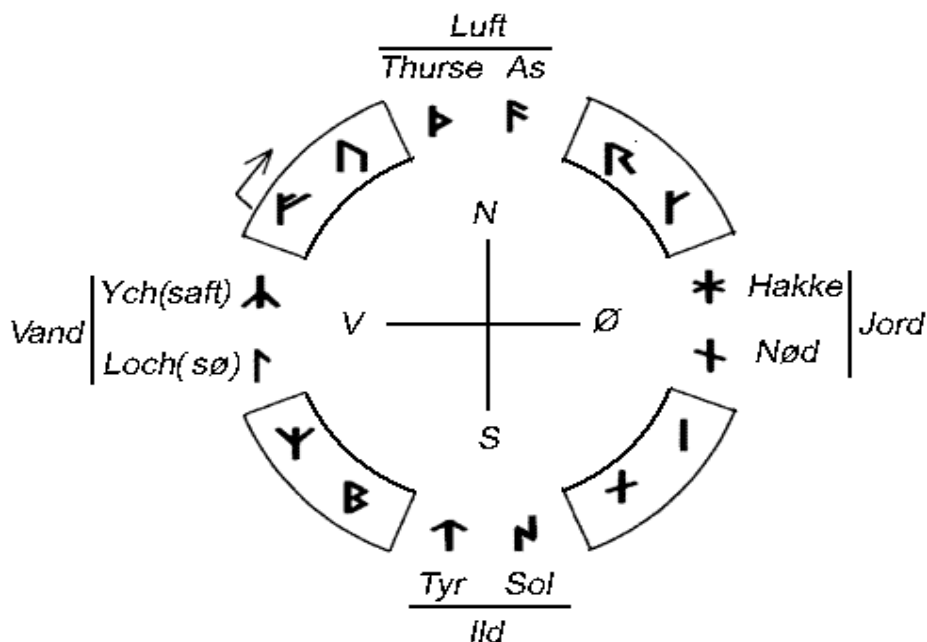
I 700-tallet sker der store ændringer i billedkunsten i Skandinavien. Det kommer til udtryk i stil og motivvalg på smykker og andre metalgentande. Den nye stil er karakteriseret ved kors, rammeværk, knuder og gribedyr. Rammeværk og knuder symboliserer magten og kontrollen i den åndelige verden. Gribedyr er de afdødes sjæle. De forsøger at materialisere sig ved at gribe fat i noget, men ofte får de kun fat i sig selv. Her vil jeg ikke beskrive vikingetidens kunst. Jeg har før fremsat den teori at den nye stil, der fremkommer i 700-tallet kan forklares ved asedyrkelse i høvdingekredsene

(Rasmussen 2004). Mange af smykkerne i den nye stil er fremstillet i Østdanmark eller på Gotland.

Cirkelkorset kaldes ofte et solkors, hvilket er ganske misvisende, da solskiven ikke har noget kors. Det kaldes undertiden Odinkorset. Det er vel mere rimeligt under den betragtning, at Odin var hersker i åndeverdenen. Det strengt symmetriske symbol demonstrerer lov og orden under Odins militære herredømme. De krigere, der boede på Trelleborg, var viet til Odin og derfor frelst. Saxo fortæller, at skjoldmøen Visnas krigere havde små, runde skjolde, som var malet blå. De blev ikke brugt i kamp, men var symboler på himlens beskyttelse. Det er meget muligt at skjoldene havde kors. Sammenlign med skjoldene på Osebergvævningen (figur 25). Den er næsten hundrede år yngre, men tilhører den samme religiøse tradition.

De tre østdanske trelleborges fase 1 er formentlig anlagt af Harald Hildetand. Ringborge var kendt på hans tid, men den strenge cirkelform med korsgade kan være hans nyskabelse. Formen symboliserer den åndelige verden, hvor Odin har magten. Cirkelkorsformen er valgt fordi Harald Hildetand var beskyttet af Odin. Derfor var også kongens borg under Odins beskyttelse. Borgenes arkitektur havde sikkert en kraftig propagandaværdi overfor undersåtter og fjender. Ritualer for beskyttelse af boliger kendes i alle religioner. I Norden ser man f. eks. ofte hunde ofret udenfor indgangsdøren.

Vikingetidens verdensbillede er nøje forbundet med cirkelkorset. For at forstå dette er det nyttigt først at se på runealfabetet. Harald Hildetand skrev med runer. Ifølge Saxo skrev han en runeindskrift i Blekinge til minde om sin far. Det er mere sandsynligt at det var til minde om hans morfar Ivar Vidfadme, som netop var død, og som Harald ville arve. Man har ikke fundet indskriften. I 700-tallet opstod et nyt runealfabet med 16 runer til erstatning for det gamle med 24 runer. Det nye runealfabet er sandsynligvis indført af Harald Hildetand. Det er opbygget efter cirkelkorsets princip.

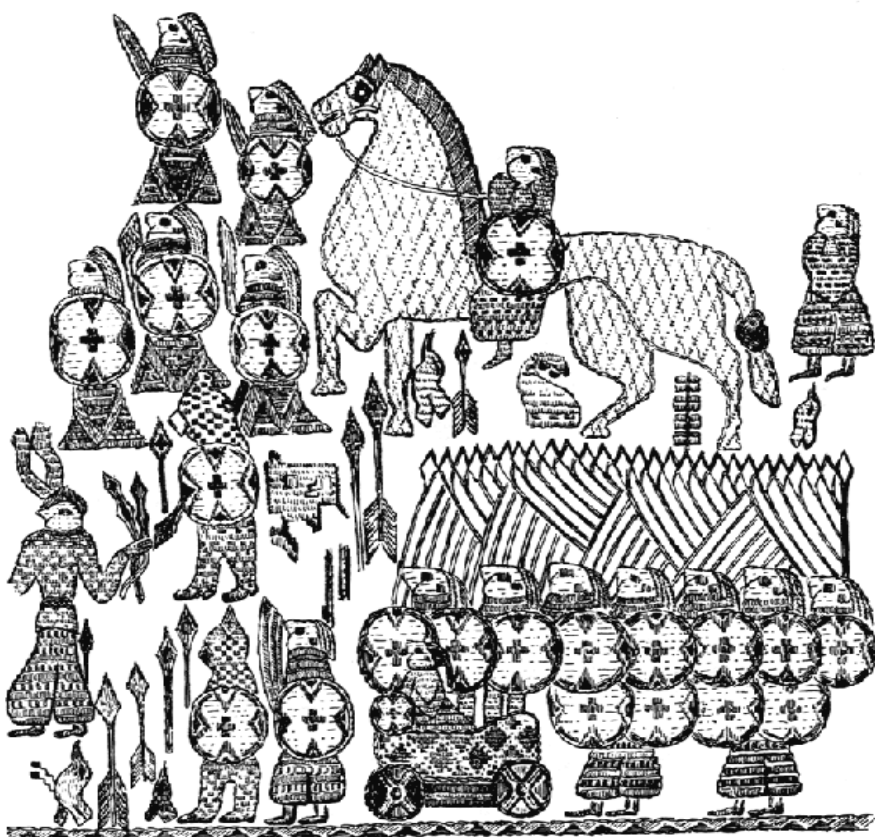
Figur 24. Vikingetidens runealfabet.

Figur 24 viser runealfabetet opstillet i en cirkel. Alfabetet begynder med F-runen i Nordvest, hvor der er en pil. Nogle af runenavnene er angivet for at vise forbindelsen til de fire elementer. Det er normalt at et alfabet skal beskrive hele den åndelige verden. Udtrykket "alfa og omega" betyder alt i verden. Man kan vise at det gamle runealfabet med 24 runer beskrev germanernes verdensbillede (Rasmussen 2004), og at det kananæiske alfabet, som ligger til grund for det latinske alfabet og dermed det danske alfabet beskrev kananæernes verdensbillede (Rasmussen 1997). Det nye runealfabet med 16 runer beskriver vikingetidens verdensbillede.

Ofte forbindes de fire verdensretninger med de fire elementer: vand, jord, luft og ild, som hele verden består af. De fire verdensretninger er bestemt af solens bevægelse på et døgn. Solen og alle andre himmellegemer fødes i øst af fødsels gudinden Moder

Jord. Jordelementet er det faste element, der skaber form. Ilden, varmen og energien hører til i syd, hvor solen står højest og har mest magt. I vest går solen ned i underverdenen. Ved ankomsten på hest til underverdenen kan den døde sjæl få rakt et bæger med udødelighedsdrik af en gudinde. Denne scene ser man på gotlandske gravsten fra 700-tallet (figur16). Det er asetroens billede af ankomsten til Valhal. Myten er temmelig sikkert overtaget fra sarmaterne, for en tilsvarende scene ses på sarmatiske gravsten fra Ukraine. Se også det skytiske drikkehorn (figur 17) med livstræet. Den samme ide findes også i græsk mytologi. I den græske version ejer gudinden Persefone et egetræ hvis rødder går ned i underverdenens vande. Udødelighedsdrikken ambrosia flyder fra træets grene. Dette livstræ svarer til asetroens Ychdrasil ("saftbærer") og gudinden er her asetroens Freya. Når solen er i nord, er det nat. Her råder stormen, ånderne og aserne. I den græske mytologi er tordenguden Zeus luftens gud. I den nordiske mytologi er det Thor.

De fire elementer kan spores tilbage til de indiske vedadigte og de iranske avestadigte 3000-1000 f.Kr. Først ca 500 f.Kr. kendes ideen i den græske litteratur. I Middelalderen overtog den katolske kirke ideen i Aristoteles udformning, og man ser undertiden kristne kors med elementsymboler. Universet er bygget af de fire elementer og det er mennesket også. Mennesket er et mikrokosmos, og ideen om elementerne har spillet en stor rolle i lægevidenskaben med de fire temperamenter og de fire legemsvæsker. Også de fire evangelister og de fire kulører i kortspil er afledt af de fire elementer. Elementernes placering i forhold til verdensretninger og farver m.m. varierer lidt, alt efter det er indiansk, indisk, kinesisk, græsk eller nordisk. I moderne videnskab er de fire elementer erstattet af de fire tilstandsformer: flydende, fast, gas og plasma.

Figur 25. Billedvævning fra Oseberggraven ca. 835

Det mest værdifulde fund fra vikingetiden er skibsgraven fra Oseberg i Vestfold fra ca. 830. Fundet kaster lys over mange sider af vikingesamfundet herunder religionen. Bl.a. er der her bevaret billedtæpper, formentlig vævet af den gravlagte dronning Åse selv. En billedvævning forestiller processionen ved et disablot, d.v.s. den store religiøse fest i det tidlige forår til ære for diserne, gudinderne. Man ser en procession med bl.a. hestevogne, tungt belæsset med ofre. Mellem vognene er en mængde billedsymbole herunder mange af de førnævnte Sankt Hanskors. De må symbolisere åndeverdenens tilstedeværelse ved ceremonien. Det betyder, at de

døde og guderne var med. Symbolet har altså været kendt i høvdingekredse i vikingetiden

En anden billedvævning fra Oseberg ses på figur 25. Øverst på billedvævningen ser vi seks kvindelige krigere med sværd og skjold. Jeg vil opfatte dem som valkyrier, der svæver over krigerne og viser vej til valpladsen og dermed til himlen. Valkyriernes og krigernes skjolde er alle dekoreret med et himmelsymbol. Cirklen med det ligearmede kors kender vi. De fire spidser ved randen kommer fra de fire verdensretninger og symboliserer de fire elementer og fire adgange til himlen. Freya var valkyriernes leder, så det må være hende, der rider på himmelhesten. Hesten er ledsaget af to fugle, der antagelig er Odins ravne. Krigerhærens størrelse er markeret med to rækker skjolde og en skov af spyd. Foran hæren går to bersærker. Bjørnedragten skal symbolisere deres ekstatiske vildskab. Foran bersærkerne går en høj mand uden skjold, men med to slanger på hovedet og to slangespyd i den ene hånd. Under ham er der to fugle. Det må være en religiøs person, muligvis Odin selv. I hæren deltager en kvinde i en vogn. Hun repræsenterer måske den gravlagte dronning Åse selv. Hun har formentlig selv vævet tæppet. Da hendes søn var eet år, dræbte hun som en blodhævn faderen Gothrik, også kendt som den danske konge Godfred. Hun opdrog sønnen Hafdan Svarte til en stor krigerkonge. På billedet bakker hun op bag en kriger, med et stort sværd. Det kunne symbolisere kongen. De mange spyd og pile symboliserer kampen.

Den emaljerede figur (figur 26) er også fra Osebergfundet. Den påstås at være kommet fra Irland, hvor der også er produceret emaljearbejder. Påstanden er imidlertid gammel og bliver gentaget uden undersøgelser. Der er fundet flere emaljearbejder fra 800-tallet i Skandinavien, så det tyder på en hjemlig produktion, måske i Uppåkra. Figuren her er ikke kristen, og det er heller ikke en Buddha. Personen, der ser kvindelig ud, sidder i trance i lotusstilling. Korset på brystet viser, at personens sjæl er i den himmelske verden. I hvert kvadrant af himlen ser man fire Thorshamre. De fire hamre i en gruppe danner selv et hjulkors. Thorshammeren symboliserer hjælp og beskyttelse fra de højere magter. Lignende hammersymboler ses på andre emaljearbejder f.eks. fra Uppåkra. I den norrøne

litteratur omtales meditation, og det kaldes at ”sidde ude”. Odin er kendt for at komme i trance. Meditation har således været en tradition indenfor asetroen. Denne tradition kan lettest forklares ved asetroens rødder i sarmatisk kultur, hvor meditation også er kendt.

Figur 26. Emaljeret bronzefigur fra Oseberg

Harald Hildetands efterfølgere

Da Harald Hildetand var 80 år og blind i 770, udbrød der et oprør

mod den stædige enehersker. Harald Hildetand var for gammel til at udføre vikingetogter til de fjernere områder uden for hans kæmperige. Det måtte hans underkonger i Sverige og Norge tage sig af. Men så ville de også have udbyttet og æren; men det havde Harald Hildetand selv brug for til sit enorme militærapparat. Derfor gjorde underkongerne oprør. Det store slag foregik i nærheden af det nuværende Norrköping ved Bråvolden og kaldes derfor Bravallaslaget. Det er udførligt beskrevet af Saxo. Slaget var ret jævnbrydigt, men endte med, at Harald Hildetand blev dræbt af sine egne, som ikke ønskede at kæmpe videre. Oprørslederen Sigurd Ring sørgede for en storslået begravelse til Harald, hvorefter asken blev ført til Lejre og begravet der. Ifølge den lokale overlevering i Lejre, er Harald Hildetand begravet i en af de fem store gravhøje i Lejre. Kun en af højene er endnu undersøgt af arkæologer. Efter Harald Hildetands død blev Danmark igen delt og styret af flere konger. Men hans reformer skabte forudsætningerne for vikingetidens krigstogter og udvandring.

Sigurd Ring var vikingekonge og var ofte på togt mod England og Frankrig. Frankerne kaldte ham Sigfred. Sigurd Ring sendte i 782 en delegation til Karl den Store. Karl den Store sendte i 798 en delegation til Sigurd Ring. I hans tid ca 780 blev Dannevirkevolden forstærket med kampesten og træpalissader. Trelleborg fase 2 er bygget med samme teknik, og jeg vil derfor antage at Sigurd Ring o stod bag begge byggerierne. Han forsøgte ved hjælp af underkonger at kontrollere det storrigt Harald Hildetand havde haft. F.eks. blev Skjoldmøen Hed sat til at styre Sjælland. Sigurd Ring blev gift med Alfhild, datter af høvdingen i Østfold. De fik sønnen Regner Lodbrog. Som nævnt ligger Odinsalr centralt i Østfold. Her var formentlig et offersted for Odin benyttet af Odindyrkerne Sigurd Ring og Regner Lodbrog.

Da Sigurd Ring døde ca 798, blev hans fætter Gothrik gift med enken Alfhild og blev på den måde formynder for Regner Lodbrog indtil denne blev stor nok til at blive overkonge. Frankerne kaldte ham Godfred og han blev kendt fordi han truede Karl den Store. Gothrik fik sig en anden kone Åse efter at have dræbt hendes far. Året efter blev han dræbt på foranledning af sin kone Åse. Det er formentlig Åse, der er begravet i Oseberg skibsgraven 830.

I en årrække efter Gothriks død 810 var der kampe om kongemagten mellem forskellige tronprætendenter. Harald Hildetands søn Rørik var også blevet dræbt ved Bravallaslaget. Rørik havde imidlertid flere sønner som voksede op i Frisland og blev vikingehøvdinge, bl.a. Harald Klak. Klak betyder klage, og han beklagede sig over at han ikke fik kongemagten i Danmark. Han fik heller ikke Harald Hildetands ejendomme, som han ellers havde arveret til. I en årrække efter Harald Hildetands død var den centrale kongemagt svækket, og nedbrændingen af Trelleborg fase 2-volden kan være sket i denne periode, f.eks. omkring 815, da Harald Klak forsøgte, at erobre kongemagten i Danmark.(Engholm 1994). Han blev støttet af de slaviske obodritter, men blev dog slået tilbage af den østdanske konge Regner Lodbrog. Regner Lodbrog indsatte i 814 Gothriks søn, Erik Gamle som Vestdanmarks konge. Forholdene blev nogenlunde stabile da de i fællesskab fordrev Harald Klak fra Danmark i 815. Harald Hildetands efterkommere fik først igen del i kongemagten da Harald Klaks sønnesøn Harald blev jarl i Jylland og jarlens datter Thyra Danebod blev gift med Gorm den Gamle (Engholm 1994).

De slaver der var indvandret til Sjælland bl.a. som Harald Hildetands krigsfanger, kom til at spille en politisk rolle. Blandt de sjællandske høvdinge som deltog i valget af en ny konge efter Harald Hildetand, nævnes Vithne. Han var af dansk afstamning, men var samtidig høvedsmand for slaverne. Det kan muligvis være en søn af Harald Hildetand og Trelleborgs bestyrer Visna. Hans navn er tilsyneladende afledt af det slaviske gudenavn Vit, der betyder "lysende". Det indiske ord viti betyder "klarhed" eller "skin" Vi kender gudenavnet fra kong Valdemars og ærkebisp Absalons korstog til Rygen. Her ødelagde de billedstøtter af Svantevit, "skin-nende lys", Porevit og Rugievit, "rugiernes lys". Den magtfulde adelsslægt, hviderne på Sjælland omtales første gang på latin som "candidus" d.v.s. "lysende". Slægtsnavnet kan meget vel være opkaldt efter det slaviske gudenavn Vit. Slauløse d.v.s. Slagelse betyder Slaus gård og den må have tilhørt en slaver tidligt i Vikingetiden. Senere er landsbyen Slaulille kommet til. Den ligger mellem Sorø og Fjenneslev.

I det meste af 800-tallet var de danske konger optaget af vikingetog mod Frankrig og England. Den største vikingekonge var Regner Lodbrog, men magten fik han egentlig ved hjælp fra sine mange sønner, der havde hver sin hær. Sagaerne omtaler mest, hvordan Regner ved trusler, klogskab eller charme blev gift med forskellige høvdingedøtre. Dermed fik hans børn og indirekte han selv arveretten, og Regner fik militære støttepunkter. Værdien af disse ægteskaber sås f.eks. i en kritisk situation, da både jyder og skåninge valgte Harald Klak til konge. Sjællænderne var tilsyneladende loyale mod Regner. Regner havde børn med en kongedatter Thora fra Vestgötaland og med en høvdingedatter Aslaug. Men han havde også børn med den norske skjoldmø Ladgerd. Regner bad nu Ladgerd om militær hjælp, og hun sejlede efter sigende straks til hjælp med hundredeog tyve skibe. Slaget stod ved Uppåkra i Skåne, og Ladgerd viste stort mod i kampen. Herved vandt Regner Lodbrog og hans allierede slaget og drev Harald Klak på flugt. Det kan have været i 823. I forbindelse med denne kamp fik Regners mindreårige søn Sigurd Orm i Øje et sår ved øjet. Det kunne kun læges ved at Sigurd lovede at vie alle sine dræbte fjender til Odin. Såret blev lægt med arret gav anledning til tilnavnet Orm i Øje. Harald Klaks sidste forsøg på at få del i kongemagten var i 827, denne gang finansieret af den frankiske kejser og ledsaget af missionsmunken Ansgar. De blev dog hurtigt fordrevet fra Danmark af den jyske kong Erik.

En senere interessant episode foregik mens Regner Lodbrog var på krigstogt østpå. Hans to sønner med Thora førte deres skibe op i Mälaren. De forlangte at Uppsalakongen Eystein skulle være deres lydkegn, og at Erik skulle have kongedatteren. Eystein var ellers Regners lydkegn. Det kom til et slag, hvor Agner blev dræbt og Erik taget til fange. Erik fik nu tilbud om en bod for sin dræbte bror og Eysteins datter. Det ville betyde, at Odin ikke blev øverste gud hos sveerkongerne.. Eystein var ikke Odindyrker, hvilket fremgår af, at sveerne dyrkede en ko. Ved at gå på kompromis ville Erik svigte sin gud Odin og sin slægt, og han ville ikke blive frelst. Erik valgte i stedet at dø ved at blive kastet ned på spyd der stod ovenpå de faldne. Det var en rituel ofring, hvor Erik ofrede sig selv til Odin. Det er et af mange tegn på, at Regner Lodbrogs familie

troede på Odin som en frelsende gud.

Aslaug og hendes fire sønner havde slået sig ned i Lejre på Sjælland mod kong Regners vilje. Da Aslaug fik besked om sine stedsønners død, besluttede hun et hævntogt. Hun kaldtes derefter Randalin (af randa = skjold og lin = kjole, d.v.s. ”skjoldmø”). Kun hendes yngste søn, Sigurd Orm i Øje var hjemme, og først da hendes øvrige tre sønner Ivar Benløs, Bjørn Jernside og Hvidsærk kom hjem fra krigstogt, kunne de alle sammen drage på hævntogt. De hærgede og plyndrede i Sverige, og Eystein blev dræbt ved et stort slag. Bjørn Jernside blev sidenhen konge i hele Sverige. I 829 modtog han munken Ansgar. Da Regner Lodbrog hørte om krigene i hans fravær, blev han meget forbitret på sine sønner over, at han ikke var blevet spurgt om råd.

I 820 og de følgende år meldes der om vikingeangreb på Frisland og den frankiske kyst. I 832 invaderede Regner Lodbrog det nordlige Irland. I 841 grundlagde han byen Dublin, som dog blev erobret af en keltisk konge i 846. Fra 835 begynder der årlige beretninger om danske vikingeangreb på Englands kyster. Regner Lodbrog har uden tvivl været med også før det omtales i annalerne. Han udførte et meget omtalt togt mod England som endte med skibbrud. Efterhånden blev Regner Lodbrogs sønner konger i Skandinavien, Baltikum, Frisland og dele af England og Irland. Formelt var Regner overkonge, men reelt havde brødrene og faderen magten i fællesskab. De havde flådebaser hos hinanden, hvor de kunne hente tropper og forsyninger og derved opretholde magten til søs i hele Nordeuropa. I 842 plyndrer danske vikinger London. I 843 hjem søger Regner Lodbrogs søn Bjørn Jernside de frankiske kystegne. 845 sejler Erik Gamle op ad Elben og ødelægger Hamburg. Biskoppen Anskar måtte flygte, da kirken i Hamburg brændte ned. Vikingetogterne i 845 var koordineret fra Danmark. Samme år blev Dorestad plyndret af danske vikinger, og Regner Lodbrog sejler med 120 skibe op ad Seinen og erobrer Paris. Regner Lodbrog lod 111 af de tilfangetagne krigere dræbe ved hængning på øen midt i Seinen, mens kejserens hær stod på den anden Seinebred og så på. Det var uden tvivl et offer til Odin. Regner Lodbrogs hær fik derefter 7000 pund sølv for at rejse igen. Der udbryder en smitsom sygdom,

måske dysenteri, og Regner vender syg hjem til Erik Gamles hof og dør 847. Harald Klak dør samme år formentlig af samme sygdom.

Jeg vil prøve at vurdere hvilken konge der er ansvarlig for opførelsen af Trælleborgs fase 3 med karréerne og en meget stærkt befæstet vold. Regner Lodbrog er det næppe, for han brugte mange kræfter de første år dels til at få koner og børn og dels ved at kæmpe mod andre tronprætendenter. I 820-erne havde hans sønner med Randalin taget magten på Sjælland, og det er snarere blandt dem, vi skal finde bygherren. Regner var optaget af vikingetogter og har der haft brug for havne ved Aggersborg og på Samsø. Også herredsinddelingen har han i princippet kunnet bruge til udskrivning af krigsfolk. Det fremgår af en passage hos Saxo: *Derefter rustede Regner sig til et tog mod hellespontierne, stævnedes danskerne til tinge og lovede, at han ville give folket overmåde helbringende love; han fastsatte, at medens en familiefader hidtil skulle afgive den af sine sønner, han agtede ringest, til krigstjeneste, skulle han nu ruste sin kraftigste søn eller sin pålideligste træl. Da det var gjort drog han ledsaget af sine sønner med undtagelse af Ubbe af sted.*

Hellespontierne betyder folk med forbindelse til det Byzantinske Rige. Dette omtalte krigstogt gik til Polen, Ukraine og Baltikum. Både Skyterne og Ruthenerne blev overvundet. Det er folk med sarmatiske høvdinge. Efter erobringen blev Hvidsærk sat til at styre områderne. Ubbe Friser var Regners yngste søn formentlig med en slesvigsk høvdingedatter.

Sigurd Orm i Øje's tid

Ivar Benløs var konge i Dublin 857-873, og mest aktiv i England og Irland. Ivar Benløs og Ubbe Friser er kendte, fordi de tvang indbyggerne i East Anglia til at gå over til asetroen i 869. Da kongen Edmund nægtede dette, blev han dræbt. Alle Regners sønner fik riger at styre, og Sigurd Orm i Øje, som sad i Lejre fik Østdanmark. Her var han konge til sin død i 891, og det er sandsynligvis ham, der er bygherre til Trelleborg fase 3.

Der er en omtale af Sigurd Orm i Øje i Rimberts beskrivelse af

Ansgars levned. De to munke opholdt sig i 852 i ”Wik Birka”, d.v.s. Nordens største by, Køpingsvik på Øland (Nancke-Krog.1992). Rimbert beretter at Anund (sandsynligvis Sigurd Orm i Øje) en bror til den svenske kong Bjørn (d.v.s. Bjørn Jernside) belejrede byen sammen med danske styrker. Ved Köpingsvik ligger to forstæder, der hedder Ormöga. og en bakke der hedder Björnhövda. Sigurd Orm i Øje overtalte danskerne til at vende sig mod slaverne i stedet for at plyndre byen. Den danske flåde på 21 skibe vendte sig derefter mod en meget rig by på den slaviske kyst. Byen blev overfaldet og afbrændt. Det må være byen Wolin på øen Wollin ved Oders munding. Byen havde håndværk og handel og var et regionalt centrum for den slaviske stamme wolinerne. De arkæologiske fund viser synlige spor af brand og ødelæggelse midt i 800-tallet (Filipowiak 1991).

Wolin bestod af en borg og en by, og før 852 var de begge omgivet af en fæstningsvold med palisader. I årene efter branden fik byens bebyggelse en helt ny planløsning. Gaderne dannede nu rette vinkler, idet de forløb nord-syd og øst-vest. Gaderne var 150-180 cm brede og belægningen bestod af planker udlagt over rammer af træ på pæle. Kun hovedgaden, som ledte til overgangen over floden var dobbelt så bred. Fæstningsvolden blev nu bygget højere og havde 3 eller 4 porte. Langs voldens inderside var der også en gade. For hver to huse var der en gade, således at der fremkom karéer bestående af fire huse (Filipowiak 1991). Nok var byen indrettet til brug for håndværkere og handlende, men beboerne skulle også deltage i forsvaret. Nogle af husene var stavbyggede med lodrette planker, d.v.s. af dansk type. Tidligere var der kun grubehuse og bulhuse med vandrette planker, d.v.s. af slavisk type. Det er meget muligt at Sigurd Orm i Øje og østdanske høvdinge efter erobringen af Wolin har taget magten over byen og indsat en gruppe krigere til at kontrollere byen. I lange tider herefter var der en styrke af danske vikinger i Wolin, senere kendt som jomsborgvikingerne. Særlig kendt er slaget ved Svold (d.v.s. Wollin) i år 1000. Her tabte den norske konge Olav Trygveson et stort søslag til bl. a. den danske konge Svend Tveskæg. Olav Trygveson blev lokket i en fælde, idet jomsvikingerne leder Sigvalde Jarl havde lovet at hjælpe ham, men holdt sig passiv.

Trelleborg fase 3 har mange træk tilfælles med byggeriet i Wolin efter branden i 852: en høj fæstningsvold med palisader, voldgrav, træbelagte gader langs volden, karréhuse og flere porte. Det er derfor muligt, at det nedbrændte Trelleborg er genopført af Sigurd Orm i Øje i årene efter 852. Trelleborg var ligesom Wolin støttepunkt for flåden. De to skånske trelleborge har fået forstærket fæstningsvolden på lignende måde. Vi ved ikke, om der er opført karréer på de skånske trelleborge, men huse må der have været. Ralswick på Rygen er en handels og skibsbygningsplads. Den blev anlagt i 800-tallet og har mange vidnesbyrd om handel med Danmark. Det er sandsynligt at Sigurd Orm i Øje også har haft magten her. Alle disse og sikkert flere borge kunne sikre kongens magt i de østdanske farvande og en del af Østersøen. Udenfor Trelleborg kunne krigsskibe ligge klar i Tude Å eller Vårby Å. Navnet Vårby tyder på, at der her har været et forårsmarked, når skibene skulle gøres klar til togt. Der, hvor forborgen til Trelleborg senere blev bygget, kunne der udmærket være en markedsplads. I vestenden af pladsen er der fundet stolpehuller, som kan være rester af en anlægsplads ved Vårby Å (figur 10). I Tude Å er der nær dens udløb i Storebælt fundet en spærring fra vikingetiden., d.v.s. en kontrol med skibstrafikken.

Trelleborg var en kongsgård, og indbyggerne var i princippet trælle, hvadenten de var slaver eller danere. De var på militær vis opdelt i hold af samme størrelse og hvert hold hørte til et bestemt hus. I hvert karréhus var der sovepladser til 32 mand. Det er også det normale antal årer i et vikingekrigsskib, hvor der var 16 par årer. Tallet 16 opstår naturligt ved fordobling, men det er muligt at pladserne er nummereret ved hjælp af de 16 runer i runealfabetet. I fredstid havde krigerne mange opgaver med at skaffe forsyninger og de handlede både med nær og fjern. De kunne mange slags håndværk. Vigtigst var uden tvivl bygning og vedligeholdelse af skibene. De fire portåbninger kan virke forsvarsmæssigt uforsigtigt, men det kan være en fordel for de fredelige aktiviteter, som krævede trafik ud og ind af borgen. Dog var der indenfor hver port en bygning til portvagten.

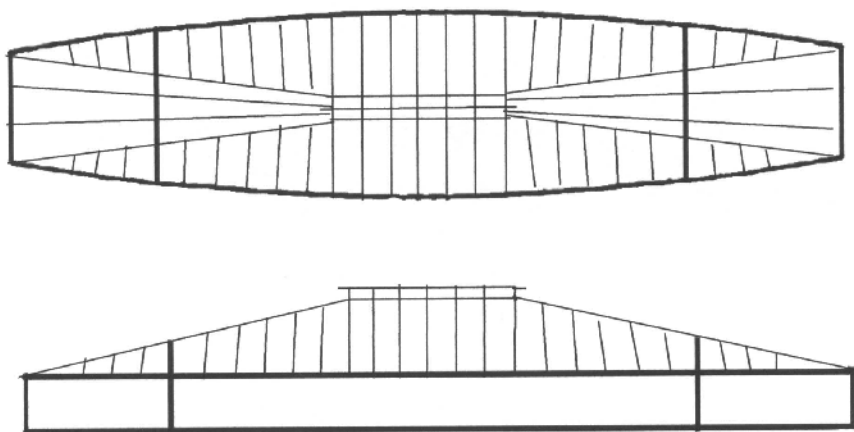
I 865 erobrer Regnersønnerne York. Sigurd Orm i Øje var aktiv viking på dette tidspunkt og har sandsynligvis deltaget med sin

hird. Northumbernes konge Ella bliver ofret til Odin af Ivar Benløs. Ellas datter Blæja blev taget til fange, og Sigurd Orm i Øje fik en søn med hende. Sønnen kaldes Trælleknud, fordi Blæja var træl. Han blev sendt til opfostring hos Jarl Gothorm i Hardsyssell og blev derfor også kaldt Harteknud. Gothorm blev senere konge i East Anglia 878-890, men havde ingen børn selv, så Harteknud blev nærmest adopteret. De danske vikingekonger uddelte i 870-erne jord til deres krigere i det nordøstlige England. I flere generationer herefter indvandrede danskere, og der opstod et område, Danelagen med dansk lov. I 873 indgik Sigurd Orm i Øje en fredsaftale med kejseren, hvor Ejderen blev grænse mellem Danmark og Saksen. I 880-882 blev Frankeriget angrebet og plyndret af en vikingehær ledet af Sigurd Orm i Øje. Bl.a. Köln, Trier, Liege, Aachen, Reims, Paris, Lorraine og Bourgogne blev plyndret. Kejseren købte hæren bort. I 891 stod et stort slag ved Löwen nær det nuværende Bruxelles. Her sejrede frangerne. Sigurd Orm i Øje og mange andre vikingekonger faldt, formentlig også Jyllands konge, Erik Barn. I 894 blev Harteknud konge i Northumberland. Han havde ca. 890 fået en søn, som han opkaldte efter sin fosterfader Gothorm eller kort Gorm, senere kendt som Gorm den Gamle. Harteknud lod den mindreårige Gorm indsætte som konge i Østdanmark med en lokal høvding som formynder. Først omkring 910 kunne Gorm den Gamle selv regere. I 903 blev Harteknud dræbt i kamp mod norske vikinger i Dublin

Trelleborghuset

De karréhuse der blev bygget i fase 3 kendes kun fra stolpehullerne (figur 5). Der er foretaget to forsøg på rekonstruktion. Det første forsøg står på Trelleborgmuseet og det andet på Fyrkatmuseet. Her vil jeg komme med et nyt forslag. Trelleborghuset (figur 5) havde buede langvægge og ydre skråstivere ved alle ydervægge. Der var ingen tagbærende stolper i husets indre. Denne hustype kendes først i Danmark fra 700-tallet og begrænser sig til stormandshuse, især i de områder, der er præget af den frisiske befolkningsdel (figur 8 og 9). I trelleborghuset havde man en stor hal uden de generende stolper og med frit rum helt op til tagryggen. Dybt nedgravede skråstivere i ydervæggene og dybt nedgravede vægplanker i de to skillevægge gjorde væggene til en fast konstruktion. På den måde kunne væggene alene bære taget.

Jeg vil nu forslå en enklere tagkonstruktion end i de to hidtidige rekonstruktioner. De ydre skråstivere er altid placeret ud for en vægstolpe. Det betyder, at de to bjælker var sammenføjede, og at skråstiverne måske alene bar spærene. Stabilitet kunne opnås med de vandrette lægter i tagbeklædningen. De ydre skråstivere ved endevæggene har båret spær til valmen. Tagbeklædningen gik sandsynligvis helt ned til jorden, således at der var en godt isolerende dobbeltvæg i ca. 2m højde. Der var ikke tagudhæng. Taget var en selvbærende konstruktion. Spærene fungerer som teltstænger. Af vandrette bjælker i taget er der kun en firkantet ramme øverst oppe, hvor lyren også er. Vi kender ikke tagbeklædningen, men den enkleste har været stråtag. Det er også muligt at det har været spejkløvede brædder. Brædderne har så ligget på klink og har nået fra spær til spær. En tredje mulighed er, at der var spejkløvede brædder på de ydre skråstivere og strå på selve taget. Hver af de seks vægge havde en dør. Se mit forslag til rekonstruktion af trelleborghuset (figur 27). Den kræver mindre træ og mindre arbejdskraft end de tidligere rekonstruktioner.

Figur 27. Forslag til rekonstruktion af taget i trelleborghuset.

Stormænd har magten i Danmark

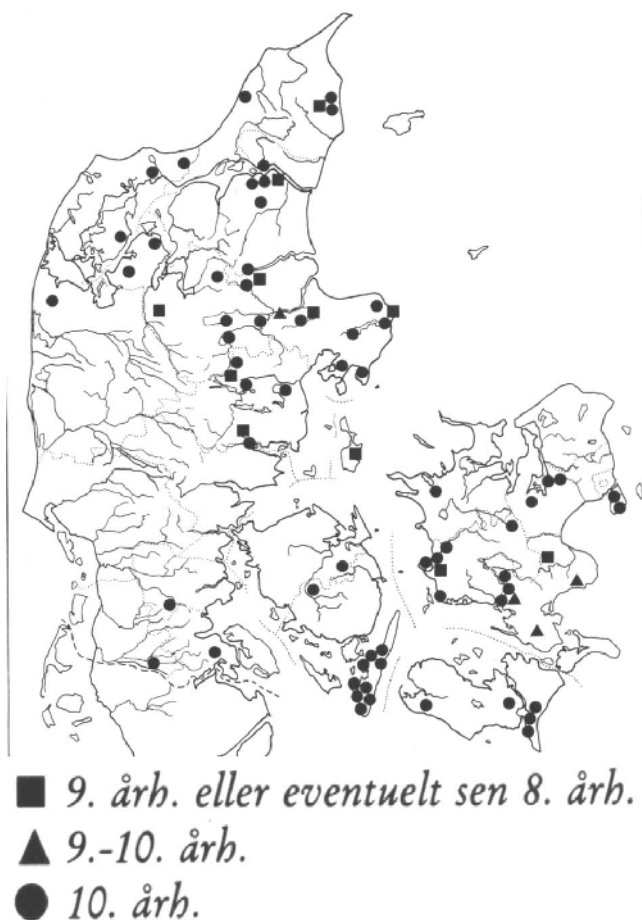
Efter Sigurd Orm i Øjes død var der kaos og uroligheder i Danmark. Flere kæmpede om kongemagten. Blandt de stridende var Sveriges konge Olaf, der var søn af Sigurd Orm i Øjes bror Bjørn Jernside. Også Erik Barns datter Ragnhild krævede magten, hvilket fremgår af to runesten, hun lod sætte. Desuden nævnes Sven Langfod, der muligvis var Gorm den Gamles formynder. Det er meget muligt at Trelleborg er blevet nedbrændt i denne urolige periode. En sådan borgs sikkerhed består også i, at der bag den står en stærk kongemagt, som kan komme med represalier mod en eventuel angriber.

I perioden fra Sigurd Orm i Øjes død indtil Gorm den Gamle blev anerkendt som overkonge i Danmark, ca. 920, blev stormændenes militær brugt til indbyrdes kampe. Der var ikke disciplin nok i Danmark til at gennemføre store vikingetogter. Togter til England havde nu mere karakter af indvandring, og i England blev togterne udført af de bosatte danere i Danelagen. I den angelsaksiske krønike for 896 siges således om den store styrke af danere, som havde hærget i Londonområdet, at *styrken delte sig, en del tog til East Anglia, en del tog til Northumbria og de, der ikke havde nogen ejendomme, købte skibe og tog mod syd til Normandiet*. I Sydengland enedes man efterhånden om en fælles konge, som også danerne kunne anerkende som overkonge i 924. Danerne i Danelagen havde aldrig haft nogen fælles konge, og de var derfor svage. I den nævnte periode må der være sket en indvandring fra Danmark både til Danelagen og til Normandiet.

Ifølge L.C.Nielsen bestod Vikingetidens landsbyer allerede fra 700-tallet af grubehuse (Nielsen 1991). Adskilt fra disse lå der stormandsgårde med langhuse. I grubehusene foregik der ikke meget andet end sejlproduktion og overnatning. Landsbybeboerne blev udkommanderet dels til skibsbygning og dels som soldater til vikingetogterne. Husdyrholdet bestod af får, geder og svin. En stormandsgård kunne eje flere grubehuslandsbyer. Kongen ejede

den største jordejendom og flere storgårde. Teorien om rene grube-
huslandsbyer må revideres efter de senere års udgravninger.

Figur 28. Grave med våben (Nielsen 1991).

Arkæologer mener nu, at der var langhuse i de fleste bebyggelser. Grubehusene lå ofte lidt for sig selv, men dog i forbindelse med langhuse. De såkaldte centralpladser havde foruden en stormands-
gård et meget stort antal grubehuse. Desuden er der på centralplad-
serne Lejre og Tissø fundet en mindre kultbygning umiddelbart
udenfor hallen. Disse to centralpladser var sandsynligvis kongsgår-
de. På centralpladserne er der fundet mange metalgenstande, der

stammer fra 800- og 900-tallets vikingetogter til England og Frankrig. Men fra 900-tallet er der også pragtfulde fund af hjemlig produktion (figur 33 og figur 34). Man kan tænke sig, at der især i Østdanmark var store vikingehøvdinge, hvis økonomi var baseret på vikingetogter. Denne forskel mellem landsdelene kan muligvis spores tilbage til de første stormandsgrave på Stevns omkring 200 og helt frem til vor tids store herregårde i Østdanmark. Østdanmark er et ørige og derfor velegnet for sørøveri, vikingernes hovederhverv. De mange skove der gav træ til vikingeskibe. I 700-tallet blev Asetroen udbredt mest i Østdanmark. Figur 28 viser udbredelsen af grave med våben.

L.C.Nielsen har vist, at erhvervsstrukturen i 900-tallet var forskellig i Øst-og Vestdanmark (Nielsen 1990, 1991). Efter 900 blev der ikke organiseret store danske vikingetogter til England eller Frankrig. Stormændenes indkomst fra vikingetogterne var forsvundet, så de måtte dække deres store forbrug ved at tilegne sig bøndernes overskud. Stormandsfamilier i Vestdanmark havde en kulturtradition fælles med kystområder i Frankerriget, og de havde ikke østdanske høvdinges Valhaltro. I Frankerriget havde man allerede et feudalsystem med fæstebønder. De vikingehøvdinge, der vendte hjem til Jylland fra Frankerriget, kendte til feudalsystemet. Et eksempel herpå er Harald Klaks sønnesøn Harald Jarl, der havde et mindre len i Frankerriget. I 891 døde Gothorm, der var konge i EastAnglia, men også var jarl i Jylland. Det var den Gothorm, som var fosterfader for Harteknud, og som Gorm den Gamle blev opkaldt efter. Gothorm døde barnløs og derfor arvede hans fætter Harald Jarl jarledømmet i Jylland. Harald Jarls datter Thyra Danebod blev født ca. 885. I begyndelsen af 900-tallet indførte de jyske stormænd en landbrugsreform. De lod deres folk få jord i fæste og lod dem bygge rigtige langhuse i stedet for grubehuse. De skulle så betale afgifter i form af naturalier eller værdimetal til stormanden. Pollenanalyser viser, at korndyrkningen steg kraftigt i Jylland (bortset fra Nordjylland), og det var hovedsageligt vinterrug, man dyrkede. Der har været to- eller trevangsbrug. På stormandsgårde er der fundet store siloer til rug, bl.a. i Fyrkat. Samtidig finder man drejekværne i Jylland. Også hjulplov og harve er påvist. I Østnanmark og i Nordjylland ses reformen af

landbrugserhvervet med bondegårde, rugdyrkning og drejekværne først i 1000-tallet.

De vestdanske trelleborge

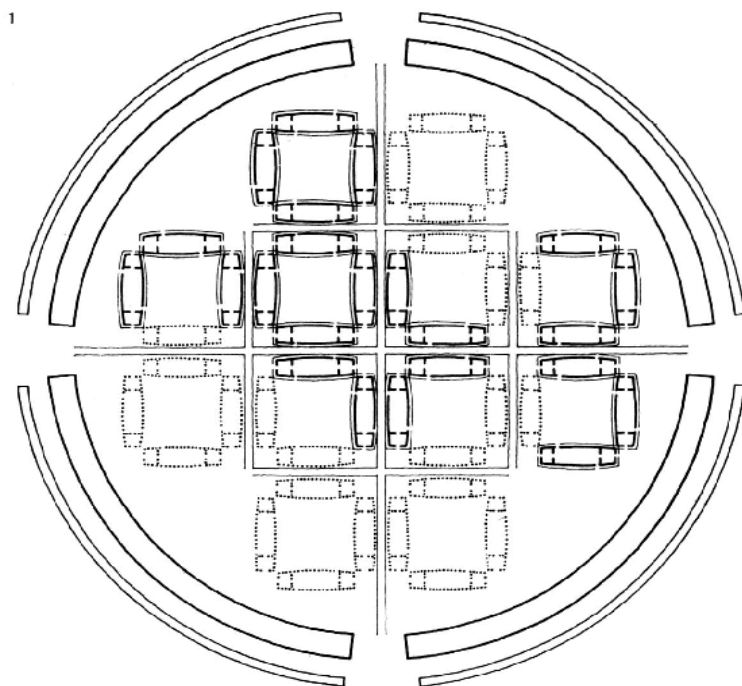
Den indre diameter på Fyrkat og Nonnebakken er begge 120 m. Aggersborgs er dobbelt så stor, 240 m. Alle tre har voldgrav, og alle ringvolde er bygget i een arbejdsgang. Ringvoldene på Fyrkat og Aggersborg har været helt træbeklædte, og de to ringvolde har de samme komplicerede indre trækonstruktioner. Volden havde fire porte. Fyrkat havde fire karréer ligesom Trelleborg, og Aggersborg havde tolv karréer. Nonnebakken har været bebygget siden middelalderen, og der er ikke fundet rester af vikingebebyggelsen der. I Nonnebakken er der fundet en sølvskat med et spænde fra 1. halvdel af 900-tallet. Der er også fundet en mønt, som viser aktivitet i sidste halvdel af 900-tallet. Man antager, at Nonnebakken havde fire karréer. Da der på Nonnebakken er anlagt et kloster må ejendommen have være en kongsgård. De tre borge må være bygget af en konge, der har hersket over hele Danmark. Husene på Aggersborg og Fyrkat havde krumme vægge og ydre skråstivere, ligesom trelleborghusene. Der er dog den forskel, at på Aggersborg og Fyrkat var de ydre skråstivere og vægbjælkerne ikke parrede. Alle stolper må derfor være indføjet i en vandret bjælke ved væggenes overkant, et såkaldt hammerbånd. Hammerbåndet var også nødvendigt, fordi de lodrette vægstolper var dobbelte med de to flade sider mod hinanden. Hammerbåndet skulle holde de dobbelte vægbjælker på plads. Mellemrummet mellem de to flade sider fastholdt væggenes træplanker. Det var hammerbåndet, der bar spærene. Trelleborghusene er 29,4 m. Husene i forborgen er 26,5 m. Aggersborghusene er 32,0 m og fyrkathusene er 28,4 m.

Figur 29. Kuglekar med cirkelkorsstempler fra Aggersborg, omkring år 900 (Madsen 1991.)

Ved udgravningen af Aggersborg er det ikke lykkedes at holde styr på de mange stolpehuller og de mange fund af redskaber, smykker m.m. Dog kan man se fund helt op til omkring år 1000. Figur 29 viser et lerkar fra omkring år 900. Aggersborg kan ikke dateres på grundlag af de fundne genstande.

Der er ikke givet en sikker forklaring på navnet ”Fyrkat”, der i 1608 for første gang omtales som ”Fyrkatte”. Måske har ringvol- den først heddet ”fire kattegab”, for at beskrive de fire smalle ind- gange. Det svarer til den gamle betegnelse for en smal gade: ”kat- tesund” eller til betegnelsen for havområdet med smalle indgange: ”Kattegat”. I Fyrkat er der fundet et stort antal klinknagler og væ- vevægte, så der har nok været skibsproduktion der. I et af husene på Fyrkat er der fundet en midtknop (Roesdahl 1977) til et ovalspænde af lignende type som spændet fra Trelleborg (figur 4). Knoppen må derfor være fra før 950. Der er fundet en enkelt mønt på Fyrkat. Mønten er sandsynligvis slået i Hedeby i begyndelsen af 900-tallet, men den var i brug i det meste af 900-tallet.

Figur 30. Aggersborg.

Der foreligger som nævnt en dendrodatering til ca 975 af træ fra

volden på Fyrkat, d.v.s på Harald Blåtands tid. Træprøven kan imidlertid være fra senere reparation. Voldgraven ved Fyrkat er ikke færdiggjort og det tyder på, at der er udført arbejde i en senere fase. En Kulstof-14 datering fra Fyrkat (Roesdahl 1977) kommer fra ringvolden fra nogle forkullede grene på ca. 4 cm tykkelse. De lå mellem voldens lodretstillede og skråtstillede stolperækker umiddelbart over vikingetidens overflade. Tidsbestemmelsen for de to prøver var 920 og 940, i gennemsnit 930. Da grenene må have en egenalder på ca. 5 år kan vi regne med, at volden er fra ca. 935. Nonnebakken kan være fra samme tid. Aggersborgvolden er sandsynligvis bygget noget før. På den tid var Gorm den Gamle konge i Danmark, og de tre trelleborge i Vestdanmark var et led i hans vikingetogter og erobring af hele Danmark. Ingen fund tyder på at de tre trelleborge har været i brug efter år 1000.

Ved Omgård lå en stormandsgård i vikingetiden. Udgravningen er foretaget af Leif Christian Nielsen, og resultaterne herfra kan kaste lys over trelleborgene. Omgård ligger i Hartsyssel ved Tim Å, og fra åen kunne et skib i Vikingetiden trækkes ud til Stadil Fjord. Herfra kunne man sejle videre gennem Ringkøbing Fjord og ud i Nordsøen. Omgård ligger lige øst for den vestjyske hærvej ved et vadested over Tim Å. Åen nord for Omgård er nu blevet til en mose, Omgård Mose.. Den vestjyske hærvej er anlagt allerede før Vikingetiden, og den kan følges sydpå over Ommebakker, 1,2 km syd for Omgård over Varde Å mod Ribe. Leif Christian Nielsen udgravede ca. 20% af bebyggelsen, og fandt her 150 huse, hvoraf de fleste var langhuse, fra flere perioder i vikingetiden med forskellig byggestil (Nielsen 1980). I den første periode i 600- og 700-tallet havde langhusene lige vægge og to rækker tagbærende stolper i hele husets længde, også i gavlene.

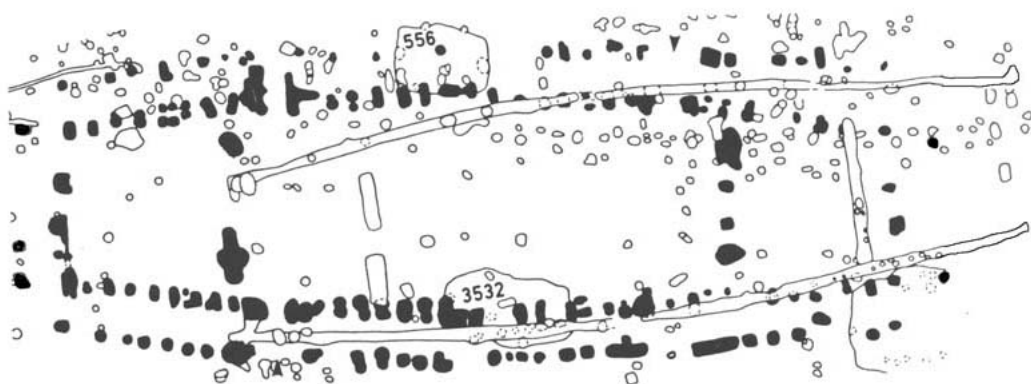
I den næste periode i 800-tallet blev der anlagt en anelig stormandsgård med tegn på handel, røveri og håndværk. Der er fundet mange importerede varer. I denne periode havde langhusene krumme sidevægge. Det betyder at tagryggen også var krum, og at husenes ender var lave. Der var stadig to rækker tagbærende stolper, men ikke i gavlene. Gavlene var krumme, og derfor var der antagelig en krum valm. Alle de tolv grubehuse, der er fundet ved udgravningen, stammer fra 800-tallet. På figur 31 ses rester af to

grubehuse nr. 556 og nr 3532. I mange af grubehusene er fundet væbevægte og tenvægte og det er tegn på sejlproduktion. I to af grubehusene er der tegn på pottemageri.

Ved hjælp af stednavne kan vi sandsynliggøre, hvilken vikingehøvding, der ejede Omgård. Forstavelsen "Orm" vil jeg tyde som "Orm". Den findes også i Omme Å som ved sit udløb i Ringkøbing Fjord, danner sydgrænse for Hartsyssel. Personnavnet Gothorm betyder "goden" Orm, d.v.s. "jarlen" Orm. Den tidligere omtalte Gothorm var sandsynligvis jarl i Hartsyssel, men også i området sydøst herfor. Før Omme Å fra øst løber gennem landsbyen Sønder Omme, danner den grænse mellem Jarlæz Herred mod syd og Jalyng Herred mod nord. Omme Å udspringer nær Jelling by. "Jarlæz" betyder "jarlens" og "Jalyng", der nu er blevet til "Jelling", vil jeg tyde som "jarlens lyng" d.v.s. "jarlens hede". Her lå det sidste jarledømme i Danmark. Sprogforskerne tyder ellers "Jelling" som "gule lyng".

Gothorm opfostrede Sigurd Orm i Øjes søn Harteknud, som var født ca. 868, og som fik navn efter Hartsyssel. Harteknud opkaldte sin søn Gorm den Gamle efter sin fosterfader Gothorm. Gothorm Jarl deltog i Lodbrogsønnernes togter til England 871 og 876 og blev 879 selv konge i East Anglia under sit døbenavn Athelstan. Gothorm deltog i Sigurd Orm i Øjes plyndringer i Frankerriget i 880-882. Han døde barnløs i 891, hvorefter Harald Jarl arvede hans Jarledømme. Harald Jarl og dermed hans datter Thyra Danebod må derfor have boet på Omgård. Thyra Danebods gravminde i Jelling og fire runestene med hendes navn i området omkring Jelling viser, at Harald Jarl og hans datter herskede i dette område. Man har dog endnu ikke fundet en kongsgård ved Jelling.

I slutningen af 800-tallet skete der en vældig udvidelse af Omgård. Der byggedes mindst 15 langhuse, nogle til beboelse og andre til håndværk eller stalde. Grubehusene forsvandt. Den store bebyggelse var delt i tre tilstødende afdelinger adskilt af palisader. Langhusene fra denne periode har to rækker tagbærende stolper helt ud i gavlene altså uden valm. Jeg vil antage at denne store gård tilhørte Harald Jarl.

Figur 31. Halbygninger fra Omgård 900-tallet (Nielsen 1980).

Den næste periode er karakteriseret ved halbygninger med krumme langvægge og ydre skråstivere uden tagbærende stolper. Næsten alle bygninger fra den tidligere periode blev erstattet. Antagelig er det sket i 920'erne. Mod vest mellem gårdens palisader og "hærvejen" byggedes en voldgrav, der strakte sig fra Tim Å og Omgård Mose i nord til Omgård Bæk i syd. De sorte stolpehuller på figur 31 viser rester af et af de seks haller, der blev fundet. Vi kan se, at hallen er opdelt i tre rum ved to tagbærende skillevægge, og der er skråstivere ved endevæggene. Den er bygget efter samme princip som karrehusene på Trelleborg og husene på Aggersborg og Fyrkat. Husets længde er 28,5 m, d.v.s. samme længde som Fyrkathusene. Vægplankerne er her kløvede og anbragt parvis med den flade side mod hinanden ligesom på Aggersborg. Skråstiverne står her ud for vægplankerne ligesom på Trelleborg. Hallerne på Omgård er meget lig Aggersborg selv om bebyggelsen ikke har den samme militære præcision. Denne type hal er kun fundet få steder f.eks. i Herup i Hartsyssel. Det var samfundselitens byggestil. Byggetidspunktet vil jeg sætte til Gorm den Gamles tid. Gorm den Gamle har antagelig fået magten i Hartsyssel i 920-erne og bygget Omgård

som en kongsgård. I næste kapitel vil jeg komme ind på hans historie.

Senere i 900-tallet begynder den sidste periode, hvor næsten alle gamle bygninger igen erstattes. Der bygges også flere palisader og huse til kontrolposter. Der blev også bygget en vest for ”hærvejen” henover Tim Å. Barrikaden, som Leif Christian Nielsen kalder den, kan dog også fortolkes som en bro, hvor skibe kunne lægge til. Barrikaden var måske kun én m høj. Fundamentet var vandrette træbjælker på 2 m, i enderne forankret til lodrette nedhamrede pæle. Voldens sider har været lodrette og vestsiden beklædt med store sten. Barrikaden var forbundet med ”hærvejen” med en tømmerbrolagt vej, som antagelig har fortsat hen over barrikaden.

Figur 31 viser også konturtegnede stolpehuller fra et hus fra denne sidste bebyggelsesperiode på Omgård. Det er en krumvægget halbygning med ydre skråstivere. Hullerne fra skråstiverne ses dog tydeligere på de andre tre haller, der er udgravet fra denne periode. I denne hal er der en tydelig rende efter de stavbyggede ydervægge, og derved ligner den de haller som står i Trelleborgs forborg, d.v.s. Telleborgs fase 5. Hallens længde er 26,40 m og hallerne i forborgen af Trelleborg måler i gennemsnit 26,33 m. Også de øvrige mål af bygningerne svarer til hinanden. Det må derfor være samme bygmestre der har bygget disse haller. Den sidste byggeperiode på Omgård er dateret med Kulstof 14 til 970. Der er også to dendrodateringer til 956 og 960, men da barken ikke var med skal der lægges mindst. 12 år til, så vi kommer op til 970. Det vil sige at byggeriet er foregået i Harald Blåtands tid både for Omgårds sidste fase og for Trelleborgs fase 5. Den ældste hal på figur 31 har da formentlig været i brug i perioden ca 925-970. En levetid på 45 år er meget normal for træbygninger.

Gorm den Gamles tid

Omkring 910, da Gorm den Gamle var ca. 20 år, blev han anerkendt som konge af høvdingene i Østdanmark. Magten fik han bl. a. ved giftermål efter samme model som Regner Lodbrog, der blev overkonge i Skandinavien, eller som Harald Hårfager, der samlede det norske rige. Gorm fik f.eks. en søn Toke med en høvdingedatter. Saxo nævner, at Gorm giftede sig med Thyra på opfordring af rigets ældste. Gorms politik var styret af de østdanske høvdingeinteresser. Efterhånden lykkedes det for Gorm dels med vold og dels med flere giftermål at erobre hele Danmark. I Skjoldungesaga (Lund 1984) står at: *"Gorm gik med sin hær ind i Reidgoterland, som nu kaldes Jylland, mod den konge, der da regerede der, Gnupe. De holdt slag, og det endte med, at Gorm fældede denne konge og tog hele hans rige i besiddelse. Dernæst drog Gorm mod den konge, som kaldes Silfraskalli og havde krig og kamp med ham; men kong Gorm sejrede dog oftest, og omsider fældede han den konge. Derefter gik han op i Jylland og for hærgende frem, således at han fældede alle kongerne helt sydpå til Slien, og tillige erobrede han et stort rige i Venderland. Gorm holdt mange slag med saksene, og han blev en mægtig konge."* Den slags beretninger er nok en smule overdrevne; men jeg synes, beskrivelsen kan accepteres som sandsynlig, da den ikke strider mod den mere sikre viden, vi har.

Navnet Silfraskalli kendes ikke fra andre kilder, men det kan betyde "sølvernes skjold". På Fyn ligger Søllested tidligere kaldet Sjalvarstad. Det var formentlig hovedby for en fynsk høvdingeslægt, sølverne, der var rige på sølv. Glavendrupstenen, der har Danmarks længste runeindskrift, er sat til minde om en af sølvernes høvdinge, der formentlig døde ca. 891. Ladbyskibet på Fyn er en høvdingegrav fra 920-erne. Høvdingen er begravet i et rigtigt vikingeskib til 32 roere. Der er også ofret elleve heste i graven. Det er meget muligt at høvdingen er Silfraskalli, som er faldet i en krig mod Gorm den Gamles østdanere.

Gorm den Gamle har formentlig i 920-erne fået magten over Fyn og Himmerland ved at have underordnede småkonger disse steder. Først ca. 935 bygger han de to kongsgårde Nonnebakken og Fyrkat. I Hartsyssel tager han selv magten i 920-erne. Det fremgår af byggeriet på kongsgården Omgård (figur 31). Hallerne her bygges i den kongelige stil, som vi kender fra Aggersborg. Gorm den Gamle havde en slags arveret til Hartsyssel. Gorms far Harteknud var opfostret her og nærmest adopteret af den barnløse Gothorm Jarl.

Gorm den Gamles aktiviteter i Østdanmark er ikke beskrevet, men der er arkæologiske vidnesbyrd. I Lejre blev der omkring 900 ovenpå rester af kæmpehallen fra Harald Hildetands tid (figur 9) opført en kongehal af samme type og størrelse. Det krumvæggede hus med ydre skrånede vægge var altså en kendt hustype i hele vikingetiden, selv om det ikke var den almindeligste hustype. Karréhuse på trelleborgene er af denne type, og det gælder også andre husfund i Danmark f.eks. i Vorbasse.

Kongehallen må være opført til brug for Gorm den Gamle. Her har Gorm lige som sine forfædre samlet styresmænd fra herreder i sit rige. De arkæologisk undersøgte grave fra gravpladsen i Lejre er fra perioden 900-950. Her må jeg referere, at Tietmar af Merseburg omtaler begivenheder ca 934 i Danmark: *Der er et sted i hine egne, hovedstaden i riget ved navn Lederun i den landsdel, der kaldes Selon, hvor de hvert niende år i januar måned, noget senere end vor kristne jul, samles alle og ofrer til deres guder 99 mennesker og lige så mange heste, hunde og haner eller høge, menende at disse vil tjene dem i dødsriget og sone deres misgerninger.* Han taler helt sikkert om Lejre på Sjælland. Tallet ni er ofte symbol for dødsriget. Odin hang ni nætter i galgen. Men Antallet af ofre er måske overdrevet. En parallel hertil er Adam af Bremens beskrivelse af de hedenske ofringer i Uppsala. De fejres hvert niende år. Af forskellige hankønsvæsener ofres ni stykker. De såres og hænger ni dage i træer (Adam 2000).

De hedenske menneskeofringer i første halvdel af 900-tallet bekræftes af de fund, der er gjort i Trelleborg nær de hesteskoformede gruber. I Lejre er der fundet en kultbygning ud for nordindgangen til kongehallen. Fire bygninger uden tagstolper men af forskellig

konstruktion har ligget her på samme sted efter hinanden (Jørgensen 1998). En af de ældste viste sig som en rektangulær væggroft på 8 m x 5 m med en døråbning på 1 m. På storgården ved Tissø findes en kultbygning af nøjagtig samme slags. Omkring den er der fundet usædvanligt mange dyrekogler og også kogler af et 3-4 årigt barn. Muligvis har kultbygningen været uden tag. Bagved en væg kunne ofringen foregå. Guden kunne se ned fra himlen og i fred fortære offerblodet uden at blive set. De hesteskoformede gruber i Trelleborg har sandsynligvis også været uden tag. En af de seneste kultbygninger ved Tissø er også cirkulær.

På Samsøs sydspids opføres i Gorm den Gamles tid Vesborg, der oprindeligt Samborg (Nancke-Krogh 1992). Borgen har dybe tørre voldgrave og er ca 150 m på hver led. Fra borgen kan man se Sjælland, Fyn og Jylland. Det har været vigtigt for Gorm den Gamles kontrol med de danske farvande. Den naturlige havn i Stavnshavn har sandsynligvis været brugt som samlingspunkt for krigsflåden ligesom tidligere i vikingetiden. På Trelleborg bliver fase 4 bygget. Det er en kongsgård, hvor der bygges skibe. Der foretages som nævnt også ofringer til Thor af dyr og børn måske ligesom i Lejre. Også på andre pladser er der fundet mange klinknagler som tegn på skibsbygning i 900-tallet. Det gælder f. eks. kongsgården Kalmargården ved Tissø, og på bopladserne Sønderø og Skuldevig i Roskilde Fjord.

De østdanske stormænd var stadig tilhængere af den gamle vikingekultur med Valhalmyten. Stormandssønnerne og deres følgesvende drømte om rigdom og ære, og den kunne kun opnås ved vikingetogter. I denne tid med stridigheder om kongemagten kunne en del togter bestå i plyndring af de nærmeste stormænd. Men den eneste løsning for de østdanske stormænd måtte være fællestogter til fjernere lande. Det er i denne sammenhæng man skal se bygningen af Aggersborg. Aggersborg er som nævnt bygget i 920-erne. Borgen er et støttepunkt for togter mod England, hvor der i forvejen var danske indvandrere i Danelagen. Gorm den Gamles far Harteknud havde været konge i Northumbria, som i øvrigt blev styret af danske konger i hovedparten af perioden 867-954. Gorm havde efter sin far arvet godser i Northumberland. Formålet med Aggersborg har været at forberede røveri og erobring

eller generobring af land i England. På Aggersborg er der fundet et stort antal klinknagler, der viser, at skibsbygning har fundet sted. Aggersborgs grundplan er et cirkelkors ligesom Trelleborgs, og Gorm den Gamles bygmestre må have været opmærksomme på ringborgenes traditionelle arkitektur. Formodentlig har de også været klar over, at formen symboliserer krigernes himmel, Valhal. Aggersborg var kongens krongods, men med de 48 huse kan beboerne ikke være kongens hird alene. Det har været krigere fra mange østdanske høvdingehirder. Figur 30 viser resultatet af udgravningen af Aggersborg. Kun den fuldt optrukne del er udgravet.

Figur 32. Sigtrygs mønt fra York.

York var hovedbyen i Northumbria og den største by i England. Her var Sihtric d.v.s. Sigtryg konge 921-926. Han var sønnesøn af Ivar Benløs. På figur 32 ses en af hans mønter. Det fremgår af Thorshammeren, at han var hedning. Efter Sihtrics død blev hans bror Gudfrid konge 926-934.

Gorm den Gamles tilstedeværelse i England fremgår af nogle engelske dokumenter udstedt af den engelske konge Athelstan 925-939. De danske høvdinge i Danelagen havde lovet ham ikke at gribe til våben. Til gengæld fik de retten til deres godser og til at

leve under danske love og sædvaner. Athelstan optog endda de danske stormænd som sine råder på lige fod med de engelske. I perioden 928-934 er den mest fremtrædende danske jarl blandt underskriverne i rådet Gudrum (d.v.s. Gorm) (Kroman 1976). Navne på andre fremtrædende danske jarler er; Halfdan, Ragnwald, Ingwar og Hadd. Dokumenterne findes kun i afskrift, men efter jarlens navn står der: "consensi et subscripsi" d.v.s. "enighed og underskrift". Gorm har altså selv underskrevet brevene. I 934 forsvinder de danske jarler som underskrivere af brevene. Gorm var nødt til at vende hjem til Danmark, fordi hans kone Thyra Danebod var taget til fange af tyskerne.

Vi hører ikke noget om røvertogter til England fra Danmark i perioden 925- 935. Hovedresultatet af Englandstogterne i denne periode har antagelig været en øget udvandring af danskere til Northumberland. Dansk kultur viser sig her i landets stednavne, i sproget, i lovgivning og i billedkunst. Mange år senere, i begyndelsen af 940-erne kom der igen en dansk hær til Northumberland. Gorm havde da sat sine sønner Knud og Harald til at være anførere for hæren. De erobrede York, men da de var så uforsigtige at svømme i floden ved byen, blev der skudt på dem og Knud blev dræbt. I 945 fik Gorm den Gamle en anmodning fra danerne i Normandiet om hjælp. Hertug Wilhelm Langsværd, der var ud af den danske kongeslægt, var blevet snigmyrdet af den tyske kejser. Gorm sendte derfor sin søn Harald Blåtand afsted med en flåde, og danerne vandt et afgørende slag over kejserens vasaller.

Gorms vigtigste ægteskab var med Thorwi Danmarks Bod, som han kalder hende på runestenen i Jelling. Senere blev hun kaldt Thyra Danebod. Thyra Danebods far Harald Jarl var sønnesøn af Harald Klak. Harald Jarl havde arvet et jysk jarledømme efter sin fætter Gothorm, der døde barnløs. Det var den Gothorm, som var Harteknuds fosterfar. Ægteskabet mellem Gorm og Thorwi var vigtigt, fordi det arveretsligt forenede Østdanmark og Vestdanmark. Den ældste søn i ægteskabet, Knud Daneast blev efter kongeslægternes tradition opkaldt efter sin farfar Harteknud. Den næstældste søn Harald Blåtand blev efter traditionen opkaldt efter sin morfar Harald Jarl. Ægteskabet blev indgået i 920-erne formentlig i forbindelse med Gorms magtovertagelse i Hartssyssel.

I 934 hedder det i annalerne om den tyske konge Henrik Fuglefænger: *Han overvandt danerne, gjorde dem skatskyldige, og tvang deres konge Gnupe til at modtage dåben.* Adam af Bremen har denne omtale af Henrik Fuglefængers krigstogt: *Over danerne regerede dengang Hardeknuth Wurm (d.v.s. Gorm den Gamle), ret en grusom hugorm, det tør jeg sige, og dertil en ikke middelmådig fjende af kristne folk...Han(d.v.s. Henrik Fuglefænger) rykkede nu ind i Danmark og straks ved første træfning indjog han i kong Wurm en sådan skræk, at denne lovede lydighed og ydmygt bad om fred. Som følge af denne sejr bestemte kong Henrik, at Slesvig, der nu hedder Hedeby, skulle danne rigsgrænse, og indsatte en markgreve på stedet og befalede, at en koloni af saksere skulle tage bopæl der. Alt dette har en danerbisp, en klog mand, fortalt os.* I 934 blev jarledømmet i Midtjylland skatskyldigt og Thyra Danebod taget som gidsel af Henrik Fuglefænger. I 936 rejste den tyske ærkebisp Unni gennem danernes land. Det vil sige at tyskerne havde en vis kontrol her. Ved den lejlighed mødte han Gorm, som optrådte sammen med en Harald. Det har været Harald Jarl, for Harald Blåtand var mindreårig. Unni bad de danske konger om lov til at missionere i Danmark. Det sagde Gorm nej til. Harald Jarl sagde ja, og det var han jo nødt til, da hans datter var tyskernes gidsel. Det passer med at der ved et kirkemøde i Ingelheim i 948 blev udnævnt tre missionsbiskopper for Slesvig, Ribe og Århus. Kun Ribebiskoppen kom til Danmark, og det skete efter Gorm den Gamles død i 958. Biskoppen blev i øvrigt dræbt af Ribeboerne ca 960.

Midtjyderne betalte kun skat til tyskerne det første år og Thyra Danebod blev derfor dræbt af gidseltagerne. Henrik Fuglefænger døde pludselig af et slagtilfælde i 837, og Gorms erobring af Hedebyområdet er sandsynligvis sket året efter. Gnupe omtales som sagt i Skjoldungesagaen. Han var konge i Slesvig og var søn af den svenske kong Olav. Gnupe var gift med Asfrid, datter af den jyske høvding Odinkar. Gnupe der var på tyskernes parti, blev dræbt. Asfrid har rejst en runesten ved Hedeby, og på stenen har Gorm den Gamle ristet sit navn som bevis på sin overtagelse af magten over landet og ægteskabet med Asfrid. Saxo skriver: *Nu blev Gorm konge, en mand som bestandigt var fjendligt sindet imod kristendom-*

men og opsat på at tage al ære fra de kristne, som om de var de verderstyggeligste mennesker. Alle, der bekendte sig til den kristne tro, pinte han med al den fortræd af forskellige slags, han kunne, og blev ikke træt af at forfølge dem med bagvaskelser. Ja, for at genindføre det gamle hedenskab i templerne jævned han den kirke, som fromme mennesker havde bygget på byen Slegsvigs grund, fuldstændig med jorden, som om det var en vanhellig bolig for ugunstighed. Han straffede således dem, han ikke havde pint og plaget, med at rive deres gudshus ned. Gorm var bevidst om, at en samling af kongeriget også krævede en fælles religion. Alt tyder på, at Gorm var en aktiv asedyrker. På kongsgårdene foregik der, såvidt vi ved, ofringer af dyr og mennesker ved brænding (til Thor) og ved hængning. (til Odin). Han brugte dog ikke vold og tortur mod de kristne.

Som nævnt kan Fyrkats vold dateres til ca 935. I 934 blev Gorm den Gamle fordrevet fra magten i Midtjylland og frataget sin hustru. I 920-erne havde han erobret kongemagten i det nordjyske område omkring Viborg, og ringborgen Aggersborg blev opført. Fyrkat ligger i Othænslyllæ Herred. Ordet "hylde" betyder "træalter". Her ligger Onsild og Onsild Å. Her har Gorm den Gamle oprettet et offersted for Odin, måske selve Fyrkatborgen. Fyrkat ligger på vejen til Viborg, der fra gammel tid var helligt sted og tingsted. Opførelsen af Fyrkatborgen kunne styrke hans magt i området. Borgens mandskab kunne udskrives i lokalområdet. På Fyrkat er der fundet mange klinknagler, der tyder på skibsbygning. Borgen kunne let kontrolleres ad søvejen, og Gorm den Gamle havde herredømmet til søs.

Nonnebakken i Odense ligner Fyrkat og er sandsynligvis opført samtidig med denne. Nonnebakken ligger i Othæns Herred, og her blev byen Odense senere bygget. Ved siden af ligger Asum Herred. Ringborgen Nonnebakken har sandsynligvis ligesom Fyrkat været en offerplads for Odin. Men det har også været her hæren samledes. Beliggenheden i bunden af en fjord og lidt op ad en å gjorde det nemt at komme til disse offerpladser med hovedtransportmidlet, skibet. I tilfælde af, at fjendtlige skibe skulle vove sig ind, var der god tid til at advare beboerne og iværksætte et forsvar og et modangreb. Det ser man f.eks. ved Roskilde Fjord, hvor der er

mange bavnehøje til beskyttelse af Lejre. Gorm havde allerede fået magten som overkonge over Fyn i 920-erne, og arbejdskraften og bemanningen til Nonnebakken har bestået af tvangsudskrevne fynboer. Kommandanterne på borgen var østdanske krigere. Toke Gormssøn, d.v.s. Harald Blåtands halvbror, blev muligvis indsat som jarl på Fyn i 930-erne. I Jomsvikingernes Saga omtales i hvert fald Palna Toke på Fyn som fosterfar for Harald Blåtands søn Sven Tveskæg.

Hærstyrkerne på Fyrkat og Nonnebakken blev uden tvivl brugt, da Gorm den Gamle i 938 erobrede Slesvig og fik resten af Jylland tilbage. For første gang i historien var Danmark nu forenet under een konge. Thyra Danebod måtte ofres for at dette kunne ske. Da Gorm den Gamle brød freden med tyskerne dræbte de deres gidsel Thyra Danebod.

Gorm den Gamle har opnået magten til søs i de danske farvande og i den vestlige Østersø. Det siges jo som før nævnt, at *han erobrede et stort rige i Venderland*. Hans hird har kontrolleret havnene Ralswick og Wolin og dermed handelen. Saxo fortæller, at Gorm udrustede sine sønner Knud og Harald med en krigsflåde, og *de kuede slavernes tøjlesløse overmod*. Der må være sket det i slutningen af 930-erne, at Wolin har forsøgt at gøre sig uafhængig. Knud og Harald har så fået geninstalleret en styrke af østdanske vikinger i byen. Harald Blåtand siges derfor at have grundlagt Jomsborg.

På sit højdepunkt i 900-tallet var Wolin den største by i Nordeuropa. Borgen der kaldtes Silberberg, fordi befolkningen her har fundet mange store sølvskatte begravet, især arabiske mønter fra 900-tallet. De arabiske mønter blev erhvervet ved handel i Østerled og ikke ved plyndring. På Silberberg er der også fundet 500 klæbersten fra Norge, som må være beregnet til videre salg. Handelen med klæbersten, der bl.a. blev brugt til gryder, må være foregået via Danmark, hvor der er fundet et stort antal klæbersten. Det har været østdanske stormænd, som ejede skibe og drev handel. Et lagerhus i havnen med en runepind og et udskåret dragehoved i træ må have tilhørt en sådan handelsaktiv stormand. Wolins skandinaviske forbindelser fremgår også af fund af et cirkulært spænde af sølv af samme type som Hornelundspændet

(figur 35). Og endvidere er der fundet skandinaviske jernbarrer, jysk keramik og forskellige dekorationer i dyrestil. Handelen den modsatte vej viser sig ved mange fund af slaviske keramikkrugger i Danmark. De har ikke været tomme, men indholdet kan have været salte sild.

Der er mange fund af slavisk keramik omkring Storebælt og ved Limfjorden, men få ved Øresund og Lillebælt (Nielsen 1990). Hvis man ser på udbredelsen i Danmark af varer fra den østlige Østersø, tegner der sig det samme billede. Ligeledes når man ser på udbredelsen af vægte og vægtlodder. Det viser, at handelsruten fra Wolin er gået op gennem Storebælt, forbi Samsø og op til Limfjorden. Stormandens handelsrejser forudsatte at han var underordnet kongen, og kongen foretog også handelsrejser, der måske mere havde karakter af opkrævning af afgift. Det passer med, at handelen mellem de slaviske lande syd for Østersøen og Danmark først blomstrede op omkring 940, efter at Gorm den Gamle havde fået kontrollen med disse områder.

Asetroen

Asetroen blev kendt under de store konger, Ivar Vidfadme og Harald Hildetand og blev de skandinaviske kongeslægters religion i hele vikingetiden. Det fremgår af sagnene om Regner Lodbrog og hans sønner. Odin var kongernes gud. Han beskyttede dem og gav dem mod, styrke og sejr. Han lovede krigerne en høj status i ånderverdenen efter døden. Odin var en åndelig kraft. I eddadigtet *Den højes Tale* siger Odin selv, hvordan han har magt over sjæle. Han er altså ikke fysisk tilstede, men man skal ikke tro, at det er en begrænsning. Det er nemlig en almindelig hedensk tankegang, at alle levende og døde ting har en sjæl. F.eks. kan spydets sjæl påvirkes under flugten, så det bevæger sig en bestemt vej. Ligesom i andre religioner gav overbevisningen om Odins beskyttelse hans tilhængerne både styrke og sammenhold. Odin krævede, at de troende

viede hele deres sjæl til ham. Denne hengivenhed kunne bl.a. vises ved at ofre mennesker, hvis sjæl på denne måde blev givet til Odin. Offerritualerne blev udført på kongens bud, men i overværelse af alle høvdinge og krigere. Odin blev dyrket af de danske vikingekonger, og dermed blev Odin også gud for de mange høvdinge og krigere, der deltog i kongernes erobringstogter. Asetroen var den ideologi, der motiverede vikingerne og lovliggjorde deres dristige togter. Asetroen kan også sammenlignes med andre krigerreligioner: Mange katolske helgener er krigere, der har ofret deres liv for troen. I kirken synger vi: *Kæmp for alt hvad du har kært, dø om så det gælder*. Også muslimer tror, at de kommer i himlen, når de dør for deres tro. Vikingerne erobrede alle kystlande i Nordeuropa og fastholdt magten i flere hundrede år. Uden asetroen og dens høje krigermoral var dette aldrig sket.

Tordenguden Thor var en ase (d.v.s. ”ophøjet”) ligesom Odin. Han befandt sig i himlen og var usynlig. Men hans åndelige kraft viste sig ved, at han frembragte meteorologiske fænomener, som lyn, torden, regn og meteornedslag. Historierne om Thor handler ofte om hans kamp mod naturkræfterne, jætterne. Dyrkelsen af Thor blev udbredt i høvdingeklassen sammen med Odindyrkelsen. Thor var ikke en krigsgud ligesom Odin.. Han var menneskenes beskytter i fredstid og blev efterhånden populær blandt bønderne. Som nævnt var Odin en høvdingetitel hos den sarmatiske stamme wudinerne. Odin var en forfaderånd, der efterhånden blev hersker i himlen. Aseguden Thor var oprindeligt en rigtig himmelgud, men blev underordnet himlens hersker Odin.

Thor har sandsynligvis sin oprindelse i den sarmatiske tordengud Targitai. Navnet er sammensat af ”tar” = beskytter og ”gitai” = give. Han kaldtes også blot Tara =”beskytteren”. Flere indiske gudinder hedder også Tara, med samme betydning af navnet. Sandsynligvis er sarmaternes Tara den samme gud, som vi senere kender som Thor. Tara havde to gedebukke ligesom Thor. Før sarmaternes ankomst var tordenguden en brølende og trampende tyr, kendt som grækernes Zeus og germanernes Tyr. De to gedebukke, der trækker en vogn i himlen, kendes også i russiske legender om den hellige Elias, der overtog tordengudens funktion. Lynet symboliseredes ved Thors hammer, Mjølner hvis navn kan

føres tilbage til det russiske ord molnija, der betyder ”lynen”.

I 900-tallet synes asetroen at få en opblomstring i Danmark. Efter alt, hvad vi ved om Gorm den Gamle, var hans erobring af hele Danmark forbundet med udbredelsen af asetroen. Han lod bygge tre trelleborge i den traditionelle hedenske stil. To af de herreder, hvor ringborgene lå, fik navn efter Odin: Othæns Herred og Othænsyllæ Herred. Da han havde erobret Slesvig, lod han kirken jævne med jorden. Han ”forfulgte de kristne med bagvaskelser”, altså førte han hedensk propaganda. Han var ”en ikke middelmådig fjende af det kristne folk”, d.v.s. en stor fjende af kristendommen. Da Gorm den Gamle opholdt sig i sit engelske jarledømme, var der en hedensk konge her, jævnfør Sigtrygs mønt med Thorshammer (figur 32). Gorm den Gamle holdt fast i sine forfædres traditionelle religion. Men det er også muligt, at det militære pres fra den tyske konge og det politiske pres fra den tyske kirke har medvirket til en genoplivning af asetroen i kampen for selvstændighed.

Et tegn på asetroens opblomstring på Gorm den Gamles tid er rytter-våbengravene, der kun findes i Danmark i perioden 900-960. Gravgodset består af hest, rideudstyr og nærkampvåben, men ikke hjælm eller brynje. Desuden er der mad og drikke og bordtøj og brædspil. Nogle prydbeslag i gravene er identiske med beslag i Gorm den Gamles ryttergrav i Jelling og med fund i Trelleborgene. De flotte gravgaver er kongegaver fremstillet kongens værksteder og de begravede er højtstående hærførere. Rytter-våbengravene er som regel kammergrave. Der er to på Langeland og to ved Hedeby. Den fineste var formentlig Gorm den Gamles grav i Jelling.. Det er Danmarks største gravhøj. Han var den sidste danske konge, som fik en hedensk begravelse. Medgivelsen af krigerudstyr i graven må være udtryk for troen på et liv efter døden i Valhal. Mændene i rytter-våbengravene må være på vej til Valhal, dødsriget for dræbte krigere (Roesdahl 1983). Manglen på hjælm og skjold kan forklares ved, at krigerne i Valhal ikke kunne dø. De var jo ånder. Gravene viser at overklassen i Danmark dyrkede Odin i Gorm den Gamles tid.

Jeg fortolker figur 28 således, at valhaltroen aldrig slog rigtigt igennem i Vestdanmark. Her dyrkede flere høvdingefamilier stadig

de gamle vaneguder. Vanetroen viser sig ved begravelse i skibssætninger, som kendes fra hele Norden lige fra bronzealderen. Den største skibssætning er den, Gorm satte for Thyra Danebod i Jelling. Vanetroen viser sig også ved rituelle mankestole, der sad på hestenes ryg ved forårsoptog. Jævnfør det omtalte isablot, som er afbildet på billedvævningen fra Oseberg. Der er fundet tre kostbare mankestole fra 900-tallet i Vestdanmark.

Figur 33. Thorshammeramuletter af sølv fra Bornholm(t.v.) og Skåne(t.h.) slutningen af 900-tallet.

I 900-tallet blev Asetroen og især Thordyrkelsen populær også udover samfundseliten. Thorshammeramuletter findes i Skandinavien først fra 900-tallet og de er fundet i kvindegrave. Thorshammersymbolet på figur 33 er enestående. Det er en kastehammer, der falder ned fra himlen. Der er tænkt en snor i toppen til at trække den op igen og en spids i bunden til at prikke hul. Desuden er den formet som en vinge. Amuletten fra Bornholm har et kors, der symboliserer himlen. Amuletten fra Skåne har en fugl, der symboliserer, at Thor hører til i himlen. Begge amuletter er oversået med små ringe, der antagelig symboliserer frugter eller frø. Af guder er kun Thor nævnt på runesten, og det er også i 900-tallet. Personnavne som Thorwi og Toke, (d.v.s. Thorkil eller

Thors kile) var populære i 900-tallet. Mange landsbyer i Danmark blev grundlagt i Vikingetiden, og en stor del af landsbynavnene er afledt af navnet "Thor". Det er bemærkelsesværdigt at der ikke er nogen stednavne med Thor i Slesvig.

Et eksempel der er typisk for den senere vikingetids symbolik, er et forgyldt sølvsmykke fra Rinkaby ved Åhus i Skåne (figur 34). Korset symboliserer som sædvanlig de fire verdensretninger. Fra hver retning kommer et kæmpeuhyre, en jætte. I Eddadigtningen kan man læse om den nordiske kosmologi. I dette kosmos har vi i midten Midgård, menneskenes verden. Oven over har vi Asgård, asernes verden. Udenom har vi Udgård, jætternes verden. Jætterne er stærke naturkræfter, og de deles efter fire typer i de fire verdensretninger. De fire verdensretninger er som tidligere nævnt knyttet til de fire elementer. I syd, i Muspelheim regerer urilden Surt. I nord, i Niflheim, er der mørke og kulde og her regerer Hel. De to typer har tilsammen skabt Midgård og Asgård, og balancen mellem dem opretholder verden indtil Ragnarok. I øst sidder jættekvinden, der føder alle jætterne, herunder Fenrisulven, som sidder i vest og venter på Ragnarok, hvor den kan sluge Solen. De fire kæmpeuhyrer på figur 34 må repræsentere jætterne, der fra Udgård søger ind mod Asgård. I hvert af de fire kvadranter på figur 34 ser man et gribedyr. Gribedyret er en sjæl, som længes efter at manifestere sig fysisk og derfor griber fat i alt muligt, om ikke i andet så i sig selv. Har det ikke andre ting, griber det fat i sig selv. Gribedyrene på figur 34 er opmærksomme på korsets centrum. Her er der indlagt en blå ædelsten, der kan opfattes som symbol på himlens højeste, styrende kraft. Ovalspændet fra Trelleborg (figur 4) viser i princippet samme verdensbillede som smykket fra Rinkeby (figur 34).

Figur 34. Forgylt sølvsmykke fra Rinkaby.

Figur 35. Cirkelformet guldspænde fra Hornelund ved Ribe.

Det cirkelformede spænde på figur 35 fra Hornelund ved Ribe er fra ca år 1000. Det viser igen asetroens kosmologi. Korsarmene i cirkelkorset udgøres af fire dragehoveder, der repræsenterer jætterne, d.v.s. naturkræfterne. Jætterne kommer fra Udgård, de store vande og vældige kræfter i yderkredsen, markeret med slyng. Her findes Midgårdssormen. På smykket her er den kun markeret med et tyndt snoet bånd; men den er mere fremhævet på andre smykker. Jætterne er også skabende kræfter. De søger ind mod inderkredsen, der repræsenterer gudeverdenen, Asgård, men det er også dem, der ved Ragnarok, d.v.s. ”gudernes fald” vil komme og udslette Asgård. De fire slangefigurer i kvadranterne må repræsentere åndelige kræfter, der breder sig overalt i himlen og også i menneskenes verden, Midgård. Smykket illustrerer faktisk Trelleborgs grundplan. Kostbare smykker med denne symbolik blev brugt i slutningen af vikingetiden omkring år 1000 i de hedenske høvdingekredse f.eks. på Gotland. Det er som om myten om Ragnarok fik øget opmærksomhed, da asetroen i 900-tallet blev truet af kristendommen.

Kunsthistorikerne hævder ofte, at cirkelkorsdragtspænder er tegn på indflydelse fra moden hos de kristne frankere, der brugte lignende spænder. Det er rigtigt, at kvindedragten i Norden i 900-tallet ændrede sig således at der i stedet for to dragtspænder ved hver skulder til at holde kjolen kun blev brugt et spænde i midten. Denne mode kan føres tilbage til den romerske tunika. Cirkelkorsspændet ses ofte i forbindelse med denne mode. Men som tidligere nævnt, var cirkelkorset oprindelig et hedensk symbol, som blev overtaget af kirken. Både den hedenske og kristne samfundselite fokuserede på den åndelige verden, der symboliseredes ved cirkelkorset. Det er også muligt, at der opstod en kamp mellem de to kulturer især i 900-tallet, hvor den hedenske kultur blev truet i Norden. Cirkelkorsspænder som det på figur 35 er klart hedenske, og er også et udtryk for den sidste hedenske opblomstring.

Harald Blåtands tid

Fra Harald Blåtands tid er der flere skriftlige kilder end fra Gorm den Gamles tid. Historikerne har forskellige udlægninger af disse kilder, men jeg vil her holde mig til den beskrivelse af Harald Blåtands historie, som jeg selv har givet (Rasmussen 2004). Jeg mener, at Haralds søster Gunhild fik indflydelse på hans politik. Gunhild var gift med Erik Blodøkse, der var konge i Norge. Da parret blev fordrevet fra Norge af Håkon den Gode, rejste de til Northumberland. Her blev Erik Blodøkse konge. Han lod sig døbe sammen med hele sin familie, sandsynligvis på foranledning af Gunhild. Han lod slå mønter i York, hvilket hænger nøje sammen med skatteoprævningen. I 954 blev Erik Blodøkse dræbt ved et slag. Gunhild flygtede med sine sønner og kom ca 956 til Danmark med alt deres gods og deres klerke. Harald Blåtand gav hende store landindtægter, hvad hun jo også var arveberettiget til. Hendes søn Harald Gråfeld blev adopteret af Harald Blåtand.

Omkring denne tid hærgede den norske konge Håkon den Gode i Danmark. Da hans halvbroder Erik Blodøkse var død i England i 954, mente han at faren var ovre fra den kant og begyndte at hærge i de danske områder. Han overvandt en vikingeflåde ved Sjællands Odde. I Håkon den Godes saga står der så : *Derefter hærgede kong Håkon vidt og bredt på Sjælland, udplyndrede folkene, tog livet af nogle og hærtog andre, hvis de ikke indfrie sig med store løsepenge; Ingen steder mødte han modstand* (Snorre 1948). Det er meget muligt, at angrebet på Trelleborg fase 4 kom fra Håkon den Gode. Vi kan regne med, at plyndringen skete omkring 956. Derefter forsøgte Gundhildsønnerne sammen med Harald Blåtands flåde (d.v.s. Jomsvikingerne) at generobre Norge, men de blev slået af Håkon den Gode.

Det har også været omkring dette tidspunkt, at Gorm den Gamles døde, for hans store gravhøj i Jelling er dendrodateret til 958. Gunhild har utvivlsomt været med til at tilrettelægge gravlæggelsen. Kort efter Gorm den Gamles død, kunne den første missionsbiskop ankomme til Danmark; Ribebiskoppen Leofdag.

Han bliver dog ca 960 dræbt af ”den vantro hob” i Ribe. Han bliver senere gravlagt under koret i den store trækirke i Jelling. Gunhild er den første kristne dronning i Danmark. Hun bliver rost af Adam af Bremen, formentlig fordi hun har sørget for, at Harald Blåtand blev døbt ca 962 af en af hendes medbragte klerke, og fordi hun samme år tog initiativet til bygning af den store trækirke i Jelling. Samtidig blev byggeriet af den anden kæmpehøj i Jelling påbegyndt; denne gang til minde om Thyra Danebod.

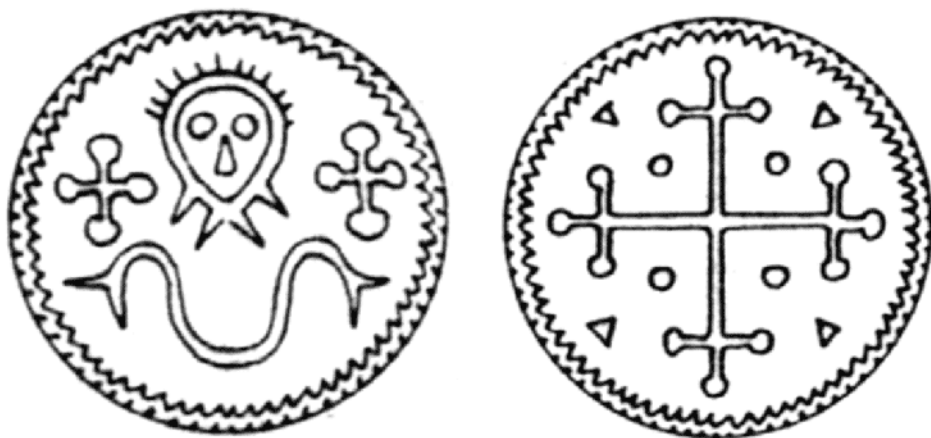
Efter at Håkon den Godes havde hærget på Sjælland, bød Harald Blåtand ca 961 *fuld leding ud*. Det er meget muligt, at forborgens huse, Trelleborg fase 5 er opført for at huse en del af ledingshæren. Byggeriet er forestået af en ny bestyrer på Harald Blåtands foranledning et par år efter plyndringen og drabet på den gamle bestyrer, d.v.s. omkring 960. Togtet mod Norge i 961 foregik sammen med Gunhild. Håkon den Gode bliver fældet, og Gunhild og hendes sønner blev indsat som regenter i Norge. Det var aftalen, at de årligt skulle betale skat til Harald Blåtand, men det blev der aldrig noget af. Den hedenske Sigurd Jarl i Trøndelagen blev et par år senere brændt inde af den kristne Gundhildsøn Harald Gråfeld. De norske bønder var stadig hedninge og valgte Sigurd Jarls søn, Håkon, til Jarl i Trøndelagen. Håkon Jarl var ofte på vikingefærd og kom også til Danmark, hvor han blev godt modtaget af Harald Blåtand. Sammen lokkede de Harald Gråfeld til at rejse Danmark, hvor han blev dræbt i 970. Året efter bød Harald Blåtand fuld leding ud og sejlede med ledingshæren og Håkon Jarl til Viken. Alle indbyggerne her sluttede sig til kongen. Harald Blåtand gav nu styret over hele Norges vestkyst til Håkon Jarl. Gunhild og hendes overlevende sønner måtte flygte til Orkney-øerne.

I 968 blev der udsendt trusler mod Danmark fra den tyske kejser Otto I. Samme år blev Danevirke forstærket med en forbindelsesvold fra hovedvolden til Hedeby, og ringvolden om Hedeby blev forstærket. Forbindelsesvolden er dendrodateret til 968. Hedeby var en vigtig handelsby for kong Harald, og her fik han slået mønter. De hedenske obodritter var også truet af kejseren. I et af de følgende fem år indgik Harald Blåtand en alliance med obodritterkongen, Mistiwoj. Harald blev gift med hans datter Tove. De fik dog ingen børn. Harald havde kun en søn med frillen Sy-Åse, nem-

lig Sven Tveskæg, og ham ville Harald ikke kendes ved. Sven Tveskæg var født omkring 963 og blev opfostret hos Haralds halvbroder Toke Gormsen på Fyn. I 973 døde kejser Otto I, og sønnen Otto II overtog hans trone. Obodritterne og danerne gik til angreb kort efter tronskiftet. De hærgede og plyndrede i Holsten. Det følgende år samlede Otto II en stor hær af frankere og saksere samt en stor mængde slaver under ledelse af deres konge Burislav. I Burislavs følge var også hans svigersøn, Olav Trygveson. Kejserens hær angreb forbindelsesvolden, men blev slået tilbage af Håkon Jarl, der var kommet til hjælp. Kejseren satte imidlertid sin hær over fjorden Slien med både. Det kom til et slag i Jylland, hvor Harald Blåtand måtte flygte. Der var fredsforhandlinger et sted i Jylland. Danerne måtte betale en stor krigsskadeerstatning. Slesvig blev nu besat af tyskerne. Der blev stillet gidsler, deriblandt formentlig Haralds kone Tove og hans søn Sven.

Ved freds aftalen måtte Harald Blåtand love at døbe hele det danske folk, det vil sige stormændene. Da Håkon Jarl dukkede op ved fredsforhandlingerne, blev han tvunget til at lade sig døbe. Sven Tveskæg fik døbenavnet Otto. Håkon Jarl fik også præster og andre lærde mænd med da han skulle hjem til Norge. Men da han kom ud af Limfjorden, sendte han alle de lærde mænd i land og stævnede til havs. Han sejlede med vestenvinden og hærgede ved Øresunds kyster. I Östergötland holdt han et stort blot for Odin. Da Håkon Jarl vendte hjem til Norge, fik han magten i hele Norge, og den beholdt han indtil 995 da han blev fældet af Olav Trygveson, den første kristne konge i Norge, og den første der slog mønter der.

Harald Blåtands magt var alvorligt svækket de sidste seks år af hans regeringstid 974-980. Han havde mistet Norge og Slesvig med Hedeby. Han var nu nødt til selv at slå mønter til erstatning for Hedeby mønterne. Mønterne brugte han til at betale for tjenesteydelser og varer, men da hans mønter kun var halvt så tykke som Hedeby mønterne, havde de en meget lille metalværdi, og de har de nok ikke vakt tillid. I forbindelse med messe og andre kirkelige handlinger skulle der betales afgift i kirken, og det skulle ske med kongens mønt. Det betød indtægter til kongen, for det var kongen der ejede kirken og var ansvarlig for gudsdyrkelsen.

Figur 36. Eksempler på en forside og en bagside af Harald Blåtands mønter, 970'erne.

Gudsdyrkelsen i Hedeby er beskrevet af en araber, At-Tartuschi, der besøgte byen ca 960. Hovedparten af beboerne tilbad den store fødsels gudinde, som her havde navnet Isis (Rasmussen 2004). Der var også et lille antal kristne, som havde en kirke der. Kirken har sikkert ligget udenfor byen, på det sted hvor Slesvig domkirke endnu ligger. Isisdyrkelsen fremgår også af, at mange Hedebymønter har et skib, som er symbol for Isis. Andre Hedebymønter har to øjne med stærkt markerede øjenbryn. Det er også symboler for gudinden, der ser alt. Den store fødsels gudinde, som frembringer alt liv, blev dyrket af næsten alle hedenske folk i Europa. Den kristne kirke erstattede hende med den hellige Guds Moder, Jomfru Maria. Kirken i Hedeby var viet til Jomfru Maria, og det var den store trækirke i Jelling også.

Harald Blåtands mønter har religiøse symboler for Jomfru Maria. Ansigtet på møntforsiden (figur 36) må være Jomfru Maria, fordi der er snipper af et hovedtørklæde, og Jomfru Maria altid afbildes med hovedtørklæde. Desuden er der intet overskæg, hvad der ellers er normalt ved afbildning af mænd. Endelig udgår der lysstråler fra den himmelske dronnings isse. De to ligearmede kors symboliserer hele den åndelige verden eller himlen. På møntbagsiden (figur 36) ser vi et ligearmet kors med fire kors i de fire verdensretninger. Symbolikken kan være inspireret af Byzantinske mønter, men korset symboliserer den åndelige verden.

Figur 37. Amulet fra Tolstrup i Jylland, 970'erne.

Slangen på forsiden er der en parallel til på amuletten (figur 37), som er fra samme tid og sted som mønterne. Amuletten er tydeligvis inspireret af hedenske amuletter som den, der er vist på figur 33 til højre. Her på figur 37 er det imidlertid den kristne himmelgudinde, der viser sig med fuglenæb og stærkt markerede øjenbryn. De

ligearmedede kors viser igen hele den åndelige verden, himlen. Jeg vil opfatte slangen på møntforsiden (figur 36) som et klæde, der ligger i Jomfru Marias hænder. Med dette klæde viser hun, at hun løfter de frelste op på sit skød i himlen. Det kan også beskrives som et bånd, hvormed hun binder de frelste til hende. I kristne kirker ser man i middelalderen, at Himlen symboliseres ved Abrahams skød, hvor der hviler et klæde.

Som før nævnt var asetroen ikke slået igennem i Jylland. Her var vanetroen stadig levende, med den store fødsels gudinde som en central figur. Hun kaldtes ofte Freya, men i Hedeby hed hun Isis. Haralds klerke og møntmestre har forsøgt at gøre den kristne tro til en videreførsel af den traditionelle vanetro.

Harald Blåtand var tvunget af fredsaftalen med kejseren til at kræve dåb og kirkebyggeri af de hedenske høvdinge. Kirkens helligdage og omkostninger ved kirkebyggeri og præst greb forstyrrende ind i høvdingens økonomi. Høvdingens autoritet som ansvarlig for gudsdyrkelsen blev svækket af kong Haralds krav. Kirkens centraliserede magt truede høvdingens uafhængighed. De ofre Harald Blåtand krævede ved kirkens mange messer betød en forøgelse af skattebyrden. Det er nok baggrunden for, at han fik tilnavnet Blottand, der betyder ”offervilje”, ligesom Hildetand betyder ”kampvilje”. Det er senere fejlagtigt blevet til Blåtand. Med denne politik blev Harald upopulær hos høvdingene.

I slutningen af 970-erne blev Thyra Danebods kæmpehøj færdig, og Harald Blåtand begyndte flere byggerier. Harald har tilsyneladende iværksat en renovering af Fyrkatborgen, der nu var ca. 30 år gammel. Her foreligger en dendrodatering på ca 975 af stolper fra voldkonstruktionen på Fyrkat. (Andersen 1984). Udgravningen af Fyrkats voldgrav er formentlig sat i gang samtidigt. Fyrkatvoldgraven består af to dele, som tydeligt ikke er færdiggjort. Trelleborg fase 6 er som nævnt dateret til 980 ved hjælp af træ fra broen over den ydre voldgrav og en palissade i bunden af den indre voldgrav. I fase 6 blev kongsgården Trelleborg befæstet. Samtidig blev de sidste seks huse i forborgen opført, men der er ingen tegn på, at de har været i brug. Forstærkningen af befæstningen på kongsgårdene i denne periode viser, at Harald Blåtand planlagde en militær

offensiv, formentlig en tilbageerobring af Slesvig. Til dette blev der uden tvivl også bygget flere krigsskibe.

979 påbegyndte Harald Blåtand et stort anlagte projekt i Ravning Enge nær ved Jelling, men heller ikke dette blev fuldført og taget i brug. Ravningbroen er 700 m lang og 4,5 m bred og går gennem en mose med afløb til Vejle Å. Broen giver ingen mening som vejbro. En bro på 10 m længde kunne nemt være bygget længere oppe af åen, og bredden af træbrolagte veje var højst 3 m, som f.eks. i Wollin, Nordens og Østersøområdets største by. Derimod kunne der være brug for en krigshavn, hvor flåden kunne ligge i ly. Alle skibe skulle bugseres ind gennem Vejle å, så fjendtlige skibe kunne nemt stoppes af den, der havde herredømmet på land. Et angreb på broen fra landsiden kunne også nemt forsvares. Hvis overmagten blev for stor, kunne kongen flygte med flåden. Krigshavnen kunne også bruges som en beskyttet handelsplads i hvert fald for krigsskibenes udrustning og proviantering til erstatning for og konkurrent til Hedeby. Hvis Harald ønskede en sådan krigshavn, var Vejle fjord den mulighed, der lå nærmest hans kongesæde i Jelling. Ravningbroen kunne bruges ved generobring af Slesvig fra tyskerne.

Harald udskrev ledingshæren til at udføre Ravningeprojektet i år 980. Ved et hærmøde ved byggepladsen meddelte styresmændene Harald, at de ikke ville bøje sig for hans skammelige magtbud, nemlig dåbstvangen, den øgede beskatning og trællearbejdet. Alt dette var utåleligt for frie mænd. Størstedelen af hæren ønskede at få Sven som konge. Harald flygtede med jomsvikernes skibe, der lå i Vejle Å. Harald samlede en hær af danskere og fik hjælp af sin svigerfar obodritterkongen Mistiwoj. Men i den følgende borgerkrig blev Harald dødelig ramt og blev bragt til Wollin, hvor han udåndede.

Kristendommens indførelse

Vi har fire skriftlige kilder: Snorre, Adam af Bremen, Sven Aggesen og Saxo, der alle nævner tvangskristning som årsag til oprøret mod Harald Blåtand. Man kan kalde borgerkrigen en religionskrig, men Haralds religion var forbundet med en politik, der gik ud på at forsvare sit territorie fremfor at gå på krigstogt. Rigets indtægter kom ikke ved plyndring i udlandet. I stedet blev hans egen befolkning plyndret ved afgifter til blot og ved udkommandering af ledingshæren. Den gamle religion aset roen var derimod forbundet med vikingetogter, som gav økonomisk udbytte og frihed. De østdanske høvdinge foretrak deres frihed fremfor et surt slid. Desuden havde kong Harald ikke løst sin opgave som konge, nemlig at forsvare landet. Norge og Slesvig var tabt, og Danmark blev hærget af vikinger. Han stod svagt både politisk, økonomisk og militært. Derfor var det muligt at vælte ham.

Kort efter Haralds død blev den store trækirke i Jelling nedbrændt. Gorm den Gamles grav blev røvet og plyndret. Ifølge Adam af Bremen vendte danskerne tilbage til hedenskabet. Kirkernes altre blev vanhelliget med hedenske blot. I 980 blev vikingetogterne til Sydentland genoptaget af danske vikinger, og de fortsatte næsten hvert år, indtil Sven Tveskæg erobrede England i 1013. I 982 blev London nedbrændt. I 983 blev Hedeby erobret og nedbrændt af Sven Tveskæg og Mistiwoj i fællesskab. I Sven Tveskægs hird indgik de danske vikinger, der havde hærget i England.

Omkring 985 blev Skåne angrebet af den hedenske, svenske konge, Erik Sejersæl. Den hedenske by Uppåkra blev ødelagt. Ved dette slag blev Toke Gormsen dræbt. Han var Sven Tveskægs fosterfar, og de var begge døbt. Sven Tveskæg flygtede og var derefter mest på vikingetogter til Nordsøens sydkyst og England. Omkring 990 lod Sven Tveskæg bygge en kongsgård og en kirke i Lund og hentede en engelsk biskop Gotebald dertil. I 991 betalte englænderne for første gang tribut til de danske vikinger efter råd fra den engelske ærkebiskop Sigeric. Samme år rejste Sigeric til Danmark og Sverige. Ved den lejlighed indviede han biskoppen i Lund. Lund er

opkaldt efter London og er den første kristne by i Danmark. Ca. 995 døde Erik Sejrsæl, og Sven Tveskæg giftede sig med hans enke Sigrid Storråde. Samtidig begyndt Sven at producere mønter i Lund.

Kristendommen blev indført i Skåne af østdanske vikinger, som havde været på togter i England. Skåne havde været Odintroens hovedsæde, men Kristus var ikke meget forskellig fra Odin. De var begge frelsere, der lovede et lykkeligt liv efter døden. Kristus var bare stærkere og klogere end Odin. Det kunne man se, af den rigdom og magt de kristne konger fik og af kirkens udbredelse. I England havde den kristne tro og livsstil højere status, og den ville flere vikinger gerne have med hjem. De kristne klerke i England, der i mange tilfælde var af skandinavisk afstamning, så muligheder for gode stillinger ved at slutte sig til døbt vikingehøvdinge, og rejse med dem til Skandinavien.

Jyderne har altid været skeptiske overfor det fremmede. Efter nedbrændingen af kirkerne i Jelling og Hedeby var der måske kun kirken i Ribe tilbage i Jylland. Ikke mange holdt fast ved den kristne tro. I Østdanmark var der bygget mange kirker i midten af 1000-tallet. Men på dette tidspunkt skulle kirkebyggeriet i Jylland først i gang.

På den store Jellingesten står der, at Harald gjorde danerne kristne. Han gjorde et mislykket forsøg. Det er heller ikke rigtigt at Harald vandt hele Danmark og Norge. Han arvede kongemagten i hele Danmark og Norge, men han mistede en del af Danmark og hele Norge. Til sidst mistede han kongetronen. I øvrigt har jeg vist, at Jellingestenen ikke er rejst af Harald Blåtand. Den er rejst ca. 50 år efter hans død af Ribebiskoppen Odinkar den Yngre (Rasmussen 2004). Stenen er et forsøg på at give Harald Blåtand en helgenstatus og dermed agitere for kristendommen.

Trelleborgene i Vestdanmark kunne velsagtens få anvendelse i forbindelse med vikingetogterne til England efter 980. Men fundmaterialet tyder på, at trelleborgene gik af brug omkring 1000. Karréhuseene var da over 60 år gamle og dermed udslidte. De hedenske gravpladser ved trelleborgene kunne ikke bruges til kristne grav-

pladser. Cirkelkorssymbolet var nok i folks bevidshed forbundet med hedensk tankegang.

Den magtfulde hvideslægt på Sjælland har sandsynligvis slaviske rødder i området ved Trelleborg. Den ældste kendte ane i Hvideslægten hed Slau. Han var hedning til sin død. Hans søn hed Toke Trylle eller Trulle. Tilnavnet betyder ”trælle”, d.v.s. en ansat hos kongen. Toke Trylle blev døbt som voksen i midten af 1000-tallet. Toke Trylles søn var Skjalm Hvide. Slauslunde ligger ved herregården Knardrup, som en af hviderne, Sune Ebbesen ejede. Skjalm Hvides søn Asser Rig og hans kone Inge byggede Fjenneslev kirke. Asser Rigs søn Esbern Snare byggede Kalundborg slot, og hans datter Ingeborg byggede Kalundborg kirke i 1170. Denne kirke har fem tårne og er formet som et ligearmet kors. Bjælkerne i taget er dendrodateret til 985, så de må være taget fra en nedrevet bygning. En teori, der er fremsat, er, at træet stammer fra nogle af husene på Trelleborg. Da de seneste huse på Trelleborg kun var i brug til omkring år 1000, må træet i så fald være brugt til en anden bygning i mellemtiden, f.eks. til en trækirke.

Kristne mennesker har optaget nogle af germanernes hedenske forestillinger. F.eks. er det i dag en almindelig opfattelse, at de døde straks kommer i himlen. Det var vist ikke tanken i den oprindelige kristendom.

Trelleborgene står nu som formidable mindesmærker, der afspejler hele vikingetidens historie. Trelleborgene demonstrerer vikingetidens byggeteknik, men også de sociale forhold, magtforholdene og religionen.

Litteratur

- Adam af Bremens krønike. Oversat af Allan A. Lund 2000
- Adamsen, C.: *Nationalmuseet, Danmarks Oldtid, J.nr 302/32.* 1979
- Andersen, H.: *Ringborgenes alder.* Skalk 1984,2
- Donat, P.: *Die Mecklenburg- eine Hauptburg der Obodriten.* 1984
- Engholm, C.: *Danske kongeslægter i det 8. og 9. Århundrede.* 1994
- Filipowiak, W.: *Wolin – Jomsborg.* 1991
- www.heimskringla.no/alfabetisk/index.php
- Jørgensen, L.: *En storgård fra vikingetid ved Tissø, Sjælland – en ... foreløbig præsentation.* Acta Archaeologica Lundensia 28, 1998.
- Kossack, G. M.fl.: *Archäologische und naturwissenschaftliche ... Untersuchungen...* 1984
- Kroman, E.: *Det danske rige i den ældre vikingetid.* 1976
- Lund, C. og Friis-Jensen, K.: *Skjoldungernes Saga.* 1984
- Madsen, H.J.: *Vikingetidens keramik som historisk kilde.* Fra ... stamme til stat i Danmark 2. 1991
- Nancke-Krogh, S.: *Shamanens Hest.* 1992
- Nielsen, L.C.: *Omgård.* Acta Archaeologica Vol. 50(1979) 1980
- Nielsen, L.C.: *Trelleborg.* Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og ... Historie. 1990
- Nielsen, L.C.: *Hedenskab og kristendom* Fra Stamme til Stat i Danmark 2. 1991
- Nørlund, P.: *Trelleborg.* 1948
- Olesen, M.B.: *Trelleborg eller ej?* i Kuml 2000
- Rasmussen, F.: www.finse.dk/ugarit 1997
- Rasmussen, F.: *Germanerne og vikingerne – myter og magt.* 2004
- Roesdahl, E.: *Fyrkat II.* 1977
- Roesdahl, E.: *Fra vikingegrav til Valhal.* Andet tværfaglige ... vikingesymposium. 1983.
- Schjødt, J.P.: *En undersøgelse af struktur og symbolik i førkristen ... nordisk religion.* Doktorafhandling 2004.
- Snorre: *Heimskringla* Oversat af Johannes V. Jensen og Hans ... Kyrre 1948
- Saxo: *Danmarks Krønike.* Oversat af F.Winkel Horn. 1975
- Svanberg, F.: *Vikingatiden i Skåne* 2000

Ulriksen, J.: *Teorier og virkelighed ...Aarbøger for Nordisk ...Oldkyndighed og Historie* 1990
 Waterbolk, H.T.: *The origin of the Leire house type*. Kongehallen ... fra Lejre- et rekonstruktionsprojekt. Lejre forsøgscenter 1994
 Ørsnæs, M.: *Form og stil* (1966)

Index

A

Adam af Bremen · 80, 84, 96, 102, 105
 Adamsen · 13, 105
 Adgil · 40
 Aggersborg · 6, 38, 44, 63, 72, 73, 74, 77, 80, 81, 85
 Alfild · 59
 Angantyr · 29, 32, 34, 36
 angelsaksiske krønike · 29, 36, 69
 anglere · 17, 29
 annaler · 4
 Ansgar · 61, 62
 Ansgars · 64
 Aristoteles · 55
 aser · 40
 asetroen · 40
 Asetroen · 3, 5, 39, 71, 87, 90
 Audr · 34, 40

B

Bejsebakken · 38, 51
 bersærker · 57
 billedsymboler · 5, 50, 56
 billedvævning · 56, 57
 Bjørn Jernside · 62, 64, 69
 Blekinge · 32, 53
 Bornholm · 47, 52, 90
 Bravallaslaget · 38, 59, 60
 bro · 19, 21, 23, 25, 78, 101
 Broa · 42
 Braak · 29, 30
 Buddha · 57

C

cirkelkorsstempler · 73

D

Danelagen · 66, 69, 81, 82
 Danevirke · 14, 18, 96
 dendrodateret · 14, 25, 95, 96, 104
 Ditmarsken · 15
 Dorestad · 16, 17, 30, 62
 drikkehorn · 43, 55
 Dublin · 62, 63, 67

E

East Anglia · 63, 66, 69, 76
 elementer · 29, 54, 55, 57, 91
 Engholm · 31, 60, 105
 Erik Barn · 66, 69
 Erik Blodøkse · 95
 Erik Gamle · 60, 62
 Eystein · 61, 62

F

fase 1 · 8, 13, 14, 15, 17, 18, 53
 fase 2 · 9, 18, 27, 59, 60
 fase 3 · 9, 13, 18, 19, 22, 27, 63, 65, 67
 fase 4 · 21, 25, 81, 95
 fase 5 · 23, 78, 96
 fase 6 · 22, 24, 100
 Finn · 2
 Folden · 44
 forborgen · 23, 24, 65, 72, 78, 100
 forfædredyrkelse · 39, 40
 frankerne · 31, 33, 34, 36, 37, 66
 Frankeriget · 16, 32, 66, 71, 76
 Frey · 29, 33, 39, 45
 Freya · 39, 42, 44, 45, 55, 57, 100
 friserne · 31, 34
 Frisland · 16, 17, 29, 31, 38, 60, 62

Fyrkat · 6, 71, 72, 74, 75, 77, 80, 85, 86,
100, 105

G

Glavendrupstenen · 79

Gnupe · 79, 84

Gorm · 3, 4, 60, 66, 69, 71, 75, 76, 77,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89,
90, 95, 102

Gorm den Gamle · 3, 5, 60, 66, 69, 71,
75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
86, 87, 89, 95, 102

Gothorm · 66, 71, 76, 80, 83

Gothrik · 57, 59

Gotland · 16, 38, 42, 48, 49, 50, 53, 94

gravpladsen · 22, 80

gravsten · 42, 48, 50, 55

Gribedyret · 91

grube · 10, 26

grubehus · 9

grubehuse · 9, 11, 21, 22, 26, 64, 69, 70,
71, 75

Gunhild · 95, 96

H

Halfdan · 38, 47, 83

Halfdan den Snilde · 38

hammerbånd · 72

Harald Blåtand · 3, 4, 6, 75, 78, 83, 84,
86, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
103

Harald Hildetand · 3, 4, 16, 18, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 53,
58, 59, 60, 80, 87

Harald Jarl · 71, 76, 83, 84

Harald Klak · 60, 61, 63, 71, 83

Harteknud · 66, 71, 76, 80, 81, 83

Hartsyssel · 75, 76, 77, 80, 83

Havor · 49

Hedeby · 33, 74, 84, 89, 96, 97, 98, 100,
101, 102, 103

Helge Å · 37

Henrik Fuglefænger · 84

Herred · 33, 35, 44, 76, 85, 89

herredsinddelingen · 32, 35, 36, 63

Herredsinddelingen · 32

himlen · 42, 43, 45, 47, 48, 50, 51, 52,
57, 81, 88, 90, 94, 99, 100, 104

Hornelund · 93, 94

Hvideslægten · 104

Hvidsærk · 62, 63

Håkon den Gode · 95, 96

Håkon Jarl · 96, 97

I

ildsted · 13, 24

Ing · 29

Ingjald · 35

Irland · 57, 62, 63

Isis · 98, 100

Ivar Benløs · 47, 62, 63, 66, 82

Ivar Vidfadme · 33, 34, 38, 40, 45, 53,
87

J

Jelling · 76, 83, 89, 90, 95, 98, 101,
102, 103

Jomfru Marias · 100

jomsborgvikingerne · 64

jætterne · 88, 91, 94

K

kampestensmur · 8, 18

Kanhavekanalen · 35

Kent · 51

keramik · 31, 52, 87, 105

klinknagler · 38, 74, 81, 82, 85

klæbersten · 86

Knud den Store · 47

kongehal · 17, 80

korsgade · 8, 16, 53

korsgader · 16, 18, 26

kosmologi · 91, 94

Kristendommen · 103

Kuban · 43

Kulstof 14 · 7, 78

kvindegrav · 22, 51

L

Ladbyskibet · 79

Ladgerd · 61

legemsvæsker · 55

Lejre · 4, 17, 18, 34, 35, 37, 43, 59, 62,
63, 70, 80, 81, 86, 106

Limfjorden · 38, 87, 97

Lund · 28, 33, 79, 102, 105

Lödde Å · 27, 28, 47

M

Mecklenburg · 15

Mimer · 41

Mistiwoj · 96, 101, 102

mjød · 41

mønter · 27, 30, 31, 82, 86, 95, 96, 97,
98, 99, 103

N

Nancke-Krogh · 81, 105
Nielsen, L.C. · 105
Njord · 39, 45
Nonnebakken · 6, 72, 75, 80, 85, 86
Norge · 35, 36, 38, 59, 86, 95, 96, 97,
102, 103
Normandiet · 69, 83
Northumberland · 31, 38, 47, 66, 81, 83,
95

O

Odin · 39, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 53, 57,
58, 59, 61, 62, 66, 80, 85, 87, 88, 89,
97, 103
Odinkar · 84, 103
offer · 41, 62
Oldenburg · 15
Omgård · 75, 76, 77, 78, 80, 105
Omme Å · 76
Ongendus · 29, 32
Onsala · 44
Onsbjerg · 43
Onsild · 85
Onsved · 44
Oost Souburg · 16
Oseberg · 56, 57, 58, 59, 90
Osnabrück · 52
Osted · 43
Ottar · 40
Otto · 96, 97
ovalspænde · 74

P

palisade · 9, 25, 26
Paris · 62, 66
pilespidser · 22
Polen · 63
porte · 9, 16, 18, 22, 64, 65, 72

R

Radbard · 31, 34, 40
Ragnarok · 41, 91, 94
Ragnhild · 69
Ralswick · 65, 86
Randalin · 62, 63
Randver · 35
Rasmussen · 2
ravne · 46, 57
Ravning · 101
Regner Lodbrog · 47, 59, 60, 61, 62, 63,
79, 87

rekonstruktion · 67, 68
Ribe · 31, 32, 33, 75, 84, 93, 94, 96, 103
Rinkaby · 37, 91, 92
Roesdahl · 74, 75, 89, 105
romerne · 36
romerske · 29, 34, 94
runealfabetet · 53, 54, 65
runer · 53, 54, 65
Rørík · 16, 34, 60

S

Samborg · 81
Samsø · 35, 37, 43, 63, 87
Sankt Hanskors · 49, 50, 56
sarmatere · 40, 43
Saxo · 4, 33, 35, 38, 53, 59, 63, 79, 84,
86, 102, 105
sejl · 22, 31, 33, 34
sejlskibe · 31, 34
Sigtryg · 82
Sigurd Orm i Øje · 3, 4, 19, 61, 62, 63,
64, 65, 69, 76
Sigurd Ring · 4, 18, 59
Silfraskalli · 79
skibsbygning · 32, 69, 81, 82, 85
skibsnagler · 22
skillevægge · 17, 24, 67, 77
skjold · 57, 62, 79, 89
Skjoldungesaga · 79
skråstivere · 8, 17, 18, 24, 67, 72, 77,
78, 80
Skåne · 6, 26, 27, 32, 34, 37, 38, 44, 45,
47, 51, 61, 90, 91, 102, 103, 105
Slagelse · 2, 4, 6, 37, 44, 60
slanger · 57
Slau · 44, 60, 104
slavere · 44, 60, 65, 97
slaviske · 15, 19, 27, 32, 44, 60, 64, 87,
104
Sleipner · 41
Slesvig · 14, 31, 32, 34, 36, 38, 84, 86,
89, 91, 97, 98, 101, 102
Slien · 32, 79, 97
Stavnsfjord · 35, 81
Stellerburg · 15
stempler · 52
stormandsgård · 11, 21, 37, 69, 70, 75
Svantevit · 60

T

Tara · 88
tenvægte · 22, 76

Thor · 10, 33, 39, 44, 55, 81, 85, 88, 90
 Thorshamre · 57
 Thyra Danebod · 60, 71, 76, 83, 84, 86,
 90, 96, 100
 Tietmar af Merseburg · 80
 Tim Å · 75, 77, 78
 Tissø · 37, 51, 70, 81, 105
 Toke Gormssøn · 86
 trælle · 22, 36, 38, 65, 104
 Tude Å · 8, 25, 65
 Tværpilen · 7
 tårn · 18
U
 Ubbe · 35, 36, 38, 63
 Ubbe Friser · 36, 38, 63
 Ukraine · 39, 55, 63
 Ulriksen · 34, 106
 Unni · 84
 Uppåkra · 37, 44, 45, 46, 47, 51, 57, 61,
 102
 Utrecht · 30
V
 Walcheren · 16
 Valhal · 41, 42, 45, 55, 82, 89, 105
 vaner · 39

vanerne · 45
 Waterbolk · 17, 18, 106
 Vebjörg · 37, 38
 Vejle · 32, 101
 verdensretninger · 48, 50, 54, 55, 57,
 91, 99
 Vesborg · 81
 Willibrord · 31
 Vit · 60
 Wodin · 40
 voldgrav · 6, 9, 14, 18, 19, 22, 25, 26,
 28, 65, 72, 77, 100
 Wolin · 64, 65, 86, 87, 105
 Vølvens Spådom · 44
 Vårby Å · 8, 19, 25, 65
Y
 Ychdrasil · 55
 York · 36, 65, 82, 83, 95
Z
 Zeus · 55, 88
Å
 Åhus · 34, 91
 åndeverdenen · 40, 41, 45, 48, 53, 87
 Århus · 34, 84
 Åse · 56, 57, 59